LIFE Project Number
LIFE13 NAT/PL/000060

FINAL Report
Covering the project activities from 01/09/2014 to 31/08/2018

Reporting Date
28/01/2019

LIFE+ PROJECT NAME or Acronym
Conservation of nest zone protected birds in the selected Natura 2000 sites in Lubelszczyzna region

Project Data

Project location	Lubelszczyzna Region, Poland
Project start date:	01/09/2014
Project end date:	31/08/2018
Total Project duration (in months)	48 months
Total budget	703,653 €
Total eligible budget	703,653 €
EU contribution:	351,826 €
(%) of total costs	50 %
(%) of eligible costs	50 %

Beneficiary Data

Name Beneficiary	Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne
Contact person	Mr Tomasz Bajdak
Postal address	Mełgiewska74/209, PL, 20-234 Lublin
Visit address	<Street, n°, country code, postal code, commune>
Telephone	00-48-508371307
E-mail	tomasz.bajdak@lto.org.pl
Project Website	www.strefowe.lto.org.pl

1. List of contents

1. List of contents 2
2. Executive Summary (maximum 5 pages) 2
Executive Summary (Eng) 6
3. Introduction (1 page) 11
4. Administrative part (maximum 3 pages) 13
4.1 Description of the management system 13
5. Technical part (maximum 50 pages) 18
5.1. Technical progress, per task 18
5.2 Dissemination actions 57
5.2.2 Dissemination: overview per activity 57
5.3 Evaluation of Project Implemention 68
5.4 Analysis of long-term benefits 78
6. Comments on the financial report 86
6.1. Summary of Costs Incurred 93
6.2. Accounting system 93
6.3. Partnership arrangements (if relevant) 98
6.4. Auditor's report/declaration 98
7. Annexes 101

2. Executive Summary (maximum 5 pages)

Głównym celem projektu było polepszenie warunków gniazdowych i żerowiskowych sześciu rzadkich gatunków ptaków strefowych gnieżdżących się w granicach 16 wybranych obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie.

Według założeń projektu, poprawa warunków gniazdowania i żerowania nastąpi po wyeliminowaniu lub ograniczeniu intensywności oddziaływania wielu zagrożeń, obecnie oddziałujących na populacje ptaków objętych działaniami. Wśród niekorzystnych czynników, negatywnie wpływających na stan zachowania lokalnych populacji gatunków strefowych wymienić należy przede wszystkim:

- płoszenie ptaków przy gniazdach,
- zanikanie żerowisk orlika krzykliwego i gadożera,
- śmiertelność ptaków w wyniku porażenia prądem,
- zanikanie dogodnych miejsc gniazdowania,
- rosnąca presja ze strony drapieżników, zwłaszcza kuny leśnej i jenota,
- zmniejszenie liczby potencjalnych miejsc lęgowych włochatki i śmiertelność ptaków w dziuplach,
- śmiertelność ptaków drapieżnych w wyniku otrucia,
- niekontrolowany rozwój infrastruktury.

Odpowiedzią na wymienione wyżej czynniki, które w wyniku intensywnych zmian zachodzących w ostatnich latach niemal w każdym obszarze działalności człowieka, coraz mocniej wpływają na populacje ptaków były zaplanowane i zrealizowane w ramach projektu działania:

1. Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu areału żerowiskowego i zagrożeń orlika krzykliwego i gadożera przy użyciu precyzyjnej telemetrii (A1).
2. Szczegółowe rozpoznanie stanu populacji i parametrów populacyjnych ptaków poprzez inwentaryzację i szukanie nowych gniazd (A2).

3. Opracowanie bazującej na wynikach uzyskanych w trakcie realizacji zadań A1 i strategii ochrony ptaków strefowych na Lubelszczyźnie, (A3).
4. Instalacja 75 platform gniazdowych dla puchacza, orlika krzykliwego i bociana czarnego (C1).
5. Przemieszczanie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu. W wyniku procesu tzw. kainizmem, młodsze pisklę prawie zawsze zostaje zabite przez starsze rodzeństwo. W przypadku ptaków ze stratą, młodsze pisklę zostanie oddane pod opiekę terytorialnym ptakom ze stratą (C2).
6. Przywrócenie dogodnych warunków siedliskowych dla orlika krzykliwego na 100 ha porzuconych łąk (C3).
7. Instalacja izolatorów na 100 transformatorach w obrębie żerowisk ptaków drapieżnych (C4).
8. Instalacja 60 budek i osłon przeciwko kunie dla włochatki (C5).
9. Aktualizacja i tworzenie nowych stref gniazdowych (C6).

Wszystkie z przedstawionych zadań udało się zrealizować a syntetyczne zestawienie ich efektów przedstawia poniższa tabela:

A.1. Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu terytorialnego i zagrożeń dla orlika i gadożera	Dane telemetryczne z 15 osobników orlika krzykliwego i 2 osobników gadożera. Informacje na temat dynamiki dziennych, sezonowych i całorocznych przemieszczeń orlika krzykliwego i gadożera. Informacje o sposobach użytkowania gruntów w obrębie rewirów żerowiskowych. Informacje na temat zasobności pokarmowej żerowisk obu gatunków zdobyte na podstawie badań małych ssaków i gadów prowadzonych w miejscach najczęściej wykorzystywanych przez ptaki w trakcie polowań oraz w miejscach przez nie omijanych.
A.2. Rozpoznanie stanu populacji, parametrów populacyjnych i zagrożeń gatunków strefowych	Informacje na temat sukcesu lęgowego, przyczyn śmiertelności oraz zagrożeń dla ok. 150 gniazd ptaków objętych ochroną. Dane na temat najbardziej niebezpiecznych dla ptaków linii średniego napięcia. Informacje na temat lokalizacji 146 nowych gniazd wymagających utworzenia lub korekty granic strefy ochronnej, oraz informacja na temat 70 gniazd wymagających odbudowy lub wzmocnienia.
A.3. Przygotowanie strategii ochrony gatunków strefowych i wytycznych monitoringu do PZO	Przygotowanie strategii, w której w syntetyczny sposób zebrane zostały dane na temat: aktualnej sytuacji prawnej w zakresie ochrony ptaków strefowych, preferencji siedliskowych oraz głównych zagrożeń oddziałujących na gatunki strefowe ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki Lubelszczyzny. Na potrzeby strategii dokonana została także identyfikacja tych części regionu, w których nie powinny być realizowane wybrane przedsięwzięcia mogące negatywnie oddziaływać na gatunki strefowe. Treść strategii była konsultowana z Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska w Lublinie. Po jej ostatecznym zatwierdzeniu dokument był rozpowszechniany w jednostkach samorządu terytorialnego oraz instytucjach odpowiedzialnych m.in. za politykę planistyczną. Mapy z rozmieszczeniem gniazd i stref newralgicznych zostały zintegrowane do wewnętrznego systemu GIS RDOŚ w Lublinie.
C.1. Instalacja platform dla puchacza, orlika i bociana czarnego	Montaż 40 specjalnych skrzyń lęgowych dla puchacza oraz wzmocnienie 20 gniazd orlika krzykliwego i 15 gniazd bociana czarnego.
C.2. Przemieszczenie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego	Przeprowadzenie w ciągu czterech lat realizacji projektu 23 prób adopcji, których wynikiem było odchowanie przez ptaki „dodatkowych” 14 piskląt.
C.3. Przywrócenie prawidłowych warunków żerowiskowych dla orlika poprzez odtworzenie nieużytkowanych łąk i pastwisk	Odtworzenie 135.9 ha łąk i pastwisk. Łąki po odtworzeniu są w dalszym ciągu użytkowane, w ramach podtrzymania efektu ekologicznego projektu.

C.4. Instalacja osłon i izolatorów na sieciach trakcyjnych	Zabezpieczenie ponad 300 słupów linii średniego napięcia.
C.5. Budowa i instalacja budek oraz osłon przeciwko drapieżnikom dla włochatki	Zamontowano wszystkie z sześćdziesięciu zaplanowanych budek. W każdym ze stwierdzonych rewirów montowano po dwie skrzynki. W pierwszym roku realizacji zadania budki zabezpieczano z wykorzystaniem opaski z kolców montowane pod i nad budką. Podczas kontroli zasiedlenia pierwszych 30 budek zamontowanych w roku, w jednej z nich odnaleziono ślady kuny, co poddało w wątpliwość skuteczność tego typu zabezpieczenia. Budki montowane w kolejnym sezonie, były zabezpieczane w inny sposób, przy użyciu wykonanej z PCV, szerokiej opaski montowanej tak jak w poprzednim sposobie – nad i pod budką.
C.6. Tworzenie i aktualizacja stref gniazdowych	Od momentu rozpoczęcia projektu, do Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska w Lublinie i Rzeszowie przekazane zostały informacja o 146 gniazdach strefowych gatunków ptaków, których lokalizacja wymagała utworzenia bądź korekty przebiegu granic istniejącej strefy ochronnej. Do chwili przygotowania niniejszego opracowania na mocy decyzji dyrektorów RDOŚ utworzonych zostało 100 stref.
D.1. Ocena wpływu realizacji projektu	Przeprowadzono 3 sezony monitoringu zasobów pokarmowych (małe ssaki) oraz 3 sezony monitoringu fitosocjologicznego. W wyniku przeprowadzonych prac okazało się, że odtworzone łąki i pastwiska, na których kontynuowane jest prowadzenie kośno-pastwiskowej już po kilku latach cechują się mniejszym udziałem gatunków inwazyjnych i niepożądanych a struktura ich runi jest bardziej sprzyjająca dla żerujących ptaków drapieżnych. Również wyniki badań zasobności pokarmowej wskazały na większą liczebność drobnych gryzoni na łąkach użytkowanych w porównaniu do łąk, na których użytkowanie zostało zaprzestane. Ponadto największy fragment odtworzonych łąk, był miejscem regularnego żerowania, gniazdującej w pobliżu jedynej znanej w kraju pary gadożerów. Skrócenie dystansu między gniazdem a żerowiskami, poprzez zwiększenie możliwości nadzoru nad gniazdem przez dorosłe ptaku, w pewnym stopniu mogło mieć wpływ na fakt, że w 2018 roku, po raz pierwszy od kilku lat ptakom udało się wychować pisklę. W trakcie kontroli odcinków linii średniego napięcia zabezpieczonych w ramach realizacji projektu nie odnaleziono żadnej ofiary porażenia prądem, co świadczy o 100% skuteczności przyjętej metody i jednoznacznie wskazuje na zasadność realizacji zadania. W odniesieniu do monitoringu zamontowanych platform, warto zauważyć, że w sezonie lęgowym 2017 ptaki zajęły 17 platform z czego 7 to platformy zajęte przez bociany czarne, 8 to platformy zasiedlone przez orliki krzykliwe, a 8 to skrzynie lęgowe wykorzystywane przez puchacze. W roku 2018 ptaki zajęły 18 platform (1 dla orlika krzykliwego, 8 dla bociana czarnego i 9 dla puchacza). W przypadku budek lęgowych dla włochatki pomimo kontroli ich zasiedlenia w roku 2017 i 2018 nie zdobyto dowodów na pewne gniazdowanie ptaków w skrzynkach. W kilku z nich stwierdzono natomiast obecność wypluwek, co świadczy o odwiedzaniu ich przez ptaki. Monitoringiem ornitologicznym objęto około 150 gniazd, których odnalezienie wymagało kontroli ponad 250 rewirów.
D.2. Ocena wypływu projektu na lokalne społeczności	Opracowano dwa raporty z badań socjologicznych. W miejscowościach, gdzie prowadzono działania edukacyjne i praktyczne działania ochroniarskie stwierdzono zwiększoną świadomość uczestników w zakresie zagrożeń ptaków strefowych, jak również lepsze nastawienie i gotowość angażowania w ich ochronę.
E.1. Promocja projektu	Wykonano materiały promocyjne - **logo projektu** – 1 szt. - **strona internetowa projektu** – 1 szt.

	- **wysokiej jakości zdjęcia** – 25 szt. - **koszulki z nadrukami** – 1000 szt. - **grafiki z głowami i sylwetkami ptaków** – 19 szt. - **kalendarz ścienny na 2016 rok** – 500 szt. - **wolno stojące postery –** 4 szt. - **plakaty promocyjne** – 1000 szt. - **naklejki promocyjne** – 2000 szt. - **kalendarz stojący na 2017 rok** – 500 szt. - **foldery informacyjne** – 2000 szt. - **tablice edukacyjno-informacyjne** – 5 szt. - **diaporama projektu** – 1 szt.
E.2. Działania edukacyjne dla rolników i dzieci	W ramach realizacji projektu LIFE zorganizowanych zostało 151 warsztatów dla dzieci i młodzieży szkolnej, oraz 33 warsztatów dla rolników i myśliwych, w których wzięło udział odpowiednio 3064 i 697 osób. Zorganizowano także 3 spotkania z myśliwymi, na których obecnych było 66 osób.

Sam fakt realizacji oraz wyniki poszczególnych działań były przedmiotem akcji promocyjno informacyjnej, prowadzonej głównie na terenie realizacji projektu, ale także poza zasięgiem jego bezpośredniego oddziaływania.

Realizacja projektu odbywała się dzięki zaangażowaniu pracowników wspomaganych przez podmioty świadczące obsługę prawną i księgową. Prace terenowe oraz specjalistyczne opracowanie wyników było zlecane zewnętrznym wykonawcom wybieranych w drodze procedur przetargowych lub na zasadzie zapytań ofertowych i zamówień z wolnej ręki.

Skład osobowy projektu ulegał modyfikacjom w zarówno w zakresie obsady poszczególnych stanowisk jak i w odniesieniu do wymiaru czasu pracy na poszczególnych stanowiskach. W przypadku Beneficjenta Koordynującego, zatrudnione w projekcie były 4 osoby, pracującymi łącznie na 2,7 wymiaru etatu, Współbeneficjenta projektu, początkowo zatrudniał dwie osoby, w trakcie realizacji projektu nastąpiła redukcja do jednego pracownika zatrudnionego finalnie w łącznym wymiarze 0,2 etatu.

Przed przystąpieniem do realizacji projektu pomiędzy Beneficjentem a Współbeneficjentem zostało podpisane porozumienie o współpracy, a dalsze współdziałanie odbywało się na zasadzie organizacji spotkań, telekonferencji czy korespondencji mailowej.

W ramach nadzoru nad postępami prac projektu zorganizowane zostały 4 wizyty przedstawiciela zewnętrznego zespołu monitorującego, które odbyły się 18-19 maja 2015r., 18-19 lipca 2016 r., 29-30 sierpnia 2017 r. oraz 21-23 sierpnia 2018 r.

Z realizacji prac przedkładane były do Komisji stosowne raporty (Inception, Midterm oraz Progress Report) Sprawozdania z wykonanych działań, w cyklach kwartalnych przekazywane były także do Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

W związku z koniecznością wprowadzenia do budżetu projektu zmian, które w myśl art. 15.2 Postanowień Wspólnych należało uznać za zmiany znaczące, po uprzedniej ich akceptacji przez Komisję, w dniu 29.08.2018 podpisany została Zmiana nr. 1 do Umowy o Dofinansowanie.

W trakcie realizacji zadań, napotkano szereg utrudnień, które w początkowych okresach generowały pewne opóźnienia. W początkowym okresie realizacji projektu, zagrożone wydawało się osiągnięcie założonej (100 ha) powierzchni odtworzonych łąk i pastwisk. Wynikało ono z niechęci lokalnych rolników do udostępniania (sprzedaż, dzierżawa) własnej ziemi na potrzeby organizacji pochodzącej z ich wąskiego otoczenia. Jednakże, po zmianie na stanowisku odpowiedzialnego za wyszukiwanie gruntów zarządcy ostoi i po przełamaniu oporów funkcjonujących w społeczeństwie, udało się szybko nadrobić zaległości i doprowadzić do tego, że zadanie zostało zrealizowane w większym niż zakładano

zakresie. Przeprowadzono 184 z 200 zaplanowanych warsztatów skierowanych do dzieci, rolników i myśliwych.

Z przyczyn niezależnych od beneficjentów, wskaźnika ilościowego nie osiągnięto również w przypadku liczby piskląt odchowanych przez dorosłe orliki krzykliwe w wyniku adopcji. Zakładano, że w wyniku działania produktywność orlików zostanie zwiększona o co najmniej 20 ptaków (w ciągu 4 lat). Udało się przeprowadzić łącznie 23 próby adopcji, których wynikiem było odchowanie przez ptaki „dodatkowych" 14 piskląt. Głównym powodem niewykonania założonego planu był niski odsetek lęgów bliźniaczych, z których można było przenieść pisklę. Podczas gdy w poprzednich latach wynosił on 67-70 % to w latach realizacji projektu oscylował on w granicach 40 %.

Nastąpiły niewielkie opóźnienia w opracowaniu strategii ochrony ptaków strefowych, jednakże finalnie, dokument ten został opracowany i zaakceptowany przez głównych interesariuszy, a przygotowane na jego potrzeby dane GIS, w zostały wprowadzone do wewnętrznego geoportalu Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Lublinie, z którego korzystają pracownicy zajmujący się opiniowaniem inwestycji i przedsięwzięć.

W związku z późnym wyznakowaniem orlików i brak możliwości schwytania gadożerów w 2015 roku, przesunięcia wystąpiły również terminach realizacji zadania A1. Z sezonu 2015 na 2016 opóźnione zostało rozpoczęcie realizacji działań związanych z monitoringiem wybiórczości siedliskowej oraz monitoringiem zasobów pokarmowych orlika krzykliwego i gadożera, których metodyka zakładała wykorzystanie danych z Glogerów GPS. Ogromna ilość zebranych informacji, skutkowała z kolei wydłużeniem prac nad ich opracowaniem statystycznym, ale jednocześnie zaowocowała powstaniem dodatkowego opracowania pn. „Wzorce wykorzystania przestrzeni przez orliki krzykliwe gniazdujące na Lubelszczyźnie".

Dłużej niż zakładano prowadzono działania związane z tworzeniem i aktualizacją stref gniazdowych. Wynikało to z konieczności przekazania do RDOŚ informacji o gniazdach zlokalizowanych w sezonie lęgowym (według harmonogramu działanie miało zakończyć się w I kw. 2018 r.).

Pomimo planów zakończenia w I kwartale 2018 roku zadania związanego z wpływem realizacji projektu na lokalne społeczności, konieczne było przedłużenie przedmiotowego terminu. Głównym powodem była chęć dostarczenia do analizy możliwie dużej próby ankiet przeprowadzonych wśród różnych grup społecznych.

Niewielkie opóźnienia, nie mające wpływu na osiągnięcie założeń projektu dotyczyły też terminów realizacji seminarium podsumowującego oraz przeprowadzenia audytu.

Wśród zadań, których efekt rzeczowy wykraczał poza założone normy, oprócz wspomnianego wcześniej zadania związanego odtwarzaniem nieużytkowanych łąk i pastwisk, wymienić należy zadanie związane z montażem osłon na liniach średniego napięcia. Zamiast zaplanowanych 100 kompletów osłon, dzięki zaangażowaniu właścicieli linii przesyłowych, przedsiębiorstwu PGE Dystrybucja S.A. zamontowano ponad 300, oraz nawiązać współpracę, która zaowocowała planami montażu kolejnych zabezpieczeń, jeszcze w najbliższym czasie.

Executive Summary (Eng)

The main goal of the project was to improve the nesting and foraging conditions of six rare species of nest zone protected birds within 16 selected Natura 2000 sites in the Lublin region.

According to the assumptions of the project, the improvement of nesting and foraging conditions would occur after eliminating or limiting the impact of many threats currently

affecting populations of birds covered by the project's actions. Among unfavourable factors negatively affecting the conservation status of the local populations of nest zone protected species the following should be mentioned above all:

- disturbance near nests,
- disappearance of feeding grounds for the lesser spotted eagle and short-toed eagle,
- bird mortality due to electrocution,
- disappearance of suitable nesting places,
- increasing pressure from predators, especially marten and raccoon dogs,
- reducing the number of potential nesting places of the Boreal owl and the mortality of birds in nesting hollows,
- mortality of birds of prey as a result of poisoning,
- uncontrolled development of infrastructure.

The above-mentioned threats originated from intense changes in almost every area of human activity and in recent years have had an increasingly stronger impact on bird populations. To address these issues, the following actions were planned and implemented as part of the project:

1. Identification of habitat preferences, range of foraging area and threats of lesser spotted eagle and short-toed eagle using precise telemetry (A1).
2. Detailed identification of the population status and population parameters of birds through inventory and searching for new nests (A2).
3. Development of the regional conservation strategy based on the results obtained during the implementation of tasks A1 and A2 (A3).
4. Installation of 75 nesting platforms for the eagle owl, lesser spotted eagle and the black stork (C1).
5. Relocation of the younger chick of lesser spotted eagle to nests with the recent brood loss. As a result of the so-called cainism, the younger chick is almost always killed by older siblings. The younger hatchling was placed under care of territorial birds with a recent breeding failure (C2).
6. Restoration of favourable habitat conditions for the lesser spotted eagle on 100 ha of abandoned meadows (C3).
7. Installation of insulators on 100 transformers within the feeding grounds of birds of prey (C4).
8. Installation of 60 nest boxes and predator guards for the Boreal owl (C5).
9. Update and creation of new nest zones (C6).

All of the presented tasks were accomplished, and a synthetic summary of their effects is presented in the table below:

A.1. Identification of habitat preferences, territorial range and threats of lesser spotted and short-toed eagle	Telemetry data from 15 individuals of the lesser spotted eagle and 2 short-toed eagles. Information on the dynamics of the daily, seasonal and year-round movements of the lesser spotted eagle and the short-toed eagle. Information on land use methods within feeding grounds. Information on the prey abundance for both species obtained from studies of small mammals and reptiles carried out in places most frequently used by birds during hunting and in places they avoided.
A.2. Identification of	Information on breeding success, causes of mortality and

population status, population parameters and threats of nest zone protected species	threats to about 150 nests of protected birds. Data on the most dangerous sections of medium voltage lines. Information on the location of 146 new nests requiring the creation or correction of the boundaries of the protection zone, and information on the 70 nests requiring reconstruction or reinforcement.
A.3. Preparation of the strategy for the nest zone protected species and monitoring guidelines for PZO	Preparation of the conservation strategy based on the current legal situation of nest zone protected birds, habitat preferences and main threats affecting these species, with particular emphasis on the specificity of the Lublin region. Identification risk areas where development projects could negatively affect target species. The content of the strategy was consulted with the Regional Directorate for Environmental Protection in Lublin (RDOŚ). After its final approval, the document was distributed to local government and institutions, including those responsible for planning policy. Maps with the location of nests and sensitive zones have been integrated into the internal GIS system in RDOŚ Lublin.
C.1. Installation of platforms for the eagle owl, lesser spotted eagle and black stork	Installation of 40 special breeding boxes for the eagle owl and reinforcement of 20 lesser spotted eagle nests and 15 black stork nests.
C.2. Relocation of the younger chick of lesser spotted eagle	During the four years of the implementation of the project, 23 adoption attempts were made, which resulted in raising 14 "additional" chicks.
C.3. Restoration of suitable feeding conditions for the lesser-spotted eagle by recreating abundant meadows and pastures	Restoration of 135.9 ha of meadows and pastures. Meadows are still managed as part of maintaining the ecological effect of the project.
C.4. Installation of covers and insulators on traction networks	Securing of over 300 medium voltage line posts.
C.5. Construction and installation of nest boxes and shields against predators for Boreal owl	All sixty planned boxes were installed, two in each of the identified territories. In the first year of implementation, the boxes were secured with a spike collar mounted under and above the box. During the monitoring of occupancy of the first 30 boxes installed in the first year, traces of marten were found, which questioned the effectiveness of this type of security. The boxes assembled in the following season were secured in a different way, using a PVC made wide band mounted as in the previous method - above and below the booth.
C.6. Creating and updating nest zones	From the start of the project, information about 146 nests, which required creation or correction of the boundaries of the existing protection zone, was submitted to RDOŚ in Lublin and Rzeszów. At the time of writing, 100 zones were created pursuant to the decision of RDOŚ directors.
D.1. Assessment of the	Three seasons of prey monitoring (small mammals) and 3

project impact	seasons of phytosociological monitoring were carried out. It turned out that the restored meadows and pastures, where mowing and grazing continued, after few years had a smaller share of invasive and undesirable species and the structure of sward was more conducive to feeding birds of prey. Also, the results of the food abundance monitoring indicated a greater abundance of small rodents in the meadows managed compared to the meadows where the use was discontinued. In addition, the largest part of the restored meadows was also a place of regular feeding of the only known in the country pair of short-toed eagle. Shortening the distance between the nest and feeding grounds, might have resulted in increased nest supervision by adults, which in turn could explain the fact that in 2018, the birds managed to raise a chick for the first time in a few years. Monitoring of the medium voltage lines secured as part of the project, revealed no victims of electrocution, which indicates 100% effectiveness of the adopted method and clearly indicates the legitimacy of the task. With regard to the monitoring of mounted platforms, it is worth noting that in 2017 breeding season, there were 17 occupied platforms, of which 7 were occupied by black storks, 8 by lesser spotted eagles and 8 by eagle owls. In 2018, birds occupied 18 platforms (1 for the lesser spotted eagle, 8 for the black stork and 9 for the eagle owl). In the case of nesting boxes for the Boreal owl, despite the monitoring of occupancy in 2017 and 2018, there was no evidence of nesting birds in the boxes. In a few of them, the presence of pellets was found, which indicates that birds visited them. Ornithological monitoring covered about 150 nests and more than 250 territories.
D.2. Evaluation of the project's impact on local communities	Two sociological study reports were developed. In the areas where educational activities and practical conservation measures were conducted, an increased awareness about threats was recorded as well as a better attitude and readiness to engage in their protection.
E.1. Promotion of the project	Promotional materials were developed: - project logo - 1 item - project website - 1 item - high quality photos - 25 items - T-shirts with prints - 1000 pieces - graphics with heads and bird silhouettes - 19 items - wall calendar for 2016 - 500 items - free standing posters - 4 pcs - promotional posters - 1000 items - promotional stickers - 2000 items - table calendar for 2017 - 500 items - information folders - 2000 items - educational and information boards - 5 items - image presentation with music (diaporama) - 1 item

E.2. Educational activities for farmers and children	As part of the LIFE project, 151 workshops were organized for children and school youth, and 33 workshops for farmers in which 3064 and 697 people participated respectively. There were also 3 meetings with hunters, where 66 people were present.

The results of individual actions and other outcomes were publicised through promotional and informational campaigns, carried out mainly on the project's website.

The project was implemented thanks to the involvement of employees supported by contractors providing legal and accounting services. Fieldwork and specialist analyses of results were outsourced to contractors selected through public tenders, invitation to quote and single-source contracts. The composition of the project underwent modifications both in the structure of personnel as well as in relation to the working time at particular positions. In the case of the coordinating beneficiary, there were 4 people employed in the project, working together for 2.7 FTE. Associated beneficiary initially employed two people, but during the project there was a reduction to one employee for the total 0.2 FTE. Prior to the implementation of the project, a partnership agreement was signed between the beneficiaries, and further cooperation took place on the basis of organising meetings, teleconferences or e-mail correspondence.

As part of the progress supervision, four visits of the external monitoring team were organized, which took place on May 18-19, 2015, July 18-19, 2016, August 29-30, 2017 and August 21-23, 2018. The relevant reports were submitted to the Commission for implementation of the work (Inception, Midterm and Progress Report). Reports on the activities carried out were also forwarded to the National Fund for Environmental Protection and Water Management in quarterly cycles.

Due to the need to introduce changes to the project budget, which in accordance with art. 15.2 of The Common Provisions were to be considered significant, after their prior approval by the Commission, the Amendment no. 1 to the Co-financing Agreement was signed on August 29, 2018.

During the implementation of actions, a number of difficulties were encountered, which initially generated some delays. In the initial stage of the project implementation, the assumed restoration of 100 ha of meadows and pastures seemed to be endangered. It resulted from the reluctance of local farmers to provide (sell or lease) their own land to an organization from outside of their narrow environment. However, after the change of staff member responsible for finding the land and after breaking the reluctance of farmers, we managed to catch up quickly, which led to the fact that the action was completed in a larger than assumed range.

184 out of 200 planned workshops were directed to children, farmers and hunters.

For reasons beyond the control of the beneficiaries, the quantitative indicator was not reached in the case of the number of chicks raised by adult lesser spotted eagles as a result of adoption. It was assumed that as a result of the operation, the productivity of the eagles will increase by at least 20 birds (within 4 years). We managed to carry out a total of 23 attempts of adoption, which resulted in the raising of 14 additional chicks by birds. The main reason for the failure to implement the plan was a low percentage of twin broods from which the

chick could be moved. While in previous years it amounted to 67-70%, in the years of the project it fluctuated around 40%.

There were slight delays in the development of the conservation strategy, but eventually this document was accepted by the main stakeholders, and the GIS maps prepared for the strategy were integrated to the internal GIS system of the Regional Directorate for Environmental Protection in Lublin. The system is used by employees dealing with impact assessments of investments and development projects.

Due to the delay in GPS tagging of lesser spotted eagles and the difficulties to catch short-toed eagles in 2015, delays also occurred in the implementation of action A1. The implementation of activities related to the monitoring of habitat preferences and food resources of the lesser spotted eagle and short-toed eagle, which implementation dependent on the use of data from GPS loggers, was delayed. In turn, a huge amount of collected information resulted in the extension of work on statistical analyses, but at the same time resulted in the creation of an additional study entitled. "Patterns of the use of space by the lesser spotted eagles nesting in the Lublin region".

Actions related to the creation and updating of nest zones were carried out longer than expected. It resulted from the necessity to provide RDOŚ with information on nests located in the breeding season (according to the schedule, the operation was to end in Q1 2018).

Despite the plans to complete the tasks related to the impact of the project on local communities in the first quarter of 2018, it was necessary to extend the deadline. The main reason was the need for largest possible sample of surveys carried out among various social groups.

Minor delays, not affecting the achievement of the project assumptions, also concerned the dates of the implementation of the summary seminar and the audit.

Among the tasks which exceeded the assumed parameters, in addition to the aforementioned restoration of abandoned meadows and pastures, it is worth mentioning the action related to securing medium voltage lines. Instead of the planned 100 sets of insulators, thanks to the involvement of transmission line owners, PGE Dystrybucja S.A., over 300 were installed. This has led to a cooperation, with a prospect of further installations in the near future.

3. Introduction (1 page)

– Description of background, problem and objectives
  - For LIFE+ Nature and Biodiversity:
    - Overall and specific objectives
    - Which sites are involved
    - Which habitat types and/or species are targeted
    - Main conservation issues being targeted (including threats)
    - Socio-economic context

Głównym celem projektu, było polepszenie warunków gniazdowych i żerowiskowych rzadkich sześciu gatunków ptaków strefowych na wybranych obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie. Objęte działaniami gatunki ptaków tj. orlik krzykliwy, gadożer, bielik, puchacz, włochatka i bocian czarny są zarówno w skali regionu jak i całego kraju, nielicznymi gatunkami lęgowymi. Swoim zasięgiem projekt objął 16 obszarów Natura 2000, stanowiących najważniejsze leśne ostoje ptaków w regionie, tj. Lasy Janowskie, Puszcza Solska, Roztocze, Puszcza Sandomierska, Ostoja Tyszowiecka, Dolina Sołokiji, Dolina Szyszły, Ostoja Nielicka, Lasy Strzeleckie, Lasy Parczewskie, Uroczysko Mosty-Zahajki, Polesie, Lasy Łukowskie, Dolina Dolnego Bugu, Dolina Tyśmienicy i Zlewnia Górnej Huczwy.

Główny cel projektu zastał zrealizowany poprzez zminimalizowanie następujących zagrożeń: płoszenie ptaków przy gniazdach, zanikanie żerowisk orlika krzykliwego i gadożera, śmiertelność ptaków w wyniku porażenia prądem, brak miejsc gniazdowania i drapieżnictwo, zmniejszenie liczby potencjalnych miejsc lęgowych włochatki i śmiertelność ptaków w dziuplach, śmiertelność ptaków drapieżnych w wyniku otrucia, niekontrolowany rozwój infrastruktury i zabudowy oraz brak strategii ochrony gatunków strefowych.

Zrealizowane w ramach realizacji projektu działania możemy podzielić na trzy fazy. W pierwszej fazie przeprowadzono działania badawcze mające na celu lepsze poznanie preferencji siedliskowych i pokarmowych gatunków objętych projektem. W kolejnej fazie przeprowadzono działania z zakresu tzw. ochrony czynnej polegające na zapewnieniu dogodnych warunków gniazdowania, żerowania oraz złagodzenie wybranych zagrożeń. W trakcie realizacji projektu prowadzono zadania związane z rozpowszechnianiem wiedzy o potrzebie i możliwości ochrony gatunków strefowych zarówno, pośród organów administracji publicznej jak i lokalnego społeczeństwa. Do tej grupy zaliczamy też szereg działań promujących projekt oraz działań mających na celu nawiązanie kontaktów i współpracy z innymi beneficjentami funduszu LIFE.

W realizację projektu zaangażowani zostali przedstawiciele różnych grup społecznych i zawodowych takich jak urzędnicy różnych szczebli, rolnicy, leśnicy, pracownicy zakładów energetycznych, myśliwi, uczniowie szkół oraz mieszkańcy okolicznych terenów.

W trakcie prowadzenia poszczególnych działań kładziono duży nacisk na wskazanie możliwości prowadzenia efektywnych działań z zakresu czynnej ochrony przyrody przynoszących jednocześnie korzyści społeczne i ekonomiczne. Przykładem takich działań stała się chociażby współpraca z lokalnym dostawcą energii elektrycznej, która ograniczyła śmiertelność ptaków i liczbę uciążliwych społecznie przerw w dostawie prądu spowodowanych przez ptaki. Kolejnym przykładem może być wsparcie finansowe wielu osób prywatnych, od których dzierżawione i zakupione zostały łąki odtworzone w ramach projektu. Zwiększono również świadomość lokalnych społeczeństw na problem pośredniego zatruwania ptaków drapieżnych poprzez wykładania trutki na lisy.

Spodziewanymi długoterminowymi efektami realizacji projektu w odniesieniu do gatunków objętych jego realizacją są:

- zwiększenie sukcesu lęgowego puchacza, bociana czarnego i orlika poprzez zabezpieczenie lęgów przed zniszczeniem w wyniku drapieżnictwa czy upadku gniazda,
- poprawa dostępności miejsc lęgowych dla włochatki,
- zwiększenie powierzchni dogodnych żerowisk dla orlika krzykliwego i gadożera,
- eliminacja śmiertelności ptaków w wyniku porażenia prądem na wielu kilometrach linii średniego napięcia,
- objęcie ochroną strefową wielu nowych gniazd ptaków strefowych,

4. Administrative part (maximum 3 pages)

4.1 Description of the management system

– Description and schematic presentation of working method, including overview of:
  - project phases
  - activities and tasks per phase
  - planning
– Presentation of the coordinating beneficiary, associated beneficiaries and project organisation (**Organigramme** providing information about functions, tasks, persons and companies); describe what the **project manager** and other representatives of the coordinating beneficiary have done to organise/co-ordinate the project: meetings, seminars etc.
– Description of changes due to amendments to the Grant Agreement.
– If relevant, indicate with which report the Partnership agreements were submitted to the Commission (copies should have been given to the Commission in earlier reports, since 2007 with the inception report)

Realizacja projektu rozpoczęła się 01.09.2014 a zakończyła 31 sierpnia 2018 r. Beneficjentem Koordynującym było Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne a Współbeneficjentem – Fundacja Natura International Polska. Całkowity zakładany budżet projektu to 703 653 Euro. Projekt został sfinansowany przez Komisję Europejską (50%) Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (45%) oraz Beneficjenta (5%).

Umowa partnerska została podpisana 25 września 2014 i załączona do Inception report.

Realizacja projektu opierała się o zatrudniony przez Beneficjenta i Współbeneficjenta personel. W przypadku Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego, za prawidłowy przebieg projektu odpowiedziały osoby zatrudnione na stanowiskach: koordynator projektu, administrator, koordynator naukowy oraz zarządca ostoi.

Z pierwszym dniem rozpoczęcia projektu, tj. 1 września 2014 r. został zatrudniony na cały etat koordynator projektu, następnie 23 września 2014 r. zatrudniono administratora projektu na 3/5 etatu i koordynatora naukowego na 1 etatu. Od 7 października 2014 r. zatrudniono również na 1/2 etatu zarządcę ostoi.

Współbeneficjent projektu – NATURA od dnia 1 września 2014 r. zatrudniła menadżera projektu na 1/5 etatu oraz na 4/5 etatu asystenta merytorycznego projektu.
Dodatkowo, w ramach wsparcia zewnętrznego zatrudniona była księgowa (oddzielnie dla LTO i NATURA) oraz prawnik projektu.

W wyniku szeregu zmian personalnych zachodzących na poszczególnych stanowiskach, opisanych w punkcie 4.2., ostateczny skład zespołu realizującego osiągnął kształt zgodny z poniższym organigramem:

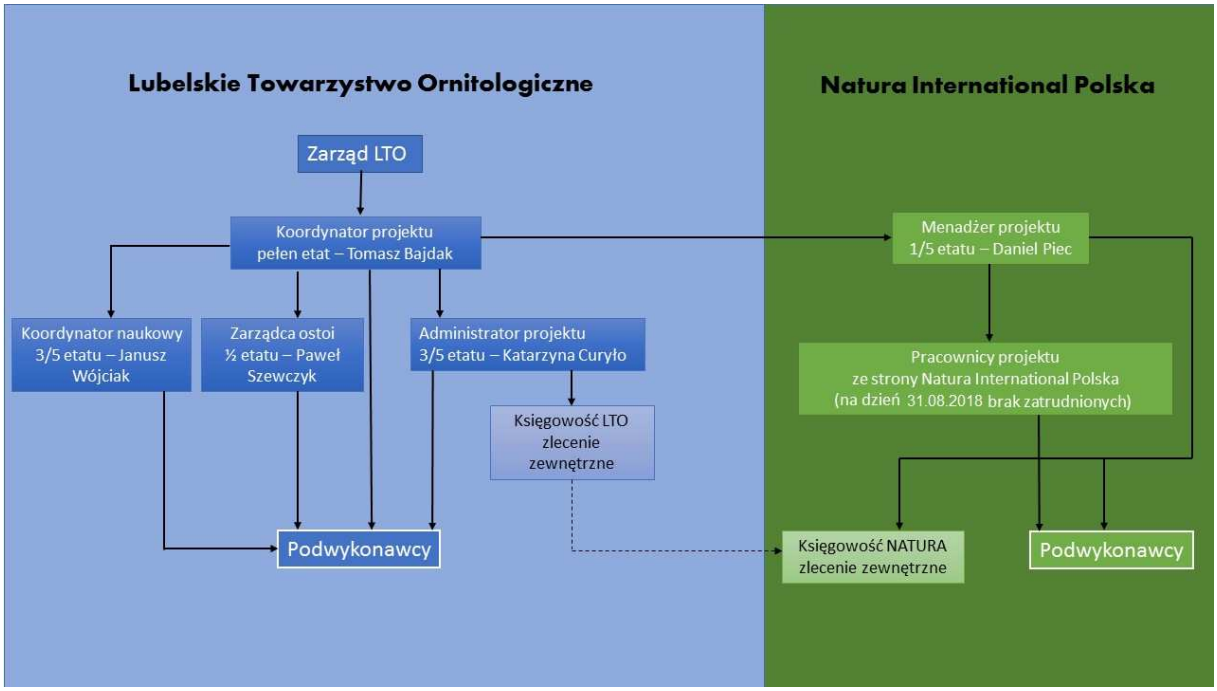

Rolą poszczególnych członków zespołu było:

- koordynator projektu (LTO):

*dbałość o terminowość i rzetelność realizacji poszczególnych zadań,

* komunikacja z instytucjami finansującymi, przedstawicielami administracji publicznej, przedstawicielami wykonawców, partnerami projektu.

* przygotowywanie procedur zamówień publicznych,

* organizacja i uczestnictwo w spotkaniach, seminariach i konferencjach,

* koordynacja działań promocyjnych, kontakt z mediami, opracowywanie treści merytorycznej wydawnictw,

* przygotowywanie części merytorycznej raportów składanych do KE i NFOSiGW,

* organizacja pracy i biura,

* nadzór nad członkami zespołu projektowego,

*współpraca z menadżerem i asystentem projektu ze strony Współbeneficjenta.

- administrator projektu (LTO):

***** przygotowywanie części finansowych raportów składanych do KE i NFOSiGW,

* prowadzenie spraw związanych ze zmianami finansowymi występującymi w stosunku do pierwotnego harmonogramu,

* opisywanie faktur i innych dokumentów zgodnie z wymogami instytucji finansujących,

* bieżąca kontrola nad wydatkami i ich zgodności z umową dotacji,

* sprawdzanie poprawności wystawianych przez wykonawców rachunków/faktur,

* współpraca z biurem księgowym,

*kontrola nad poprawnością przedkładanych kart czasu pracy,

* wsparcie koordynatora projektu w załatwianiu spraw bieżących,

- koordynator naukowy (LTO)

*opracowanie konsultacja metodyki prac terenowych,

*nadzór nad przebiegiem prac terenowych,

* ocena merytoryczna przedkładanych przez wykonawców raportów,

* pomoc w merytorycznym przygotowaniu materiałów promocyjnych i edukacyjnych,

* merytoryczne opracowanie wniosków niezbędnych do uzyskania zezwoleń administracyjnych na realizację działań projektu,
* przygotowanie specyfikacji technicznej dla zakupionego sprzętu,
* pozyskiwanie informacji o lokalizacji nowych stanowisk ptaków strefowych,
* kontakt z przedstawicielami ALP w zakresie uzgadniania zasięgu granic stref ochronnych,
* aktywny udział w spotkaniach, konferencjach i wyjazdach.

- zarządca ostoi (LTO)
* wyszukiwanie powierzchni łąk i pastwisk możliwych do odtworzenia w ramach zadania C3,
* prowadzenie negocjacji w sprawie kosztów zakupu/dzierżawy działek,
* montaż platform i budek lęgowych,
*nadzór nad wykonawcą prac związanych z odtwarzaniem nieużytkowanych łąk,
* stały kontakt z koordynatorem projektu,
* nawiązywanie kontaktów z lokalną społecznością,
* dystrybucja materiałów promocyjnych i informacyjnych
*organizacja prac związanych z podtrzymywaniem efektu ekologicznego projektu na koszonych łąkach,

- menadżer projektu (NATURA)
* dbałość o terminowość i rzetelność realizacji poszczególnych zadań należących do Współbeneficjenta,
* komunikacja z przedstawicielami wykonawców i partnerami
* przygotowywanie procedur zamówień publicznych prowadzonych przez Współbeneficjenta
* organizacja i uczestnictwo w spotkaniach, seminariach i konferencjach,
* pomoc w koordynacji działań promocyjnych i opracowaniu treści merytorycznej wydawnictw,
* przygotowywanie części merytorycznej raportów składanych do KE i NFOSiGW,
* organizacja pracy i biura,
* aktywny udział w opracowaniu After-LIFE Conservation Plan i Leyman's Report
* nadzór nad członkami zespołu projektowego,

- asystent merytoryczny (NATURA)
Przeprowadzenie monitoringu efektów społecznych w ramach D.2.
* nadzór nad pracami związanymi z zebraniem opracowaniem wyników monitoringu efektów społecznych,
* przygotowanie procedur związanych z wyłonieniem wykonawców poszczególnych działań.
* przygotowanie raportów i asysta przy przygotowywaniu materiałów promocyjnych i edukacyjnych,
* prowadzenie procedur związanych z zakupem sprzętu,
* organizacja spotkań z rolnikami,
* opracowanie materiałów szkoleniowych dla myśliwych i rolników,
* stały kontakt z personelem LTO.

Po skompletowaniu składu personelu projektu, w wyniku wielu okoliczności dotykających głównie prywatne sfery życia pracowników projektu, konieczne było wprowadzenie zmian w składzie personelu projektu.

W przypadku Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego, przedstawiały się one następująco:

- W dniu 27 lipca 2015 została przerwana praca pana Waldemara Gargoły – pełniącego funkcję zarządcy ostoi. Nową osobę na tym stanowisku dało się zatrudnić

dopiero w dniu 18 września 2015 r. W tym dniu podpisano umowę z Panem Tomaszem Frączkiem. Umowa z dotychczasowym koordynatorem, Panią Martą Potocką została rozwiązana w dniu 19 października 2015 r. W dniu 20 października została zawarta z nowym koordynatorem projektu – Panem Tomaszem Bajdakiem.

- Zmiana nastąpiła również na stanowiska administratora (LTO) 31 lipca 2016 roku, za porozumieniem stron została rozwiązana umowa o pracę z Panią Marzeną Puzio. Nowa osoba na stanowisku, Pani Katarzyna Curyło, została zatrudniona od dnia 1 sierpnia 2016 roku.

W przypadku Natura International, zmiany w personelu dotyczyły zarówno składu osobowego, jak i liczby etatów.

- Pani Joanna Szkuat, w okresie 01.09.2014 – 30.06.2015 zatrudniona była na stanowisku Asystenta Merytorycznego w wymiarze 4/5 etatu. W wyniku podpisanego w dniu 30.06.2015 aneksu do umowy o pracę, wymiar zatrudnienia został zmniejszony do 3/5 etatu. Taka sytuacja utrzymała się aż do momentu zakończenia współpracy z Panią Joanną Szkuat, które nastąpiło 31.07.2016 r.
- W przypadku Pana Daniela Piec wymiar etatu, w związku z koniecznością zmiany zakresu obowiązków zmieniał się 4-o krotnie. Zestawienie wymiaru czasu pracy Pana Daniela Piec, oraz wszystkich pozostałych osób zatrudnionych w projekcie na zasadzie umowy o pracę zestawiony jest w poniższej tabeli. Pomimo wprowadzania przedstawionych zmian, łączny wymiar czasu pracy, jak i koszty personelu nie uległy zmianie.

LP	Imię i nazwisko	Stanowisko	Beneficjent	wymiar czasu pracy	okres zatrudnienia
1	Marta Potocka	Koordynator projektu	LTO	1/1	01-09-2014 do 17-10-2015
2	Tomasz Bajdak	Koordynator projektu	LTO	1/1	20-10-2015 do 31-08-2018
3	Marzena Puzio	Administrator projektu	LTO	3/5	23-09-2014 do 31-07-2016
4	Katarzyna Curyło	Administrator projektu	LTO	3/5	01-08-2016 do 31-08-2018
5	Waldemar Gargoła	Zarządca Ostoi	LTO	1/2 etatu	07-10-2014 do 25-07-2015
6	Tomasz Frączek	Zarządca Ostoi	LTO	1/2 etatu	18-09-2015 do 31-10-2016
7	Paweł Szewczyk	Zarządca Ostoi	LTO	1/2 etatu	01-11-2016 do 31-08-2018
8	Janusz Wójciak	Koordynator naukowy	LTO	3/5 etatu	23-09-2014 do 31-08-2018
9	Joanna Szkuat	Asystent Merytoryczny	Natura	4/5 etatu	01-09-2014 do 30-06-2015
				3/5 etatu	01-07-2015 do 31-07-2016
10	Daniel Piec	Menadżer Projektu	Natura	1/5 etatu	01-09-2014 do 30-06-2015
				2/5 etatu	01-07-2015 do 31-07-2016
				1/1 etatu	01-08-2016 do 30-08-2017
				2/5 etatu	01-09-2017 do 31-10-2017
				1/5 etatu	01-11-2017 do 31-08-2018

		2014				2015				2016				2017				2018			
Zadanie	Beneficjent odpowiedzialny						IR				MR					PR				FR	
A1 Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu areału żerowiskowego i zagrożeń orlika krzykliwego i gadożera.	LTO / NATURA				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
A2 Rozpoznanie stanu populacji, parametrów populacyjnych i zagrożeń gatunków strefowych	LTO				x	x	x	x	x	x	x	x	x								
A3 Przygotowanie strategii ochrony gatunków strefowych i wytycznych monitoringu do PZO	NATURA			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
C1 – Instalacja platform dla puchacza, orlika i bociana czarnego.	LTO							x	x	x		x	x	x							
C2 - Przemieszczanie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu.	LTO						x				x				x				x		
C3 - Przywrócenie prawidłowych warunków żerowiskowych dla orlika krzykliwego poprzez odtworzenie nieużytkowanych łąk i pastwisk.	LTO							x	x	x		x	x	x		x	x	x			
C4 - Instalacja osłon i izolatorów na sieciach trakcyjnych dla orlika krzykliwego.	LTO							x				x				x					
C5 - Budowa i instalacja budek i osłon przeciwko drapieżnikom dla włochatki.	LTO							x	x	x		x	x	x							
C6 - Tworzenie i aktualizacja stref gniazdowych.	LTO							x	x	x		x	x	x		x	x	x			
D1 - Ocena wpływu realizacji projektu na ptaki.	LTO						x	x	x		x	x	x		x	x	x	x	x		
D2 - Ocena wpływu realizacji projektu na lokalne społeczności.	NATURA			x	x	x	x	x								x	x	x			
E1 - Promocja projektu.	LTO			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
E2 - Działania edukacyjne dla rolników i dzieci.	NATURA									x	x			x	x			x	x		
E3 - Końcowe seminarium projektu.	LTO																	x	x		
F1 - Koordynacja i monitoring realizacji projektu.	LTO			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
F2 – Audyt projektu.	LTO																		x	x	
F5 Tworzenie sieci z innymi projektami	LTO					x	x			x	x			x	x						
F6 After Life Conservation Plan	LTO																	x	x	x	
F7 Raport Laika																		x	x	x	

x – planowany termin realizacji zadania

x – termin realizacji zadania po akceptacji jego wydłużenia

- okres faktycznej realizacji zadania

IR – Inception Report, MR – Midterm Report, PR – progress Report, FR – Final Report

4.2 Evaluation of the management system

Please discuss the following issues:

- The project management process, the problems encountered, the partnerships and their added value, including comments on any significant deviations from the arrangements contained in the partnership agreements
- Communication with the Commission and Monitoring team.

Rozliczenia i przedkładanie dokumentów przez Współbeneficjenta były prowadzone na bieżąco, jednak nie rzadziej niż raz na kwartał, według zasad zawartych w umowie partnerskiej podpisanej 25 września 2014 r.

W przypadku obu beneficjentów założone zostały konta księgowe w celu identyfikacji wydatków poniesionych w ramach projektu w systemach księgowania. Kontrola dokumentacji projektu prowadzona było na bieżąco na zasadach prowadzenia pełnej księgowości i według polityki rachunkowości obu organizacji.

Beneficjenci zawierali umowy z podwykonawcami według prawa o zamówieniach publicznych i regulaminów zawierania umów.

Komunikacja w zespole pracującym przy realizacji projektu odbywa się zarówno poprzez bezpośrednie spotkania w siedzibie beneficjenta jak i za pośrednictwem dostępnych multimediów (e-mail, skype). Spotkania w biurze dotyczą głównie koordynatora projektu, administratora projektu oraz asystenta merytorycznego.

Komunikacja z Komisją Europejską oraz Zewnętrznym Zespołem Meonitorującym odbywała się głównie przy okazji prac nad raportami z postępów projektu (Inception Report, Progress Report oraz Midterm Report) oraz w ramach podsumowań tzw. wizyt monitorujących. Z przedstawicielami Komisji kontaktowano się także w sytuacji potrzeby wprowadzenia przez beneficjantów zmian w zakresie realizacji wybranych zadań, nie będących tzw. zmianami znaczącymi, wymagającymi zastosowania odpowiedniej procedury. Na drodze korespondencji mailowej uzyskano chociażby zgodę na zwiększenie odtwarzanych powierzchni łąk i pastwisk.

W związku z koniecznością wprowadzenia zmian w budżecie projektu, które w myśl art. 15.2 Postanowień Wspólnych uznać należało za zmiany znaczące, zwrócono się do Komisji z pismem z dnia 25 maja 2018r. w którym wyjaśniono przyczyny konieczności wprowadzenia oraz zakres proponowanych zmian. Należy wspomnieć, że planowane zmiany miały charakter formalno-księgowy a nie merytoryczny. W wyniku akceptacji zaproponowanych zmian, z dniem 29/08/2018 nastąpiło podpisanie Zmiany nr 1 do umowy o udzielenie dotacji na projekt LIFE13 NAT/PL/000060.

5. Technical part (maximum 50 pages)

5.1. Technical progress, per task

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
A.1.	A1 – Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu areału żerowiskowego i zagrożeń orlika krzykliwego i gadożera.

1. Podjęte działania: Jako przygotowanie do realizacji zadania w pierwszej kolejności dokonano zakupu niezbędnego sprzętu specjalistycznego. Były to:

- wysokiej klasy komputer
- odbiorniki GPS – 4 szt.
- anteny UHF GPS – 2 szt.
- drobny sprzęt ornitologiczny (sieci ornitologiczne, suwmiarki, wagi elektroniczne, czatownia, owoskop, kamera terenowa z wyposażeniem, obrączki).

Dostawcy wyżej wymienionego sprzętu wybierani byli na zasadzie ogłaszanych zapytań ofertowych (drobny sprzęt ornitologiczny, komputer, odbiorniki GPS) lub w drodze przetargu (anteny UHF GPS)

Kolejnym etapem było wyłonienie wykonawcy prac terenowych związanych z chwytaniem ptaków oraz wykonawców prac polegających na przeprowadzeniu monitoringu botanicznego, monitoringu zasobów pokarmowych orlika i gadożera, oraz wykonaniu ewaluacji i mapowania siedlisk w obrębie rewirów orlika krzykliwego i gadożera.

W wyniku ogłoszonego w dniu 14 stycznia 2015 roku przetargu, wyłoniony został wykonawca prac prowadzonych w ramach zadań A1, A2, C2 i D1. Wykonawcą zostało Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze, z którym w dniu 03.02.2015 podpisano umowę nr 11/LIFE-STREFY/2015

Na potrzeby omówienia i ustalania metodyki badań dotyczących łapania orlików, oceny, analizy wyników oraz sposobu badania ssaków i oceny siedlisk NATURA wraz z koordynatorem naukowym i koordynatorem projektu zorganizowała spotkanie w dniu 5 lutego 2015 r. z Panem dr Chylareckim oraz dnia 6 lutego 2015 r. z lokalnymi ekspertami.

Na drodze zapytania ocenę, personel NATURA dokonał wyboru osób odpowiedzialnych za wykonanie prac związanych z:

- Inwentaryzacją siedlisk w obrębie rewirów orlików i gadożerów do badań telemetrycznych nt. wybiórczości siedliskowej,
- Ocena zasobów pokarmowych w obrębie miejsc żerowania i poza, na podstawie lokalizacji GPS – gady,
- Ocena zasobów pokarmowych w obrębie miejsc żerowania i poza, na podstawie lokalizacji GPS – ssaki,

Na zasadzie zamówienia z wolnej ręki zatrudniono statystyka w celu wparcia w opracowaniu wyników badań telemetrycznych – zasięg terytoriów, wybiórczość siedliskowa i wędrówki.

2. <u>Realizujący działanie:</u>

- dostawa komputera - VICO Spółka Jawna D. Daniłowski, K. Zakrzewski z Lublina
- dostawa urządzeń GPS - AZYMUT – Paweł Kos z Warszawy
- drobny sprzęt ornitologiczny - Ecotone Telemetry Lech Iliszko z Sopotu
- wykonanie prac terenowych (chwytanie ptaków) – Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze
- przeprowadzenie badań zasobów pokarmowych gadożera – Przemysław Stachyra
- przeprowadzenie badań zasobów pokarmowych orlika krzykliwego – Michał Piskorski

- wykonanie ewaluacji i mapowania siedlisk w obrębie rewirów orlika krzykliwego i gadożera – Łukasz Bednarz,
- Wsparcie w opracowaniu statystycznym wyników badań telemetrycznych – zasięg terytoriów, wybiórczość siedliskowa i wędrówki – Przemysław Chylarecki.

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

W 2015 roku w przypadku orlika krzykliwego udało się wykonać zaplanowany na dwa lata plan schwytania 18 dorosłych ptaków. Schwytano 18 dorosłych ptaków z 17 rewirów. W jednym przypadku udało się schwytać parę ptaków z 1 gniazda. W roku 2016 udało się schwytać i wyposażyć w loggery GPS dwa osobniki gadożera. Dodatkowo schwytano jednego osobnika orlika krzykliwego, któremu również założony został nadajnik. Wprawdzie, jak przedstawiono powyżej, w roku 2015 udało się złapać wszystkie z 18 zaplanowanych orlików, jednakże jeden z nich w trakcie sezonu lęgowego zgubił nadajnik. Nadajnik został odnaleziony w terenie i wykorzystany ponownie w roku 2016. Wykonano opis siedlisk w obrębie 16 areałów łowieckich orlika krzykliwego i jednego areału gadożera. Wykonano badania zasobów pokarmowych orlika krzykliwego i gadożera. Ponadto Wykonano dodatkowe opracowanie pn. „Wzorce wykorzystania przestrzeni przez orliki krzykliwe gniazdujące na Lubelszczyźnie" będące analizą danych telemetrycznych pod kątem określenia zasięgu areału użytkowanego (tzw. home range), wybiórczości siedliskowej oraz sezonowych zmian we wzorcach wykorzystania przestrzenie przez samce i samice o różnych efektach lęgów.

Opracowane zostały raporty:

- raport z pierwszego sezonu prac nad badaniem zasobów pokarmowych orlika krzykliwego (stanowił załącznik nr 3 do Progress report);
- raport z pierwszego sezonu prac nad badaniem zasobów pokarmowych gadożera (stanowił załącznik nr 4 do Progress report);
- raport z analizy użytkowania w strefach żerowiskowych orlika krzykliwego w latach 2015-16 (stanowił załącznik nr 2 do Progress report)
- raport ostateczny z badania gadów – raport stanowi załącznik nr 2 do sprawozdania
- raport ostateczny z badania małych ssaków – raport stanowi załącznik nr A1_11g do sprawozdania
- raport ostateczny z opracowania przemieszczeń migracyjnych pn. Charakterystyka przemieszczeń migracyjnych orlików krzykliwych i gadożerów gniazdujących na Lubelszczyźnie. Analiza danych radiotelemetrycznych. P. Chylarecki i M. Wiśniewska. – raport stanowił załącznik nr 5 do Progress report.
- raport ostateczny z przemieszczeń w obrębie terytoriów lęgowych pn. Wzorce wykorzystania przestrzeni przez orliki krzykliwe i gadożery w okresie lęgowym. Analiza danych radiotelemetrycznych. P. Chylarecki - raport stanowi załącznik nr A1_11l do sprawozdania

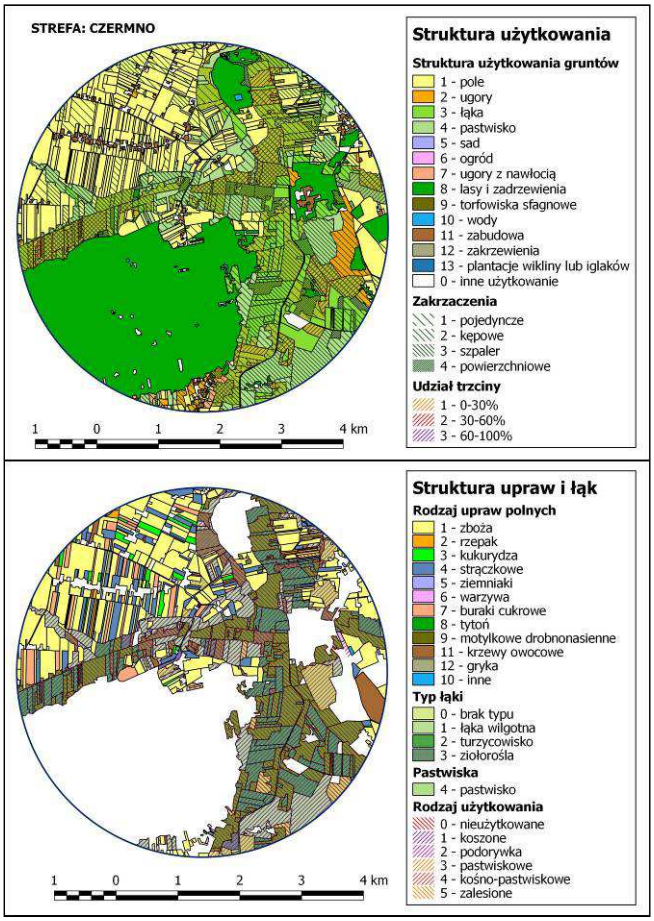

4. Porównanie z planem:

Udało się zrealizować wszystkie zaplanowane działania. W trakcie realizacji wystąpiła konieczność wprowadzenia nieznacznych modyfikacji zarówno w odniesieniu do zakresu jak i czasu realizacji zadania. Przedmiotowe modyfikacje zostały opisane w punktach 5 i 6.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe - ze względu na późne wyznakowanie orlików i brak możliwości schwytania gadożerów w 2015 r., prace związane z wykonaniem monitoringu zasobów pokarmowych zostały przesunięte na 2016 i 2017. Spowodowało do opóźnienie całego zadania o 9 miesięcy, co było zasygnalizowane w raporcie śródokresowym.

Nieznaczne opóźnienia nastąpiły także jeśli chodzi o terminy warsztatów technicznych ekspertami. Opóźnienie w ich realizacji wynikało z trudnościami w ustaleniu dogodnych dla wszystkich zainteresowanych stron terminów. Nie wpłynęło ono jednak na dalsza realizację projektu, gdyż tak jak zakładano, szczegóły prac terenowych, będące przedmiotami spotkania ustalono przed rozpoczęciem sezonu lęgowego. Kilku lub kilkunastodniowe opóźnienia powstały także w przypadku zakupu nadajników GPS-GSM, oraz wyboru wykonawcy prac związanych z zakładaniem nadajników.

A1 Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu areału żerowiskowego i zagrożeń orlika krzykliwego i gadożera.	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
Realizacja zadania				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	

x – termin po akceptacji wydłużenia czasu realizacji zadania wyrażonej pismem Ref.Ares(2016)5617927-28/09/2016;

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
A1	Warsztaty techniczne zorganizowane	30.11.2014	06.02.2015	zrealizowano z niewielkim opóźnieniem
	Umowy z podwykonawcami podpisane	31.01.2015	03.02.2015	zrealizowano z niewielkim opóźnieniem
	Nadajniki zakupione	28.02.2015	28.04.2015	zrealizowano z niewielkim opóźnieniem

6. Modyfikacja działania:

W ramach zadania zakupiono dodatkowe wyposażenie w postacie dwóch tabletów terenowych, za pomocą których prowadzone było mapowanie siedlisk. Wniosek o wyrażenie zgody na zakup tabletów został przedstawiony Komisji wraz z raportem wstępnym (Inception Report) – Komisja zaakceptowała ten zakup w piśmie z dn. 17/07/2015. Ponadto nastąpiła zmiana w liczbie areałów łowieckich w obrębie których dokonano opisu siedlisk. Pierwotnie zakładano wykonanie przedmiotowego opisu dla 17 areałów orlika i 2 areałów gadożera. W sezonie 2015 opisano siedliska w obrębie 6 rewirów orlików krzykliwych. W roku 2016

opisano 9 rewirów orlika krzykliwego i 1 rewir gadożera. Trzy z oznakowanych w 2015 roku orlików krzykliwych zgubiły nadajniki, kolejny ptak został postrzelony w Turcji i nie wrócił na lęgowiska. Uniemożliwiło to wykonanie opisów siedlisk we wszystkich planowanych do opisania w umowie rewirach. Pełny opis sytuacji znajduje się w Notatce Służbowej i Aneksie do Umowy na wykonanie przedmiotowych prac (stanowiły one załącznik nr. 26 do Progress report). W celu wykonania poprawnej analizy statystycznej zebranych danych, Współbeneficjent zawarł z Panem Przemysławem Chylareckim umowę, której przedmiotem było przeprowadzenie "Analizy statystycznej danych przestrzennych (uzyskanych z telemetrii) i siedliskowych zebranych dla 16 rewirów orlika krzykliwego i 1 rewiru gadożera w roku 2016 na Lubelszczyźnie". Konieczność podpisania dodatkowej umowy wynikała z braku w personelu projektu osoby dysponującej wiedzą niezbędną do opracowania zebranych danych.

Wydłużeniu uległ także termin realizacji zadania. Przyczyny opóźnień (niepowodzenia w założeniu w 2015 roku nadajników na gadożery, oraz utrata kilku nadajników przez orliki krzykliwe) został opisany w punkcie 5.

7. Korespondencja z KE

- pismo z akceptacją przedłużenia czasu realizacji zadania związanego z badaniem zasobów pokarmowych będące odpowiedzią na Midterm Report (Ref.Ares(2016)5617927-28/09/2016);
- akceptacja zakupu tabletów terenowych - pismo Komisji z dnia 17.07.2015, znak: ENV E3 IM/LM/sp Ares(2015)3018363

8. Problemy, wady, różnice:

Główne problemy napotkane w trakcie realizacji zadania wynikały z czynników, na które beneficjent nie miał wpływu – były to strata lęgów w parze gadożerów skutkująca brakiem możliwości schwytania dorosłych paków w celu założenia nadajników, utrata sygnałów z trzech nadajników w wyniki ich prawdopodobnej usterki technicznej lub zgubienia przez orliki krzykliwe, postrzelenie jednego orlika krzykliwego w trakcie przelotu nad terytorium Turcji.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań:

Opóźnienia w realizacji działania miały wpływ na przesunięcie terminów realizacji działania związanego z opracowaniem strategii ochrony ptaków strefowych (A3), do realizacji którego niezbędne były opracowane wyniki z prac podjętych w ramach zadania A1.

10. Działania uzupełniające poza LIFE

11. Możliwość kontynuowania

Pomimo zakończenia zadania, dane z działających loggerów GPS, w dalszym ciągu są zbierana i gromadzone przez członków Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego. Możliwa będzie więc w przyszłości ich dalsza obróbka i wykorzystanie w razie zaistnienia konieczności. Ilość zebranych danych jest tak duża, że w planach mamy przekazanie ich zainteresowanemu badaczowi celem ich opublikowania.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
A.2.	A2 – Rozpoznanie stanu populacji, parametrów populacyjnych i zagrożeń gatunków strefowych.

1. Podjęte działania:

Pierwszym działaniem podjętym w ramach zadania było zakupienie sprzętu optycznego w postaci 2 lornetek i 2 kompletów lunet ze statywami oraz zestawami do digiscopingu. Kolejnym etapem było natomiast wybranie wykonawcy, który dokonał rozpoznania stanu liczebnego populacji, parametrów populacyjnych oraz zagrożeń gatunków ptaków objętych projektem. Wykonawcą prac terenowych, podobnie jak w przypadku zadania A1 było Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze.

2. Realizujący działanie:

Dostawa sprzętu optycznego - LANIUS-BOOKS Marcin Filipek
Wykonanie prac terenowych – Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Liczbę gniazd ptaków strefowych skontrolowanych w poszczególnych latach przedstawia poniższa tabela.

gatunek	liczba skontrolowanych gniazd		
	założenie	Wykonanie w 2015 roku	Wykonanie w 2016 roku
bocian czarny	50	74	82
bielik	20	21	21
orlik krzykliwy	100	74	82
gadożer	1	1	1
puchacz	20	8	7
SUMA	191	142	151

Właściwy obraz nakładu pracy jaka została włożona w realizację zadania daje jednak analiza liczby skontrolowanych rewirów zestawiona w poniższej tabeli. Częściami składowymi przedstawionych wyników w zakresie liczby rewirów były: rewir ze znalezionym i zasiedlonym w danym roku gniazdem (zgodnie z tabelą znajdującą się powyżej, rewiry zasiedlone przez pary ptaków bez odnalezionego pomimo poszukiwań gniazda, rewiry zajęte przez pojedyncze ptaki (gniazdowanie prawdopodobne, niepotwierdzone) oraz rewiry znane z poprzedniego roku w których nie potwierdzono obecności ptaków.

gatunek	liczba skontrolowanych rewirów	
	Wykonanie w 2015 roku	Wykonanie w 2016 roku
bocian czarny	77	70
bielik	28	30
orlik krzykliwy	110	127
gadożer	1	1
puchacz	26	30
włochatka	14	28

SUMA	256	286

Dodatkowo, w latach 2015 i 2016 skontrolowano 510 kilometrów linii średniego napięcia pod kątem obecności przypadków porażenia prądem ptaków objętych ochroną strefową.

Z każdego z dwóch sezonów prac związanych z kontrolą gniazd oraz monitoringiem sieci trakcyjnych, sporządzane były raporty przekazywane odpowiednio do przedsiębiorstwa PGE Dystrybucja S.A. – właściciela linii przesyłowych, oraz do regionalnych dyrekcji ochrony środowiska w Lublinie i Rzeszowie tj. do organów sprawujących nadzór nad strefami.

Raporty z pierwszego sezonu inwentaryzacji gniazd i monitoringu sieci trakcyjnych stanowiły załączniki nr 12 i 13 do midterm report.

Raporty z drugiego sezonu inwentaryzacji gniazd i monitoringu sieci trakcyjnych stanowiły załączniki nr 6 i 7 do inception report.

4. Porównanie z planem

Zadanie rozpoczęło się i zakończyło zgodnie z przyjętymi założeniami. Skontrolowano nieco mniej niż zakładano gniazd ale kontroli dokonywano w znacznie większej liczbie rewirów. Liczba gniazd, które w danym sezonie były zajęte nie jest możliwa do przewidzenia gdyż wynika ona z bardzo wielu czynników biotycznych. Odzwierciedleniem pracochłonności zadania oraz określeniem skali penetracji terenu powinny więc być dane ilościowe na temat liczby skontrolowanych terytoriów.

Zbadano śmiertelność ptaków na założonej długości linii przesyłowych.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe: zadanie rozpoczęto i zakończono zgodnie z harmonogramem.

A2 Rozpoznanie stanu populacji, parametrów populacyjnych i zagrożeń gatunków strefowych	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan				x	x	x	x	x	x	x	x	x								
Realizacja zadania				x	x	x	x	x	x	x	x	x								

Kamienie milowe:

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
A2	Sprzęt zakupiony	31.01.2015	07.11.2014	zrealizowano w zadanym terminie
	Umowy z podwykonawcami podpisane	31.01.2015	03.02.2015	zrealizowano z niewielkim opóźnieniem
	Instrukcje i formularze	28.02.2015		zrezygnowano z wydruku i wysyłki

	wysłane			formularzy, na rzecz zakupu tabletów terenowych
	Aktualizacja stref wykonana – I sezon	30.11.2015	30.11.2015	zrealizowano w wyznaczonym terminie
	Aktualizacja stref wykonana – II sezon	30.11.2016	30.11.2016	
	Aktualizacja stref wykonana – III sezon	31.03.2018		

6. Modyfikacja działania: działanie realizowano zgodnie z założeniami
W trakcie realizacji projektu, zrezygnowano z wydruku i dystrybucji map i papierowych formularzy przeznaczonych dla wykonawców prac terenowych. Oszczędności powstałe w ten sposób przeznaczono na zakup tabletów terenowych, co zostało zaproponowane w Inception Report i zaakceptowane pismem z dnia 17.07.2015 9ENV E3 IM/LM/sp Ares (2015)3018363.

7. Korespondencja z KE: brak korespondencji w temacie związanym z działaniem
Prośba o odstąpienie od druku i wysyłki formularzy i map na korzyść zakupu tabletów wyrazona w Inception report – zaakceptowana pismem z dnia 17.07.2015 9ENV E3 IM/LM/sp Ares (2015)3018363.

8. Problemy, wady, różnice: Najbardziej istotne różnice pojawiają przy okazji podsumowywania liczby skontrolowanych gniazd gatunków strefowych. Różnice są wynikiem dwóch czynników, to jest: niezależnych od beneficjenta sytuacji, w których para ptaków, pomimo zajęcia terytorium nie przystępuje do lęgów oraz niefortunnego zamiennego stosowania terminów „gniazd" i „rewir lęgowy" przy okazji opisywania założeń projektu, w odniesieniu do liczby planowanych do skontrolowania stanowisk.
9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE - brak
11. Możliwość kontynuowania – działanie będzie kontynuowane w kolejnych latach w ramach działań statutowych LTO.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
A.3.	A3 – Przygotowanie strategii ochrony gatunków strefowych i wytycznych monitoringu do PZO.

1. Podjęte działania:

Pierwszą czynnością podjętą w ramach zadania było wykonanie przeglądu ustaw i rozporządzeń związanych z planowaniem przestrzennym w celu rozpoznania głównych grup interesu i jednostek administracji publicznej, odpowiedzialnych za planowanie i wdrażanie strategii zagospodarowania przestrzennego na różnych poziomach administracji.
Kolejnym etapem było spotkanie z przedstawicielem Biura Planowania Przestrzennego w Lublinie (6 lutego 2015).

Wyłoniono wykonawcę zadania polegającego na opracowaniu w standardzie GIS wyników zadań A1 i A2, koniecznych do późniejszego wykorzystania na potrzeby strategii. Zatrudniono
z wolnej ręki eksperta w celu wsparcia przy przeprowadzaniu analiz dokumentów strategicznych
i planów zagospodarowania przestrzennego gmin.
15 listopada 2017 przeprowadzono spotkanie z Dyrektor RDOŚ w Lublinie – Panią Beatą Sielewicz. Jej uwagi zostały naniesione do kolejnej wersji Strategii, która była przedstawiona na spotkaniu 24 listopada 2017 roku, przy okazji posiedzenia Komitetu Sterującego w siedzibie RDOŚ w Lublinie. Aktualna na dzień spotkania wersja strategii, została wcześniej rozesłana zaproszonym gościom celem zapoznania się i wniesienia uwag. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele RDOŚ w Lublinie, Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych, Poleskiego Parku Narodowego i Urzędu Marszałkowskiego. Podczas spotkania dokonano prezentacji i analizy najbardziej istotnych zapisów strategii i przeanalizowano zaplanowane w Strategii działania. Ustalono również, że dalsze uwagi do dokumentu będą przekazywane przez interesariuszy w terminie do 7 dni po spotkaniu.
Po analizie uwag przedstawionych na spotkaniu, jak również tych przesłanych w późniejszym terminie – opracowano ostateczną wersję strategii, którą dnia 20 grudnia przekazano do RDOŚ w Lublinie celem akceptacji. Akceptację otrzymano pismem z dnia 02.02.2018. Kopia pisma Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska stanowi załącznik nr. A3_3
Po uzyskaniu akceptacji RDOŚ, Strategia została wydrukowana i przystąpiono do jej dystrybucji zainteresowanym podmiotom. Wydruk strategii, na zasadzie zamówienia z wolnej ręki zlecono drukarni Perfekta, z siedzibą w Lublinie.
Warstwy GIS z opracowanymi mapami rozmieszczenia gniazd ptaków strefowych i stref newralgicznych zastały przesłane do RDOŚ w Lublinie, gdzie są dostępne na wewnętrznym portalu GIS do wykorzystania przez pracowników RDOŚ przy ocenach oddziaływania inwestycji i planów zagospodarowania na środowisko. Dane przestrzenne zostały adekwatnie opisane w celu identyfikacji przez pracowników potencjalnych inwestycji mogących negatywnie wpłynąć na ptaki strefowe w strefach newralgicznych.

Elektroniczna wersja strategii została zamieszczona na stronie internetowej projektu LIFE
(http://www.strefowe.lto.org.pl/index.php?opt=news#36) a także na stronie głównej Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego i Fundacji Natura International.
Egzemplarz strategii w formie papierowej został załączony do Final Report

2. Realizujący działanie:

Opracowanie materiałów GIS – Wiaczesław Michalczuk
Wsparcie w przeprowadzeniu analiz dokumentów planistycznych – Wiaczesław Michalczuk

Wydruk strategii – drukarnia Perfekta (ul. Doświadczalna 48, 20-001 Lublin)

3. Osiągnięte cele (ilościowo):
Strategia ochrony ptaków strefowych na Lubelszczyźnie

4. Porównanie z planem:
W realizacji zadań nastąpiły zmiany zarówno w zakresie terminów jego realizacji, jak charakteru etapów pośrednich.
Konieczność przesunięć poszczególnych etapów realizacji zadania zgłaszano już na etapie Raportu Wstępnego. W raporcie śródokresowym, zaproponowano nowy harmonogram prac, zaakceptowany przez Komisję pismem Ref. Ares (2016)5619727-20/09/2016.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe
Ramy czasowe: Wg założeń opisanych dokumentacji projektu, realizacja zadania przypadała na okres III kw. 2014 – II kw. 2018. Pomimo znacznych przesunięć w terminach realizacji poszczególnych etapów, finalnie zadanie zrealizowano niemal zgodnie z harmonogramem.
Wstępne prac nad zebraniem materiałów niezbędnych do opracowania strategii rozpoczęto w IV kw. 2014, a wersję końcową dokumentu, wraz z załącznikami GIS przeznaczonymi do zamieszczenia na wewnętrznych serwerach RDOŚ, przekazano w III kw. 2018
Wyniki realizacji projektowych zadań nie przyniosły za sobą konieczności wprowadzania zmian z SDF obszarów objętych jego zasięgiem. Liczebność gatunków będących przedmiotami ochrony poszczególnych obszarów podana w aktualnie obowiązujących SDF określona jest z dość dużą rozpiętością pomiędzy minimalną a maksymalną liczbą par, wynikającą z naturalnej fluktuacji liczebności populacji. Uzyskane w ramach projektu dane wpisują się w wartości podane w SDF.

A3 Przygotowanie strategii ochrony gatunków strefowych i wytycznych monitoringu do PZO	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
Realizacja zadania				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	

Kamienie milowe:

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji *	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
A3	Pierwsze warsztaty techniczne zorganizowane	30.09.2016	-	nie zrealizowano
	Warsztaty konsultacyjne zorganizowane	30.06.2017	24.11.2017	zrealizowano z opóźnieniem
	Strategia zaakceptowana przez interesariuszy	30.11.2017	02.02.2018	zrealizowano z opóźnieniem
	Zalecenia wcielone do	30.06.2018	-	Wprowadzanie zmian do PZO wiąże się z koniecznością zmian w stosownych aktach prawnych, tj. w

	poszczególnych PZO			zarządzeniach właściwych miejscowo wojewodów. Konieczny do podjęcia proces legislacyjny jest procesem długotrwałym i skomplikowanym, gdyż wiąże się on między innymi z szeroko zakrojonymi konsultacjami społecznymi, a jego uruchomienie wymaga wystąpienia istotnych okoliczności. W obliczu braku takowych, od chwili zatwierdzenia Strategii, RDOŚ w Lublinie nie prowadził żadnych działań związanych ze zmianą zatwierdzonych PZO. Osiągnięcie celów którym przyświecała koncepcja stworzenia Strategii, do czasu wprowadzenia zmian w PZO, będzie jednak możliwe poprzez wykorzystywanie zapisów Strategii w trakcie postępowań związanych z wpływem na środowisko planowanych do realizacji przedsięwzięć.

* terminy wg. harmonogramu zaakceptowanego pismem Ref.Ares(2016)5617927-28/09/2016)

6. Modyfikacja działania:

Najbardziej istotnym modyfikacjom podlegał terminy realizacji poszczególnych etapów. Zaproponowany we wniosku harmonogram, już w pierwszym roku realizacji okazał się niemożliwy do wykonania. Najistotniejsze merytoryczne elementy strategii, dotyczące zasięgów areałów żerowiskowych ptaków strefowych oraz ich biologii rozrodu, zgodnie z założeniami miały zostać opracowane w oparciu o dane uzyskane z realizacji zadań A1 i A2. W związku z tym, iż realizacja tych dwóch zadań zakończyła się w IV dekadzie 2016 r, (przyczyny opóźnień zostały opisane w części dotyczącej zadania A1) dopiero po tym okresie możliwe było przystąpienie do właściwych prac nad treścią strategii.

W związku z powstałym opóźnieniem, zrezygnowano z organizacji oficjalnego warsztatu technicznego, w trakcie którego, według założeń, miały zostać zebrane dane w zakresie: wpływu podjętych już inwestycji na gatunki strefowe, procedur wdrażania inwestycji w odniesieniu do ochrony ptaków strefowych oraz zagrożeń oddziałujących na gatunki strefowe. Zebrane w ramach realizacji zadań A1 oraz A2 dane naukowe oraz analiza przedstawionych powyżej zagadnień dokonana przez personel NATURA przy wsparciu eksperta zewnętrznego, zostały uznane za wystarczające do przygotowania Strategii.

7. Korespondencja z KE

- pismo z wyrażoną w Midterm Report prośbą o zmianę harmonogramu realizacji zadania - Ref.Ares(2016)5617927-28/09/2016.

8. Problemy, wady, różnice: różnice zostały opisane w punktach 4-6. Problemem w kompleksowej realizacji założeń zadania, dotyczącym głównie zagadnienia związanego z wdrożeniem zaleceń do PZO, okazała się złożoność procedur koniecznych do przeprowadzenia w celu dokonania zmian w zatwierdzonych Planach Zadań Ochronnych, o których beneficjenci nie wiedzieli na etapie przygotowywania założeń projektu. Jak wyjaśniano w tabeli zamieszczonej w punkcie 5, zmiany zatwierdzonych PZO, prowadzone są zazwyczaj jedynie w przypadku, kiedy są one jedyną możliwością do zapewnienia

właściwego stanu ochrony gatunków/siedlisk, dla których utworzono obszary Natura 2000. Rekomendacje wynikające ze Strategii, mogą być natomiast wykorzystywane w celu ochrony ptaków strefowych w trakcie prowadzonych przez RDOŚ postępowań z zakresu ocen oddziaływania przedsięwzięć na środowisko. W tym celu, warstwy GIS z rozmieszczeniem ptaków strefowych oraz strefy newralgiczne wokół tych stanowisk zostały przekazane i wczytane do systemu GIS RDOŚ w Lublinie do wykorzystania w codziennej pracy urzędników.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE - brak
11. Możliwość kontynuowania – zadanie będzie kontynuowane na zasadzie przekazywania do RDOŚ corocznej aktualizacji warstw GIS z wynikami inwentaryzacji ptaków strefowych prowadzonej w ramach działań własnych LTO

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
C.1.	C1 – Instalacja platform dla puchacza, orlika i bociana czarnego.

1. Podjęte działania:

W I kwartale 2015 r. ogłoszono przetarg oraz wybrano wykonawcę zadania związanego z wykonaniem konstrukcji platform lęgowych. Dokonano zakupu samochodu terenowego (II kw. 2015 r.). W celu realizacji zadania zatrudniono na umowę zlecenie dodatkowego pracownika, niezbędnego do montażu platform w terenie. Uzyskano zezwolenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie na: zainstalowanie sztucznych podstaw gniazdowych w strefach ochrony ostoi, wstęp do wszystkich zlokalizowanych w woj. lubelskim, stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową dla zarządcy ostoi oraz na odstępstwo od zakazu budowy w rezerwatach urządzeń technicznych.

Zgodnie z założeniami projektu do 31 marca 2016 r. miało być zainstalowanych 50 % z 75 platform. Protokoły z montażu platform, podpisane we właściwych miejscowo Nadleśnictwach stanowiły załącznik nr. 20 do Midterm report.

Ponadto, podpisano z Poleskim Parkiem Narodowym porozumienie o współpracy w zakresie realizacji zadań zapisanych w projekcie ze szczególnym uwzględnieniem zadań związanych z montażem platform lęgowych dla puchacza. W tym celu przeprowadzono dwa wyjazdy koordynacyjne do siedziby Parku.

W kolejnym etapie, do dnia 02.03.2017 r., dokonano montażu pozostałych zaplanowanych platform. Protokoły z drugiego etapu montażu platform stanowiły załącznik nr 8 do Progress Report.

2. Realizujący działanie:

Wykonanie platform – Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze
Dostawa samochodu terenowego – Ireneusz Kania
Asystent Zarządcy Ostoi – Sylwester Aftyka

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Zamontowane platformy lęgowe dla trzech gatunków ptaków strefowych: puchacz (40 platform), orlik krzykliwy (20 platform) oraz bocian czarny (15 platform).

Montaż platform nie był celem zadania samym w sobie. Z punktu widzenia strefowych gatunków ptaków bardziej istotny jest stan zasiedlenia platform w poszczególnych latach. Zestawienie liczby zamontowanych i zasiedlonych platform znajduje się poniżej.

rok		2015	2016	2017	2018
montaż	orlik krzykliwy	12	8	-	-
	bocian czarny	12	3	-	-
	puchacz	14	36	-	-
zasiedlenie (lęgi+ platformy odwiedzane)	orlik krzykliwy	-	-	2	1
	bocian czarny	-	3	7	8
	puchacz	-	2	8	9

4. Porównanie z planem:

Jedyną modyfikacją w zakresie terminów realizacji zadania było wcześniejsze niż planowano przystąpienie do wyboru podmiotu odpowiedzialnego za przygotowanie drewnianych konstrukcji platform.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe

Jak opisano w punkcie 4 realizacja zadania rozpoczęła się w II kw 2015 r. Zakończenie miało miejsce w okresie zgodnym z harmonogramem.

C1 – Instalacja platform dla puchacza, orlika i bociana czarnego.	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan							x	x	x		x	x	x							
Realizacja zadania						x	x	x	x		x	x	x							

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
C1	50 % platform zainstalowanych	31.03.2016	31.03.2016	zrealizowano zgodnie z założeniami
	100 % platform zainstalowanych	31.03.2017	02.02.3017	zrealizowano zgodnie z założeniami

6. Modyfikacja działania: jedyną modyfikacją działania było zatrudnienie na umowę zlecenie dodatkowej osoby do montażu platform. Na etapie pisania projektu założono bowiem, że wszystkie platformy lęgowe (działanie C1) i budki lęgowe (działanie C5) zostaną wywieszone w terenie przez jedna osobę, to jest przez Zarządcę Ostoi, a zadanie to zostanie sfinansowane z kategorii koszty osobowe. Jednakże specyfika tego zadania uniemożliwia wykonania go samodzielnie przez jedną osobę. Montaż platformy ważącej kilkadziesiąt kilogramów, na wysokości ok. 10 – 15 m. wymaga asysty osoby wykwalifikowanej do wchodzenia na drzewa. Planowany montaż przy użyciu wolontariuszy, z powodu konieczności uzyskiwania decyzji administracyjnych zezwalających na wejście do stref okazał się niemożliwy do wykonania.

Koszty zatrudnienia dodatkowej osoby zostały pokryte, z powstałych w trakcie realizacji projektu oszczędności w kategorii „wsparcie zewnętrzne". Zatrudnienie dodatkowego

pracownika zostało zaakceptowane przez Komisję pismem z dnia 28/09/2016 (Ref.Ares(2016)5617927-28/09/2016).

7. Korespondencja z KE ,
- prośba LTO o zatrudnienie Asystenta Zarządcy Ostoi wyrażona w Inception Report,
- prośba Komisji o wyjaśnienie zasadności i konsekwencji finansowych zatrudnienia dodatkowej osoby – pismo z dnia 17.07.2015 (ENV E3 IM/LM/sp Ares (2015)3018363
- wyjaśnienia LTO złożone w Progres Report
- akceptacja zatrudnienia dodatkowej osoby przez Komisję - pismo z dnia 28/09/2016 (Ref.Ares(2016)5617927-28/09/2016)

8. Problemy, wady, różnice: bez uwag.
9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE: brak
11. Możliwość kontynuowania: W chwili obecnej montaż dodatkowych platform nie jest planowany. Prowadzona w 2018 roku kontrola stref, nie przyniosła stwierdzeń gniazd orlików krzykliwych i bocianów czarnych zagrożonych upadkiem w wyniku złego usytuowania czy nagromadzenia zbyt dużej liczby materiału gniazdowego. W przypadku puchaczy, wszystkie znane obecnie w obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie rewiry tego gatunku, w których montaż platform jest zasadny, w takie platformy zostały „wyposażone" W przypadku pojawienia się konieczności instalacji platform w przyszłych latach, Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne podejmie stosowne działania. Ponadto, zainstalowane platformy będą sprawdzane pod kątem ich stanu technicznego i naprawiane w ramach konieczności. W ramach działalności statutowej LTO, prowadzone będą kontrole stanu technicznego zamontowanych platform, które w razie konieczności będą naprawiane. Warto w tym miejscu dodać, że platformy będą służyć ptakom przez wiele lat i nawet te, które nie zostały zajęte w pierwszym okresie po powieszeniu mogą zostać zajęte po kilku latach (obserwacje własne LTO).

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
C.2.	C2 - Przemieszczanie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu.

1. Podjęte działania:

W I kwartale 2015 r. ogłoszono przetarg oraz wybrano wykonawcę zadania związanego z przemieszczeniem piskląt orlika krzykliwego. Dokonano zakupu dwóch zestawów sprzętu niezbędnego do wchodzenia na drzewa. Prace terenowe prowadzone przez były przez 4 sezony lęgowe. Dodatkowo, w celu przyspieszenia i usprawnienia prac terenowych, w roku 2018 zakupiono drona, który wykorzystywany był do oceny skuteczności prowadzonych adopcji. Zakup poprzedziło przygotowanie i ogłoszenie zapytania ofertowego nr 31/LIFE-STREFY/2018.
Zakup drona został zaakceptowany przez Komisję w piśmie z dnia 06/03/2018 (Ref. Ares (2018)12235895).

2. Realizujący działanie:

Wykonawca prac terenowych – Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze
Dostawa drona – NaviGate Wadowicka 8A, 30-415 Kraków

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Zestawienie liczby przeniesionych piskląt w poszczególnych latach, obrazujące zestawienie zaplanowanych efektów przedstawia poniższa tabela.

Rok	liczba prób	adopcja udana – wychowany młody	adopcja udana, strata lęgu na późniejszym etapie	los pisklęcia nieznany
2015	3	2		1
2016	5	2	1	2
2017	7 (5)	2	1	2
2018	8	5	1	2
SUMA	23 (21)*	11	3	7

*W dwóch przypadkach, jedno pisklę, po odrzuceniu w pierwszym gnieździe zastępczym, przenoszono do drugiego gniazda zastępczego.

Powstały raporty z 4 sezonów prac terenowych.
Raport z prac wykonanych w roku 2015 stanowi załącznik nr 16 do Midterm Report.
Raport z prac wykonanych w roku 2016 stanowi załącznik nr 10 do Progress Report .
Raport z prac wykonanych w roku 2017 stanowi załącznik nr 11 do Progress Report .
Raport z prac wykonanych w roku 2018 stanowi załącznik nr C2_2d do Final Report.

4. Porównanie z planem:

W ramach zadania zakładane było zwiększenie produktywności od 5 do 10 piskląt rocznie, co daje 20-40 piskląt w trakcie trwania całego projektu.
Podjęto łącznie 23 próby adopcji, z których powodzeniem zakończyło się 14 (w trzech przypadkach, pomimo udanej adopcji nastąpiła strata lęgu na późniejszym etapie).
Podsumowanie skuteczności i ocena zasadności realizacji działania zostały przedstawione w części 5.4 raportu.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe:
Zadanie realizowano w terminach zgodnych z harmonogramem.

C2 - Przemieszczanie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu.	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan		x				x				x				x				x		
Realizacja zadania		x				x				x				x				x		

Kamienie milowe:
Brak kamieni milowych wyznaczonych dla zadania.

6. Modyfikacja działania: bez uwag

7. Korespondencja z KE: w Progress Report LTO zwróciło się do Komisji o akceptację zakupu drona, przeznaczonego do wykorzystania między innymi w ramach zadania C2. Zgoda na zakup została wyrażona w piśmie z dnia 06/03/2018 (Ref. Ares (2018)12235895).

8. Problemy, wady, różnice:

Podstawowym problemem w realizacji zadania była obserwowana przez wszystkie lata trwania projektu mała liczba gniazd ze zniesieniem dwujajowym. Szacunki możliwego do osiągnięcia zwiększenia produktywności orlika opierano na danych własnych z poprzednich lat, według których zniesienia dwujajowe stanowiły 65-70% wszystkich lęgów. Tymczasem, odsetek ten w skontrolowanych w latach 2015-2018 gniazdach był znacznie mniejszy i wynosił odpowiednio: 37% w roku 2015, 40% w roku 2016, 37% w roku 2017 oraz 53,8 % w roku 2018.

Jak przedstawiono powyżej, jedynie w roku 2018 odsetek lęgów dwujajowych zbliżony był pod względem ilościowym do średniej wieloletniej, co poskutkowało wypełnieniem założonych na początku projektu wskaźników. W pozostałych latach, zaplanowane wartości, z przyczyn niezależnych od beneficjentów nie zostały osiągnięte.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.

10. Działania uzupełniające poza LIFE

11. Możliwość kontynuowania – w chwili obecnej, w związku z dużym nakładem środków i czasu niezbędnego do wykonania zadania, nie rekomenduje się jego kontynuacji w przyszłości.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
C.3.	C3 - Przywrócenie prawidłowych warunków żerowiskowych dla orlika krzykliwego poprzez odtworzenie nieużytkowanych łąk i pastwisk.

1. Podjęte działania:

Na potrzeby zadania została zatrudniona na ½ etatu osoba pełniąca funkcję Zarządcy Ostoi. 7 października 2014 r. podpisano umowę o pracę z Panem Waldemarem Gargołą.

Pierwszym działaniem podjętym w ramach zadania było przygotowanie porozumienia pomiędzy LTO a Roztoczańskim Parkiem Narodowym, w sprawie użyczenia przez Park łąk z przeznaczeniem do odtworzenia i użytkowania.

Pomimo wcześniejszego przystąpienia do realizacji zadania, z przyczyn opisanych w punkcie 8, nie udało się zrealizować na czas jego pierwszego etapu, polegającego na odtworzeniu 1/3 ze 100 ha zakładanych do odtworzenia łąk. W związku z niezadowalającym postępem prac nad pozyskiwaniem gruntów przeznaczonych do odtworzenia, rozwiązana została umowa z osobą pełniącą funkcję Zarządcy Ostoi. Sytuacja uległa poprawie po zatrudnieniu w dniu 17 września 2015 r. nowej osoby na przedmiotowe stanowisko. Dzięki jej pracy przed rozpoczęciem prac związanych z koszeniem zaplanowanych na drugi „sezon" realizacji działania, Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne dysponowało 75,2 ha, na którą składały się działki dzierżawione oraz zakupione od miejscowych rolników. Po ogłoszeniu i rozstrzygnięcie zapytania ofertowego na wykonanie zabiegów odtwarzania, udało się odtworzyć nieużytkowane łąki i pastwiska o powierzchni 70,59 ha.

Po wykonaniu pierwszego sezonu koszeń, sukcesywnie podpisywane były kolejne umowy dzierżawy/zakupu, z czego największa podpisana w dniu 12 maja 2017 roku, dotyczyła dzierżawy 81,28 ha gruntów. Należy w tym miejscu nadmienić, że wszelkie koszty zakupów oraz dzierżaw przeznaczonych do odtworzenia łąk i pastwisk ponoszone są ze środków własnych LTO (poza budżetem LIFE).

W związku z pozyskaniem większej niż pierwotnie zakładano powierzchni przeznaczonej do odtworzenia, do przedstawiciela Komisji Europejskiej zostało wystosowane zapytanie o możliwość wykorzystania oszczędności powstałych w kategorii infrastruktura, na realizację koszenia na dodatkowych gruntach. Po uzyskaniu drogą elektroniczną (korespondencja z dnia 21 czerwca 2017r.) aprobaty planowanych działań, została przeprowadzona procedura wyboru wykonawcy zadania polegającego na odtworzeniu 67,77 ha nieużytkowanych łąk i pastwisk. Zaproszenie do złożenia oferty zostało zamieszczone na stronie internetowej Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego oraz stronie projektu LIFE.

Na podstawie przeprowadzonej procedury, został wyłoniony wykonawca prac, a którym w dniu 14 lipca 2017 r. została podpisana umowa. Prace agrotechniczne zostały zakończone i odebrane protokołem w dniu 1 sierpnia 2017 r.
Powierzchnia odtworzonych w 2017 roku łąk i pastwisk wyniosła 65,32 ha co połączeniu z powierzchnią odtworzoną w roku 2016 daje łącznie 135.9 ha.

2. Realizujący działanie:
Zarządcy ostoi zatrudnieni przez LTO: Waldemar Gargoła, Tomasz Frączek, Paweł Szewczyk.
Wykonawca koszeń – Firma Ufo-Buffo. Małgorzata Gaj-Gołdyn.
3. Osiągnięte cele (ilościowo): odtworzono 135,9 ha nieużytkowanych łąk i pastwisk.
4. Porównanie z planem: Według założeń odtworzonych miało zostać 100 ha łąk, jednakże wzrost zainteresowania lokalnej społeczności współpracą z LTO spowodował, że ostatecznie, przy aprobacie Komisji, udało się odtworzyć 135,9 ha.
5. Zadane„kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe
Ramy czasowe: Realizację zadania rozpoczęto już w I kwartale 2015 roku, zamiast planowanego III kwartału 2015 roku. Zakończenie zadania miało miejsce w III kw. 2017 r. a nie tak jak planowane w I kw. 2018

C3 - Przywrócenie prawidłowych warunków żerowiskowych dla orlika krzykliwego poprzez odtworzenie nieużytkowanych łąk i pastwisk.	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan							x	x	x		x	x	x		x	x	x			
Realizacja zadania					x	x	x	x	x		x	x	x		x					

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
C3	1/3 łąk odtworzonych	31/03/2016	28/10/2016	zrealizowano z opóźnieniem
	2/3 łąk odtworzonych	30/09/2016	28/10/2016	zrealizowano z opóźnieniem
	3/3 łąk odtworzonych	31/03/2018	1/08/2017	zrealizowano przed terminem, w większym niż planowano zakresie

6. Modyfikacje działania: zwiększono powierzchnię odtworzonych łąk i pastwisk ze 100 zaplanowanych do 135,9 odtworzonych ha.
7. Korespondencja z KE
E-mail wysłany w dniu 12.06.2017 wysłany do Pani Anny Franek z prośbą o akceptację zwiększenia powierzchni łąk odtworzonych w ramach projektu.
E-mail z dnia 21.06.2017 od Pani Anny Franek, z akceptacją zaproponowanych zmian

8. Problemy, wady, różnice:
Na powstałe na początku realizacji zadania wpływ miały 3 podstawowe czynniki:
- niechęć właścicieli gruntów do podpisywania umów dzierżawy. Znacznie większe zainteresowanie lokalni rolnicy zgłaszają w temacie ewentualnej sprzedaży gruntów. Zakup dużych powierzchni łąk, które mogły by zostać odtworzone w ramach realizacji projektu, z

jednej strony przekracza możliwości finansowe Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego a z drugiej strony, procedura zakupu bardzo często wymaga przeprowadzenia czasochłonnych czynności administracyjnych związanych z uregulowaniem statusu własnościowego gruntów przeznaczonych do zakupu.
- zmiany osoby zatrudnionej na stanowisku zarządcy ostoi. W okresie od 27 lipca 2015 – 17 września 2015 r. w projekcie nie była zatrudniona osoba pełniąca przedmiotowa funkcję.
- konieczność realizacji przez zarządcę ostoi zadań związanych montażem platform lęgowych dla puchacza, bociana czarnego i orlika krzykliwego (C1) oraz budek lęgowych dla włochatki (C5) co w połączeniu z niepełnym wymiarem czasu pracy zarządcy ograniczało możliwości intensywnego poszukiwania osób chętnych do podpisywania umów dzierżawy.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: konsekwencją opóźnień, które wystąpiły w pierwszym roku realizacji działania była konieczność przesunięcia terminów realizacji zadań związanych z monitoringiem wpływu koszeń na zmiany struktury fitosocjologicznej i zasobności pokarmowej odtworzonych łąk (zadanie D1). Propozycja nowego harmonogramu realizacji zadania D1 została przedstawiona w Midterm Report i zaakceptowane pismem z dnia 28/09/2016 (Ref. Ares(2016)5617927)

10. Działania uzupełniające poza LIFE- największa z odtworzonych powierzchni ponad 115 ha) położona w pobliżu miejscowości Zamch, na skraju obszaru Natura 2000 Puszcza Solska jest w chwili obecnej miejscem realizacji szeregu działań mających na celu dalszą poprawę jej struktury i funkcjonalności. W ramach realizowanego przez LTO projektu „Ochrona rzadkich gatunków zwierząt w Puszczy Solskiej" (POIS.02.04.00-00-0179/16) wokół odtworzonych łąk wybudowano drewniane ogrodzenie i rozpoczęto wypas ponad 50 koników polskich celem podtrzymania efektu ekologicznego, w tym powstrzymania sukcesji roślinności niepożądanej (trzciny, nawłoć) W dalszych etapach realizacji projektu planowana jest poprawa na przedmiotowym stanowisku stosunków wodnych poprzez budowę nowych i remont istniejących urządzeń hydrotechniczny. Pozostałe powierzchnie odtworzone w ramach zadania są koszone w ramach zadań własnych LTO.

11. Możliwość kontynuowania Działania związane z przywróceniem właściwych warunków żerowiskowych dla orlika krzykliwego i gadożera kontynuowane są w oparciu o zadania opisane w znajdującym się powyżej punkcie 10.

Lokalizację działania C3 przedstawiona jest na poniższej mapie:

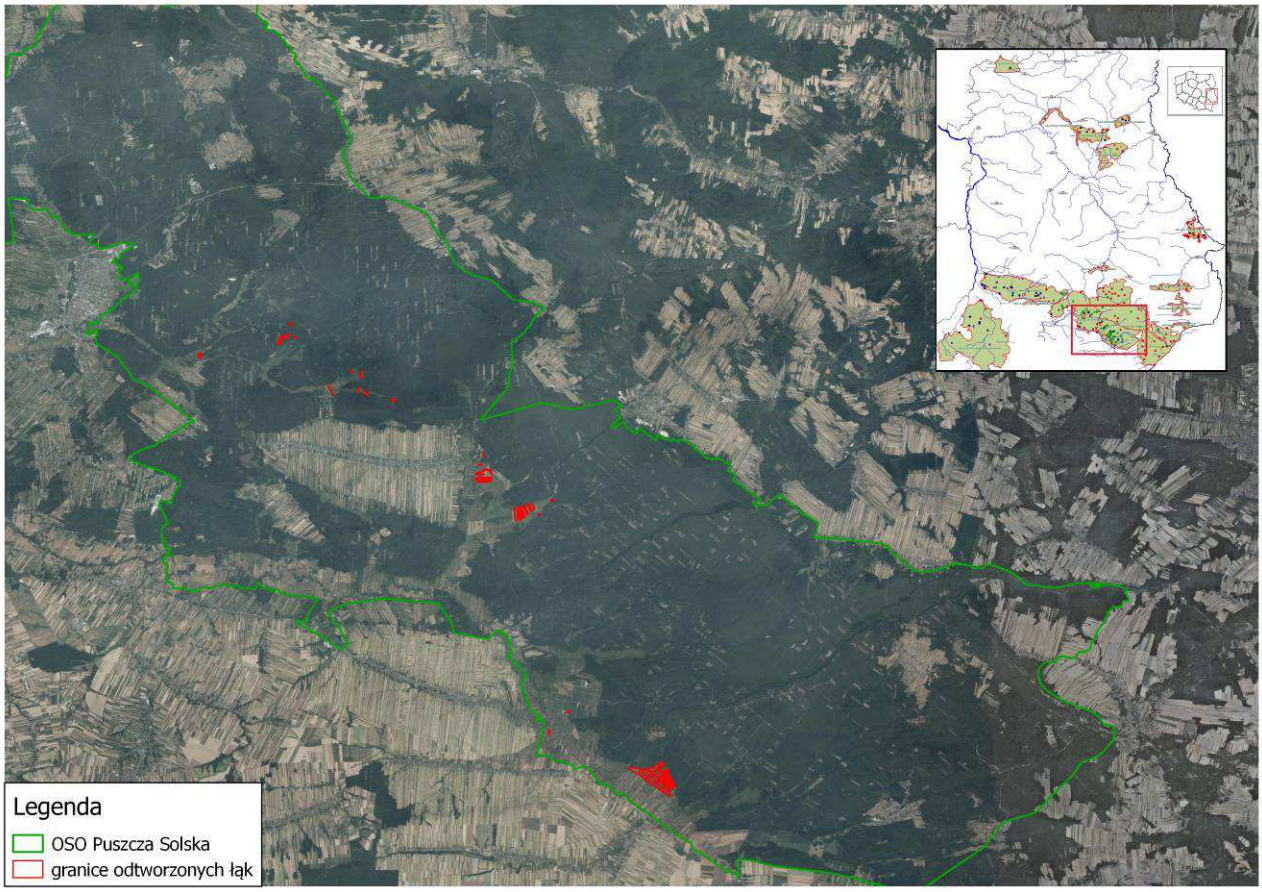
Legenda
OSO Puszcza Solska
granice odtworzonych łąk

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
C.4.	C4 - Instalacja osłon i izolatorów na sieciach trakcyjnych dla orlika krzykliwego.

1. Podjęte działania:

Pierwszym z podjętych w ramach realizacji zadania działań było podpisanie w dniu 27 kwietnia 2015 r. porozumienia z przedsiębiorstwem PGE Dystrybucja S.A., którego przedmiotem było nawiązanie współpracy w zakresie montażu zakupionych w ramach projektu osłon na izolatory.

16 grudnia 2015 roku, dokonano odbioru zakupionych 100 kompletów osłon. Tego samego dnia osłony zostały przekazane przedsiębiorstwu PGE Dystrybucja S.A. Pierwsza część osłon została zamontowana w dniu 18 lutego 2016 roku. Kolejne etapy montażu, prowadzone w dwóch wskazanych przez LTO lokalizacjach miały miejsce w marcu 2016 r. W wyniku przeprowadzonych prac do 31 marca 2016 zostały zamontowane wszystkie ze 100 kompletów zakupionych osłon. Jako że założenia projektu przewidywały montaż osłon w 6 lokalizacjach, dalsze prace prowadzone były z wykorzystaniem osłon zakupionych ze środków PGE, które szybko doceniło pozytywna role podejmowanych działań. W ramach nawiązanej współpracy, na szczególnie niebezpiecznych dla ptaków odcinkach linii średniego napięcia udało się zamontować ponad 300 zamiast 100 zaplanowanych kompletów osłon. Informacje o ostatnich pracach związanych z montażem osłon otrzymano od pracowników PGE Dystrybucja w marcu 2017 roku.

2. Realizujący działanie:

Dostawa osłon - Ensto Pol Sp. z o.o.
Montaż osłon – PGE Dystrybucja S.A.

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Zamontowano ponad 300 kompletów osłon, w 6 lokalizacjach.

4. Porównanie z planem:

Pierwotnie zakładano montaż 100 kompletów. Dzięki współpracy z przedsiębiorstwem PGE dystrybucja S.A. zamontowano ponad 300 kompletów w 6 lokalizacjach.

5. Zadane „kamienie milowe” i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe: planowany okres realizacji zadania to III kwartał 2015 – III kwartał 2017. Faktycznie zadanie rozpoczęło się w II kwartale 2015 (podpisanie porozumienia z PGE) a zakończyło w I kwartale 2017 (montaż ostatnich kompletów osłon)

C4 - Instalacja osłon i izolatorów na sieciach trakcyjnych dla orlika krzykliwego.		2014				2015				2016				2017				2018			
Plan								x				x				x					
Realizacja zadania							x		x	x				x							

kamienie milowe:

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
C4	1/3 izolatorów zainstalowanych	30.09.2015	31.03.2016	zrealizowano z opóźnieniem – wyjaśnienie w punkcie 8
	2/3 izolatorów zainstalowanych	30.09.2016	31.03.2016	zrealizowano zgodnie z założeniem
	3/3 izolatorów zainstalowanych	30.09.2017	30.03.2017	zrealizowano przed terminem, w większym zakresie

6. Modyfikacja działania:

Modyfikacjami wprowadzonymi w realizacji zadania były zmiana terminu osiągnięcia I kamienia milowego, oraz zmiana liczby zamontowanych osłon.

7. Korespondencja z KE

8. Problemy, wady, różnice: bez uwag.

W prawdzie pierwszym kamieniem milowym przypisanym do zadania był montaż 1/3 złącznej sumy 100 osłon do 30/09/2015 roku, jednakże faktyczna realizacja działania mogła rozpocząć się po wytypowaniu linii średniego napięcia których zabezpieczenie uznano za priorytetowe. W związku z faktem, że wybór odcinków sieci trakcyjnych opierał się głównie na wynikach monitoringu prowadzonego w ramach zadania A2, na przedstawienie których wykonawca miał czas do 30 listopada 2015 r. wcześniejsze rozpoczęcie prac, wymagające dodatkowo konsultacji z przedstawicielami przedsiębiorstwa PGE Dystrybucja S.A. było niemożliwe. Kamień milowy osiągnięto 30 marca 2016 roku zamiast 30 września 2015 roku.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.

10. Działania uzupełniające poza LIFE: brak

11. Możliwość kontynuowania

Nawiązana w ramach projektu współpraca z przedsiębiorstwem PGE jest obecnie kontynuowana w ramach realizowanego obecnie przez LTO projektu „Czynna ochrona rzadkich gatunków zwierząt w Puszczy Solskiej” POIS.02.04.00-00-0179/16. W ramach realizowanego w okresie 27.04.2016r. - 30.06.2020 r projektu, zaplanowany jest montaż kolejnych 200 kompletów osłon.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
C.5.	C5 - Budowa i instalacja budek i osłon przeciwko drapieżnikom dla włochatki.

1. Podjęte działania: –

Pierwszym elementem działania było ogłoszenie w styczniu 2015 roku przetargu mającego na celu wyłonienie wykonawcy drewnianych konstrukcji budek lęgowych. Umowę z wybranym wykonawca podpisano 3 lutego 2015 r. Gotowe budki lęgowe odebrano od wykonawcy protokołem z dnia 1 czerwca 2015 r. Montaż budek rozpoczął się w I kwartale 2016 roku. W efekcie dobrze układającej się współpracy z administracją Lasów Państwowych, udało się zrealizować w terminie pierwszy kamień milowy polegający na zamontowaniu 50 % budek (30 sztuk) do 31 marca 2016 roku. Drugi etap montażu miał miejsce w terminie 03.02.2017-29.03.2017. Montaż na terenie Lasów Państwowych każdorazowo odbywał się po uzgodnieniu z właściwym miejscowo Nadleśnictwem lub leśnictwem, a często przy udziale pracowników LP. Protokoły z montażu budek podpisane przez przedstawicieli LP stanowiły załącznik nr 21 do Midterm Report oraz załącznik nr 13 do Progress Report. Po stwierdzeniu w jednej z zamontowanych w 2016 roku budek śladów obecności kuny, która jest jednym z głównych naturalnych drapieżników włochatki, zmieniono stosowany dotychczas sposób zabezpieczania budek. Zrezygnowano z montażu osłon z kolców na rzecz osłon, w postaci szerokiego na ok. 80 cm pasa wykonanego z twardego i śliskiego materiału PCV którym owijano pień drzewa poniżej budki.
Montaż budek, podobnie jak platform lęgowych instalowanych w ramach zadania C1, odbywał się przy udziale Asystenta Zarządcy Ostoi, zatrudnionego na umowę zlecenie.

2. Realizujący działanie:

Wykonanie i dostarczenie budek – Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze
Asystent Zarządcy Ostoi – Sylwester Aftyka

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Zamontowano 60 budek dla włochatki wraz z osłonami przeciwko kunie.

4. Porównanie z planem:

Zadanie zrealizowano zgodnie z planem

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe: rozpoczęcie zadania zaplanowano na III kwartał 2015 roku, jednakże rozpoczęło się ono w I kwartale 2015 a pierwszym działaniem był wybór wykonawcy zadania polegającego na przygotowaniu i dostawie budek. Zakończenie zadania miało miejsce zgodnie z harmonogramem – w I kwartale 2017 r.

C5 - Budowa i instalacja budek i osłon przeciwko drapieżnikom dla włochatki.	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan							x	x	x		x	x	x							
Realizacja zadania					x	x	x	x	x		x	x	x							

kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
C5	50% budek zainstalowanych	31.03.2016	31.03.2016	zrealizowano zgodnie z założeniem

	100 % budek zainstalowanych	31.03.2017	29.03.2017	zrealizowano zgodnie z założeniem

6. Modyfikacja działania: bez uwag
7. Korespondencja z KE

- prośba LTO o zatrudnienie Asystenta Zarządcy Ostoi wyrażona w Inception Report,
- prośba Komisji o wyjaśnienie zasadności i konsekwencji finansowych zatrudnienia dodatkowej osoby – pismo z dnia 17.07.2015 (ENV E3 IM/LM/sp Ares (2015)3018363,
- wyjaśnienia LTO złożone w Progres Report,
- akceptacja zatrudnienia dodatkowej osoby przez Komisję - pismo z dnia 28/09/2016 (Ref.Ares(2016)5617927-28/09/2016).

8. Problemy, wady, różnice: w samej realizacji zadania, dzięki zatrudnieniu asystenta zarządcy ostoi nie napotkano problemów. Wątpliwości mogą budzić natomiast budzić efekty zadania ale nie w aspekcie liczby, wyboru miejsc i sposobu montażu budek a w kontekście ich zasiedlenia przez ptaki. Przeprowadzone w ramach zadania D1 kontrole stanu zasiedlenia budek, wykonane w roku 2017 i 2018 nie przyniosły dowodów na udane lęgi w żadnej ze skrzynek. W prawdzie w kilku budkach stwierdzono obecność wypluwek ale odwiedzane przez ptaki budki pełniły prawdopodobnie funkcję kryjówek dziennych. Sytuacja ta jest prawdopodobnie wynikiem dwóch czynników:
- niechęci i braku przyzwyczajenia lokalnej populacji włochatki do skrzynek lęgowych,
- większej niż początkowo sądzono dostępności naturalnych schronień. W naszej opinii zaistnienie powyższych okoliczności nie powinno jednak być pretekstem do uznania realizacji zadania za bezzasadne. W dłuższej perspektywie czasu bardzo możliwe jest że ptaki przyzwyczają się do zastępczych miejsc lęgowych, a jednocześnie pewne jest, że w wyniku prowadzenia prac leśnych dostępność dziuplastych drzew będzie systematycznie się zmniejszała.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE - brak
11. Możliwość kontynuowania – brak zasadności kontynuowania działania
12. Budki będą monitorowane po zakończeniu projektu. W przypadku zajęcia przez włochatki zostanie rozważone dalsze wieszanie budek dla tego gatunku.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
C.6.	C6 - Tworzenie i aktualizacja stref gniazdowych.

1. Podjęte działania:

W trakcie realizacji projektu LTO wystosowało do Poleskiego Parku Narodowego, RDOŚ w Lublinie oraz w Rzeszowie 67 pism z informacją o konieczności utworzenia lub korekty granic istniejącej strefy wokół 146 gniazd strefowych gatunków ptaków. Do dnia zakończenia projektu (31 sierpnia 2018 r.) decyzje tworzące/korygujące zasięg granic stref ochronnych zostały wydane dla 100 gniazd.

Przykładowe decyzje tworzące strefy wydane przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie, Regionalnego Dyrektora ochrony Środowiska w Rzeszowie oraz Dyrektora Poleskiego Parku Narodowego stanowią załącznik nr C6_1d do raportu końcowego.

W ramach zadania, koordynator naukowy projektu, odbył szereg wyjazdów do właściwych miejscowo leśnictw i nadleśnictw, w celu wstępnego uzgodnienie zasięgu planowanych do utworzenia stref. Uczestniczył także w organizowanych przez RDOŚ w Rzeszowie wizjach lokalnych mających na celu potwierdzenie obecności/zajętości odnalezionych gniazd.

2. Realizujący działanie:

Personel LTO

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

- zgłoszenie konieczności objęcia ochrona strefową 146 gniazd,
- decyzje powołujące strefy dla 100 gniazd

4. Porównanie z planem:

Według założeń projektu, każdego roku utworzonych/zaktualizowanych miało być 30-40 stref ochronnych, co przez 3 sezony realizacji zadania daje 90-120 nowych/zaktualizowanych stref. Zakończenie działań związanych z aktualizacją miało nastąpić w I kw. 2018. Do tego czasu utworzonych/zaktualizowanych zostało 90 stref. Jako że tworzenie stref wymaga przeprowadzenia stosownej procedury administracyjnej, wiążącej się czasami z odwołaniami i koniecznością znacznego wydłużania terminów, decyzje regionalnych dyrektorów ochrony środowiska w Lublinie i Rzeszowie, tworzące strefy ochrony wokół gniazd odnalezionych w ramach realizacji projektu były wydawane aż do dnia jago zakończenia. Na dzień 31 sierpnia 2018 wydane zostały decyzje obejmujące ochroną 100 gniazd gatunków strefowych. W toku są kolejne postępowania, które do końca roku 2018 r. zaowocują powołaniem 10-15 nowych stref.

5. Zadane „kamienie milowe” i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe: rozpoczęcie zadania planowano na III kwartał 2015 r. – faktycznie realizację rozpoczęto w II kw. 2015 – pierwsze pismo z informacją o lokalizacji gniazd wysłano do RDOŚ w Lublinie 06.05.2015. Zakończenie zadania planowano na I kw. 2018, jednakże informacje o nowych gniazdach przekazywano do RDOŚ do końca trwania projektu tj. do III 2018. Sytuacja ta wiąże się z faktem, że raport z ostatniego sezonu inwentaryzacji prowadzonej przez Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze, został (zgodnie z wymaganiami) przekazany w sierpniu 2018 r. Raport zawierał informacje o nowych gniazdach, które niezwłocznie zostały przekazane do RDOŚ. Pomimo osiągnięcia zakładanej liczby utworzonych/zaktualizowanych stref w założonym terminie (90 stref do 31 marca 2018 r) działanie kontynuowano do końca trwania projektu.

C6 - Tworzenie i aktualizacja stref gniazdowych.		2014				2015				2016				2017				2018			
Plan								x	x	x		x	x	x		x	x	x			
Realizacja zadania							x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
C1	pierwszy rok aktualizacji stref zakończony	31.03.2016	31.03.2016	40 utworzonych stref
	drugi rok aktualizacji stref zakończony	31.03.2017	31.03.2017	24 kolejne utworzone strefy (w sumie 64)
	ostatni rok aktualizacji stref zakończony	31.03.2018	31.03.2018	26 kolejnych utworzonych stref (w sumie 90)

6. Modyfikacja działania: działanie zmodyfikowano w zakresie wydłużenia okresu, w których pomimo osiągnięcia założonej liczby zaktualizowanych stref, do RDOŚ w Lublinie i Rzeszowie przekazywane były informacje o lokalizacji nowych gniazd.
7.
Korespondencja z KE - brak
8. Problemy, wady, różnice: bez uwag.
Problemem opóźniającym wydanie decyzji o powołaniu strefy było w pewnych przypadkach nieprzychylne podejście leśników, którzy świadomie opóźniali postępowanie administracyjne wykorzystując przepisy tj. odwołując się i podważając wiarygodność prezentowanych wyników. W skrajnych przypadkach powołując się przy tym na ustalenia „miejscowej ludności".
9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE
11. Możliwość kontynuowania – działanie będzie kontynuowane w ramach działalności statutowej LTO

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
D.1.	D1 - Ocena wpływu realizacji projektu na ptaki.

1. Podjęte działania:

Pomimo tego, iż w harmonogramie realizację tego zadania przewidziano na II kwartał 2015 r., to LTO rozpoczęło prace w I kwartale 2015 r. Związane to było bowiem z ogłoszeniem przetargu, którego celem było wyłonienie wykonawcy prac związanych z inwentaryzacją gniazd gatunków strefowych, oceną zasiedlenia zamontowanych platform gniazdowych i budek lęgowych dla włochatki, określenie wyników działań związanych z przenoszeniem młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu, oraz ocena skuteczności zamontowanych osłon przeciwporażeniowych zamontowanych na liniach energetycznych.
W ramach zadania zakupiono również stacje meteo, która wykorzystywana była do zbierania danych meteorologicznych.
Jednym z głównych elementów zadania była kontynuacja prowadzonego początkowo w ramach zadania A1 monitoringu gniazd gatunków strefowych.
W celu przedstawienia wyników prac konieczne jest zestawienie liczby skontrolowanych w poszczególnych latach gniazd oraz terytoriów. Przedmiotowe zestawienia zaprezentowane zostały poniższych tabelach

Zestawienie skontrolowanych w ramach zadania D2 gniazd

gatunek	liczba skontrolowanych gniazd	
	Wykonanie w 2017 roku	Wykonanie w 2018 roku
bocian czarny	34	34
bielik	23	27
orlik krzykliwy	73	70
gadożer	1	1
puchacz	10	10
SUMA	141	142

Zestawienie liczby skontrolowanych w ramach zadania D2 rewirów

gatunek	liczba skontrolowanych rewirów	
	Wykonanie w 2017 roku	Wykonanie w 2018 roku
bocian czarny	61	77
bielik	33	37
orlik krzykliwy	127	126
gadożer	1	1
puchacz	28	31
SUMA	250	272

Kontrolą objęte zostały również zainstalowane budki lęgowe dla włochatki i platformy dla puchaczy, bocianów czarnych i orlików krzykliwych. Wyniki przedmiotowych kontroli zostały przedstawione w opisach zadań C1 i C5

W obrębie i bezpośrednim sąsiedztwie łąk odtworzonych w ramach zadania C.3, przeprowadzono również 3 sezony badań zasobności pokarmowej orlika krzykliwego oraz 3 sezony badań mających na celu określenie wpływu przeprowadzonych koszeń na strukturę fitosocjologiczną łąk i pastwisk.

Ze wszystkich przeprowadzonych prac przygotowane raporty.

Raport z pierwszego etapu realizacji zadania pn. „Ocena wpływu przywrócenia użytkowania łąk na ich strukturę fitosocjologiczną" – stanowił załącznik nr 15 do Progress Report

Raport z pierwszego etapu realizacji zadania pn. „Przeprowadzenie badań zasobów pokarmowych orlika krzykliwego" – stanowił załącznik nr 16 do Progress Report

Raport z drugiego etapu realizacji zadania pn. „Ocena wpływu przywrócenia użytkowania łąk na ich strukturę fitosocjologiczną" – stanowił załącznik nr 17 do Progress Report

Raport z drugiego etapu realizacji zadania pn. „Przeprowadzenie badań zasobów pokarmowych orlika krzykliwego" – stanowił załącznik nr 18 do Progress Report

Raport podsumowujący prace wykonane w ramach zadania pn. „Ocena wpływu przywrócenia użytkowania łąk na ich strukturę fitosocjologiczną" stanowi załącznik nr D1_2e do raportu końcowego.

Raport podsumowujący prace wykonane w ramach zadania pn. „Przeprowadzenie badań zasobów pokarmowych orlika krzykliwego" stanowi załącznik nr D1_2f do raportu końcowego.

Raport z wykonanego w 2017 roku monitoringu zabezpieczonych sieci trakcyjnych stanowi załącznik nr 26 do Progress Report

Raport z wykonanych w 2017 ramach zadania D1 prac związanych inwentaryzacją gniazd, oceną zasiedlenia platform i budek lęgowych oraz oceną skuteczności przeprowadzonej adopcji stanowią załączniki nr D1_2 i, C2_2c do raportu końcowego

Raport z wykonanych w 2018 ramach zadania D1 prac związanych inwentaryzacją gniazd, oceną zasiedlenia platform i budek lęgowych, monitoringiem zabezpieczonych sieci trakcyjnych oraz oceną skuteczności przeprowadzonej adopcji stanowi załącznik nr C2_2d., D1_2h, D1_2j10 do raportu końcowego

2. <u>Realizujący działanie:</u>

Prace terenowe dotyczące inwentaryzacji gniazd, oceny skuteczności zamontowanych osłon przeciwporażeniowych, oceny stopnia zasiedlenia zamontowanych platform oraz oceny skuteczności przeprowadzonych zabiegów adopcji – Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze

Dostawa stacji meteo – A-STER s.c. Waldemar Araminowicz, Marek Marszał

Prace związane z zadaniem pn.: „Ocena wpływu przywrócenia użytkowania łąk na ich strukturę fitosocjologiczną" – Magdalena Pogorzelec oraz Barbara Banach-Albińska.

Prace związane z zadaniem pn.: „Przeprowadzenie badań zasobów pokarmowych orlika krzykliwego" - Rafał Łopucki.

3. <u>Osiągnięte cele (ilościowo):</u>

Dane meteorologiczne z 3 sezonów lęgowych

Raporty z 3 sezonów prac nad oceną zasobów pokarmowych orlika krzykliwego

Raporty z 3 sezonów praz związanych z oceną wpływu przywrócenia użytkowania łąk na ich strukturę fitosocjologiczną
Raporty z 2 sezonów prac nad oceną efektów realizacji działań związanych z zabezpieczaniem sieci trakcyjnych, montażem platform i budek lęgowych oraz przenoszeniem młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu.

4. Porównanie z planem:

Pod względem merytorycznym zadanie zrealizowano zgodnie z założeniami.
Przeprowadzone badania zmiany struktury fitosocjologicznej łąk w wyniku przywrócenia ich kośnego użytkowania, utwierdzają nas w przekonaniu o zasadności kontynuacji działania w przyszłości. Już po dwóch sezonach koszeń, na odtworzonych powierzchniach odnotowano korzystne zmiany w:
- liczbie i rozpowszechnieniu gatunków inwazyjnych i niepożądanych,
- liczbie gatunków charakterystycznych dla prawidłowo wykształconego siedliska,
- wysokości średniego pułapu roślinności,

Koszenie miało również pozytywny wpływ na zasobność pokarmową łąk, objawiającą się:
- większą dostępnością do gryzoni w wyniku obniżenia wysokości runi,
- zmniejszenie frekwencji małych gryzoni (mysz zaroślowa, nornica ruda, mysz leśna) na korzyść dużych gryzoni (nornik północny) które są bardzie atrakcyjnym pożywieniem dla ptaków.

Przeprowadzony monitoring zabezpieczonych sieci trakcyjnych potwierdził 100% - ową skuteczność zamontowanych osłon, co w pełni potwierdza zasadność realizacji zadania związanego z ich montażem.
Wyniki monitoringu skuteczności zadań związanych z montażem platform i budek lęgowych przedstawione są w opisach poszczególnych zadań.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe
W trakcie realizacji zadania nastąpiło przesunięcie w zakresie prac związanych z oceną wpływu odtwarzania nieużytkowanych łąk na ich strukturę fitosocjologiczną oraz zasobność pokarmową. Przesunięcie wynikało z niewykonania zabiegów koszenia w pierwszym zaplanowanym roku (2015) realizacji zadania C3. W związku z faktem, że założeniem zaplanowanego monitoringu było porównanie zasobności pokarmowej i składu fitosocjologicznego konkretnych fragmentów łąk przed i po ich odtworzeniu, prowadzenie prac monitoringowych w sezonie 2015 było bezzasadne. Przedmiotowa sytuacja, i propozycja zmiany harmonogramu realizacji zadania zostały przedstawione w Midterm Report, i zaakceptowane pismem Ref. Ares (2016)5617927 z dnia 28.09.2016.
Przedstawione wyżej zmiany, spowodowały, że zakończenie zadania zamiast na II kwartał 2018 r przypadło na III kwartał 2018 r.

D1 - Ocena wpływu realizacji projektu na ptaki.		2014				2015				2016				2017				2018			
	Plan						x	x	x		x	x	x		x	x	x	x	x		
Realizacja zadania						x	x	x	x		x	x	x		x	x	x	x	x	x	

Kamienie milowe:
Brak kamieni milowych wyznaczonych dla zadania.

6. Modyfikacja działania: modyfikacje działania zostały opisane w punkcie 5

7. Korespondencja z KE:

- Prośba o akceptacje nowego harmonogramu realizacji części zadania związanego z monitoringiem fitosocjologicznym oraz monitoringiem zasobów pokarmowych wyrażona w Midterm Report,

- akceptacja nowego harmonogramu – pismo z dnia 28.09.2016 Ref. Ares (2016)5617927

8. Problemy, wady, różnice: opisano punkcie 5
9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE - brak
11. Możliwość kontynuowania – przewiduje się kontynuację części zadania związanego z oceną zasiedlenia zamontowanych platform i budek lęgowych.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
D.2.	D2 - Ocena wpływu realizacji projektu lokalne społeczności.

1. Podjęte działania:

W IV kwartale 2014 r. zostało rozpoczęte przez NATURA badanie rynku pod kątem znalezienia Wykonawcy na wypracowanie metodyki i opracowanie danych ankietowych. W tym celu zostały przeprowadzone rozmowy oraz korespondencja mailowa z wybranymi Wykonawcami. Zostały też starannie przeanalizowane pod kątem przeprowadzanych badań wpływu na lokalną gospodarkę i społeczności inne projekty LIFE (jakie napotkały problemy na tym polu, jakie wyciągnęły wnioski). Ponadto opracowywana została metodyka niezbędna do ogłoszenia zapytania ofertowego. W drugiej kolejności NATURA w dniu 19 marca 2015 r. ogłosiła zapytanie ofertowe na: „Opracowanie metodyki, narzędzi oraz wyników badania ewaluacyjnego pod nazwą „Ocena wpływu społeczno-gospodarczego działań realizowanych w ramach projektu LIFE13 NAT/PL/000060". W oparciu o to zapytanie w dniu 27 kwietnia 2015 r. została podpisana umowa z wykonawcą (Umowa o dzieło nr 1/LIFE-STREFY/2015) i była to Pani Dorota Gizicka.

W ramach wsparcia zewnętrznego została wypracowana przez socjologa metodyka oraz narzędzia do badania oceny wpływu projektu na lokalne społeczności. Metodyka została sprawdzona i zaakceptowana do realizacji. Zostały przygotowane ankiety, a asystent merytoryczny NATURA został przeszkolony przez socjologa w celu prawidłowego przeprowadzenia badania socjologicznego. Została też przygotowana i przesłana do wybranych gmin informacja o działaniach, które w ramach projektu będą skierowane do lokalnej społeczności. Od dnia 05.11.2015 r. asystent merytoryczny rozpoczął przeprowadzanie badania w terenie, w wybranych miejscowościach na obszarze gmin: Biłgoraj, Łukowa, Księżpol i Aleksandrów. Gminy te zostały wybrane ze względu na występowanie tam zjawisko pośredniego zatruwania ptaków drapieżnych przez trutkę na lisy. Do końca 2015 r. został ukończony I etap badania socjologicznego w terenie, w wyniku którego uzyskano 145 ankiet. Ankiety zostały przekazane socjologowi do opracowania, który zgodnie z umową do 31.03.2016 r. dostarczył dane z ich analizy (raport częściowy obejmujący dane wyjściowe).

Wykorzystując fakt organizacji spotkań dla rolników, w styczniu 2016 r. został rozpoczęty II etap socjologicznych badań terenowych, w wyniku którego do końca lutego 2016 uzyskano 83 ankiet spośród grupy rolników z obszaru pokrywającego się z etapem I. Zebrano również ankiety wśród urzędników organów państwowych (16 ankiet) i leśników (15 ankiet), które dostarczyły informacji nt. postrzegania ochrony ptaków strefowych, roli NGOs i samego projektu przez te grupy zawodowe.

Został opracowany przez socjologa raport końcowy obejmujący dane z obu etapów badań socjologicznych lokalnych społeczności, szczególnie rolników zamieszkujących gminy na terenie objętym działaniem projektu. Dla tej grupy możliwa była analiza dwustronna, na początku i pod koniec realizacji projektu.

Przeprowadzone badania pozwoliły na zapoznanie się ze świadomością ekologiczną mieszkańców gmin objętych działaniem projektu ze szczególnym uwzględnieniem ochrony ptaków strefowych. W większości analizowanych zagadnień, mieszkańcy wykazali się większą świadomością ekologiczną oraz bardziej pozytywną postawą wobec obszarów Natura 2000, działań LTO i projektu. Zapewne, nie bez znaczenia był fakt, że część osób biorących udział w II etapie badania została również przeszkolona w ramach zadania E2.

2. Realizujący działanie:

Opracowanie narzędzia do badań socjologicznych oraz opracowanie zebranych danych – Dorota Gizicka

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Raport metodologiczny

Dwa raporty z badania lokalnej społeczności. Raport z pierwszego etapu badań socjologicznych stanowił załącznik nr 9 do Midterm Report. Raport końcowy z wyników badania stanowi załącznik nr D2_2c do Final Report

Przeprowadzone badania wykazują pewne trendy w zmianie świadomości ekologicznej lokalnych społeczności, szczególnie w miejscach, gdzie prowadzone były warsztaty z rolnikami i praktyczne działania ochroniarskie. Ilościowe wskaźniki, przygotowane na podstawie uzyskanych ankiet wykazują wzrost świadomości społeczeństwa w zakresie zagrożeń (szczególnie zatruwania), występowania gatunków strefowych na badanym terenie, jak również potrzeby i sposobów ich ochrony. Zmianie uległ także sposób postrzegania zasadności obszarów chronionych i funkcjonowania pozarządowych organizacji działających na rzecz ochrony przyrody.

4. Porównanie z planem: Zadanie zrealizowane w całości.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe:

Działanie rozpoczęło się zgodnie z planem. Ostateczny raport końcowy został przekazany z opóźnieniem, w III kwartale 2018.

D2 - Ocena wpływu realizacji projektu na lokalne społeczności.		2014				2015				2016				2017				2018			
Plan				x	x	x	x	x								x	x	x			
Realizacja zadania						x				x						x	x	x	x	x	

Kamienie milowe:

Brak kamieni milowych wyznaczonych dla zadania.

6. Modyfikacja działania: modyfikacje działania dotyczyły głównie terminów realizacji zadania. Pomimo planów zakończenia zadania w I kwartale 2018 roku, konieczne było wydłużenie przedmiotowego terminu. Głównym powodem była chęć dostarczenia do analizy możliwie dużej próby ankiet przeprowadzonych wśród różnych grup społecznych. Za priorytet uznano zebranie jeszcze w okresie zimowym ankiet od rolników, którzy po rozpoczęciu sezonu prac polowych nie mają czasu na dodatkowe obowiązki. Część zadania dotyczącą tej grupy społecznej, zakończono w II kwartale 2018. Wtedy też przystąpiono do ankietyzacji urzędników. Prace związane ze zbieraniem ankiet zakończono w II kwartale. Ankiety przekazano w celu opracowania statystycznego, które w związku z dość dużą próbą trwało do II kwartału 2018 r. włącznie.

7. Korespondencja z KE

8. Problemy, wady, różnice: - opis powstałych różnic znajduje się w punkcie 6.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: opóźnienia powstałe w wyniku realizacji zadania nie miały żadnego wpływu na inne działania realizowane w ramach projektu.

10. Działania uzupełniające poza LIFE

11. Możliwość kontynuowania

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
F.1.	F1 - Koordynacja i monitoring realizacji projektu.

1. Podjęte działania:

W ramach tego zadania w dniu 29 października 2014 r. w NFOŚiGW odbył się International kick-off meeting. W spotkaniu tym udział wzięli koordynator projektu i administrator projektu z ramienia LTO. Na spotkaniu tym koordynator projektu zaprezentował cele projektu, główne zadania i rezultaty przedsięwzięcia.
W dniu 11 marca 2015 r. w Janowie Lubelskim miała miejsce oficjalna inauguracja projektu.
W spotkaniu tym udział wzięli przedstawiciele Lasów Państwowych, zarówno z terenu dyrekcji lubelskiej, jak i krośnieńskiej, Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska z Lublina i Rzeszowa, parków narodowych: Poleskiego i Roztoczańskiego. Zaproszenie zostało przyjęte przez blisko 40 osób. W roli prelegentów wystąpili gościnnie przedstawiciele Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych z Białegostoku wraz z pracownikami Polskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków, którzy to opowiedzieli nam o celach, założeniach i wynikach ukończonego w minionym roku projektu Life+ dotyczącego ochrony orlika krzykliwego na terenie Puszczy Knyszyńskiej i Puszczy Białowieskiej.
Powołany został Komitet Sterujący projektu. Do udziału w komitecie zostali również zaproszeni dyrektorzy RDOŚ w Rzeszowie i RDLP w Krośnie oraz w późniejszym terminie również dyrektorzy dwóch parków narodowych: Roztoczańskiego Parku Narodowego i Poleskiego Parku Narodowego. Jedynie dyrektor RDLP w Krośnie odmówił uczestnictwa w komitecie.
W dniu **21 listopada 2014 r.** w Lublinie zorganizowano spotkanie Komitetu Sterującego projektu. W spotkaniu tym udział wzięli przedstawiciele RDLP w Lublinie, RDOŚ w Lublinie, NFOŚiGW, pracownicy zatrudnieni do realizacji projektu ze strony głównego beneficjenta koordynującego przedsięwzięcie, jak i pracownicy ze strony Współbeneficjenta.
Drugie spotkanie Komitetu odbyło się 20 maja 2015 r. w Fundacji „Fundusz Inicjatyw" w Lublinie przy ulicy Narutowicza 57/4 w Lublinie.
W ramach realizacji zadania prowadzone były na bieżąco czynności związane z obiegiem dokumentów. Ponadto, Koordynator, przy pomocy Administratora LTO i Menadżera projektu ze strony NATURA, przygotowywali na zakończenie każdego kwartału sprawozdanie merytoryczne z postępu poszczególnych działań. Sprawozdanie przedkładane jest do Przewodniczącego LTO a następnie przesyłane do NFOŚiGW. O postępach prac informowani są praktycznie na bieżąco również pozostali członkowie powołanego Komitetu Sterującego, tj. przedstawiciele RDOŚ, Parków Narodowych i Lasów Państwowych. Do regionalnych dyrekcji ochrony środowiska informacje przekazywane są zarówno w trakcie bezpośrednich spotkań, jak i poprzez składanie sprawozdań z wydanych przez RDOŚ zezwoleń z zakresu ochrony gatunkowej takich jak wstęp i montaż platform w strefach ochronnych, chwytanie dorosłych i młodych ptaków czy wstęp i poruszanie się do rezerwatów przyrody położnych na terenie objętym projektem. Z kolei wszelkie działania realizowane na terenie administrowanym przez Lasy Państwowe, są przed ich podjęciem zgłaszane lub uzgadniane z przedstawicielami właściwych miejscowo Nadleśnictw, a często prowadzone są przy aktywnym udziale pracowników ALP. Analogicznie wygląda sytuacja z pracami realizowanymi na terenie Parków Narodowych – wstęp i poruszanie się po terenie Parków, oraz prowadzenie prac np. związanych z montażem platform, są wcześniej uzgadniane a po ich zakończeniu, do Dyrekcji Parku przekazywane są stosowne sprawozdania. W związku z powyższym stacjonarne posiedzenie Komitetu Sterującego odbyło się jedynie przy okazji finalizacji zadania związanego z opracowaniem Strategii ochrony gatunków strefowych. Zostało ono zorganizowane 24 listopada 2017 roku, w siedzibie Regionalnej Dyrekcji

Ochrony Środowiska w Lublinie. Program spotkania, lista obecności oraz sprawozdanie z jego przebiegu stanowią F1_7 nr 13 do raportu końcowego.

2. Realizujący działanie
Działanie było realizowane przez personel LTO i Natura

3. Osiągnięte cele (ilościowo):
Zorganizowano spotkanie inaugurujące projekt
Zorganizowane zostały 3 spotkania Komitetu Sterującego

4. Porównanie z planem:
Według pierwotnych założeń zorganizowanych miało zostać 8 spotkań Komitetu Sterującego. Jednakże z przyczyn wyjaśnionych w punkcie 1, finalnie zorganizowano 3 spotkania.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe.
Ramy czasowe
Jako że rozpoczęcie i zakończenie projektu nastąpiło w zaplanowanym przedziale czasowym, nie można mówić wykroczeniu poza zaplanowane terminy. Pierwsze działania rozpoczęły się w II kwartale 2014 roku, a ostatnie działania, związane z ponoszeniem wydatków (poza audytem) zrealizowane zostały do 31 sierpnia 2018 roku

F1 - Koordynacja i monitoring realizacji projektu.	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Realizacja zadania			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
F1	Pierwsze spotkanie Komitetu Sterującego	30.11.2014	21.11.2014	zrealizowano zgodnie z założeniami

6. Modyfikacja działania: zmniejszono liczbę spotkań Komitetu Sterującego z zaplanowanych 8 do 3.
7. Korespondencja z KE: po opóźnieniach w organizacji pierwszych spotkań Komitetu Sterującego, w Midterm Report zaproponowany został nowy harmonogram terminów ich przeprowadzenia. Harmonogram został zaakceptowany.
8. Problemy, wady, różnice: jak w punkcie 6.
9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE - brak
11. Możliwość kontynuowania- brak możliwości kontynuacji zadania po zakończeniu realizacji projektu.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
F.2.	F2 - Audyt projektu.

1. Podjęte działania:

W dniu 10 października 2018 r, Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne ogłosiło zapytanie ofertowe na przeprowadzenie audytu finansowego projektu Life. W wyniku przeprowadzonego postępowania wyłoniony został wykonawca – spółka Audit Lab Sp. z o.o., ul. Armii Krajowej 15/7, 45-071 Opole.

Po wyłonieniu wykonawcy ustalony został harmonogram audytu. Audyt przeprowadzono zgodnie z przedłożonym harmonogramem, a jego wyniki w formie raportu stanowią załącznik nr F1_6.2

2. Realizującydziałanie:

Przeprowadzenie audytu: Audit Lab Sp. z o.o., ul. Armii Krajowej 15/7, 45-071 Opole.

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Raport z audytu projektu Life.

4. Porównanie z planem:

Zadanie zrealizowano w IV kw. 2018 zamiast w II i III kwartale. Konieczność przesunięcia terminu realizacji wynikała z faktu, że audyt miał za zadanie zweryfikowanie poprawności przeprowadzenia wszystkich działań w projekcie, a ostatnie z nich, zakończyły się w ostatnich dniach III kw. 2018 r.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe

Realizacja zadania planowana była na II i III kwartał 2018 roku. Nastąpiło przesunięcie przedmiotowego terminu o 1 kwartał. Przygotowanie do realizacji działania rozpoczęto w III kwartale 2018 roku, a jego zakończenie przypadło na IV kwartał 2018.

F2 – Audyt projektu.		2014				2015				2016				2017				2018			
	Plan																		x	x	
Realizacja zadania																				x	x

Kamienie milowe:

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
F2	Audyt zakończony	31.08.2018	29.11.2018	zrealizowano z opóźnieniem

6. Modyfikacja działania:

Nastąpiła modyfikacja w zakresie terminów realizacji przedmiotowego zadania. Szczegóły opisano w punkcie 5

7. Korespondencja z KE brak

8. Problemy, wady, różnice:

działanie odbyło się bez problemów, różnice opisano w punkcie 5

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.

10. Działania uzupełniające poza LIFE: brak

11. Możliwość kontynuowania – brak możliwości i zasadności kontynuowania

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
F.5.	F5 Tworzenie sieci z innymi projektami

1. Podjęte działania:

Pierwsze kontakty z osobami realizującymi inne projekty LIFE nawiązano w związku organizacją inauguracji projektu LIFE Zone poprzez zaproszenie do udziału w inauguracji zaproszono przedstawicieli głównego beneficjenta z projektu dotyczącego ochrony orlika krzykliwego w Puszczy Białowieskiej i Puszczy Knyszyńskiej (LIFE08 NAT/PL/000510).
Przez cały okres realizacji projektu LIFE13 NAT/PL/000060 kontakt z beneficjentami innych projektów nawiązywano i utrzymywano poprzez:
- czynny udział w organizowanych przez NFOŚiGW dniach informacyjnych LIFE (14 kwietnia 2015, 26 kwietnia 2016 r. oraz 25 kwietnia 2016)
- udział w IV Platform Meeting LIFE+ zorganizowany w dniach 22 i 23 czerwca 2017 r. w Węgierskiej Górce, przez kolejny Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego – beneficjenta projektu LIFE12 NAT/PL/000081,
- udział w III spotkaniu zespołów realizujących projektu LIFE – 20.05.2016 Czajowice.
Ponadto 31 stycznia 2017 roku podpisana została z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Lublinie, beneficjentem projektu LIFE13 NAT/PL/000032 „W zgodzie z naturą – LIFE+ dla Lasów Janowskich" deklaracja współpracy w zakresie udzielania wzajemnego wsparcia w realizacji projektów. Skan deklaracji stanowił załącznik nr 24 do Progress Report.
Istotnym elementem zadania były 3 wyjazdy studyjne mające na celu wymianę doświadczeń z innymi beneficjentami programu LIFE.
Pierwszy wyjazd został zorganizowany 14-18 września 2016, a jego celem były miejsca realizacji projektu "Conservation of Aquila pomarina in Romania" LIFE Project 08/NAT/RO/000501.
Drugi z zaplanowanych wyjazdów odbył się w dniach 25-26 lutego 2017, kiedy to pracownicy projektu uczestniczyli w konferencji ornitologicznej w Grodnie, organizowanej przez APB Belarus (BidrLife Partner).
W dniach 11-15 października 2017 odbył się z trzeci zaplanowanych wyjazdów studyjnych. Jego celem był udział w był udział w międzynarodowej konferencji poświęconej orlikowi krzykliwemu: „International Conference on the Lesser Spotted Eagle (Clanga pomarina)". Konferencja została zorganizowana przez Bułgarskie Towarzystwo Ochrony Ptaków w ramach projektu LIFE 12 NAT/BG001218 pn. „Preserve key forest habitats of the Lesser Spotted Eagle (Aquila pomarina) in Bulgaria".
Sprawozdania z poszczególnych wyjazdów studyjnych stanowiły załączniki nr 21-23 do Progress report.

2. Realizujący działanie:

Zadanie realizowane było przez personel LTO i Natura

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Jedno podpisane porozumienie o współpracy
Trzy wyjazdy studyjne.

4. Porównanie z planem:

W ramach zadania zaplanowano przeprowadzenie 3 wyjazdów studyjnych – założenie zrealizowano.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe.
W początkowej fazie realizacji zadania, nastąpiły opóźnienia w odniesieniu do terminów realizacji wyjazdów studyjnych. Opóźnienia nie wynikały z przyczyn organizacyjnych czy

technicznych, ale były one zaplanowane i uzasadnione. W naszej opinii wyjazdy realizowane w ramach zadania mają na celu nie tylko zdobycie informacji na temat sposobu prowadzenia ochrony gatunków strefowych, ale także przekazywanie beneficjentom innych projektów doświadczeń własnych. W tym celu wskazane jest organizowanie tego typu spotkań w środkowych a nie początkowych latach projektu.
Propozycja nowego harmonogramu wyjazdów została przedstawiona w Midterm report i zaakceptowana przez Komisję pismem z dnia 28.09.2016, nr:Ref. Ares (2016)5617927.

F5 Tworzenie sieci z innymi projektami	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan					x	x			x	x			x	x						
Realizacja zadania											x		x			x				

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji *	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
F5	Pierwszy wyjazd edukacyjny zakończony	30.09.2016	18.09.2016	zrealizowano w terminie
	Drugi wyjazd edukacyjny zakończony	30.04.2017	26.02.2017	zrealizowano w terminie
	Ostatni wyjazd edukacyjny zakończony	30.09.2017	15.10.2017	zrealizowano z niewielkim opóźnieniem

* terminy zmienione w stosunku do pierwotnego harmonogramu, zaakceptowane pismem z dnia 28.09.2016, nr:Ref. Ares (2016)5617927.

6. Modyfikacja działania:
Modyfikacji uległy terminy realizacji wyjazdów edukacyjnych. Szczegóły oraz uzasadnienie zmian opisano w punkcie 5
7. Korespondencja z KE
- propozycja nowego harmonogramu wyjazdów wyrażona w Midterm report,
- akceptacja nowego harmonogramu – pismo z dnia 28.09.2016, nr:Ref. Ares (2016)5617927.
8. Problemy, wady, różnice:
Działanie, poza opisanymi wyżej przesunięciami terminów przebiegło bez różnic i problemów.
9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE – podpisanie z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Lublinie, beneficjentem projektu LIFE13 NAT/PL/000032 „W zgodzie z naturą – LIFE+ dla Lasów Janowskich" deklaracji współpracy w zakresie udzielania wzajemnego wsparcia w realizacji projektów.
11. Możliwość kontynuowania- współpraca z instytucjami realizującymi projekty Life będzie kontynuowana w przyszłości.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
F.6.	F6 After Life Conservation Plan

1. Podjęte działania:

W ramach zadania personel LTO i NATURA opracował treść oraz dokonał składu graficznego dokumentu.

2. Realizujący działanie:

Wszelkie prace wykonane w ramach zadania wykonywane były przez personel LTO i NATURA.

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Dokument After Life Conservation Plan – przygotowany plan stanowi załącznik nr F6_1 do raportu końcowego (http://www.strefowe.lto.org.pl/ images/pliki/raporty/After_life.pdf)

Porównanie z planem:

Zadanie zostało zrealizowane zgodnie z przyjętym planem

4. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe:

Prace nad dokumentem rozpoczęto w I a zakończono w III kwartale 2018 roku

F6 After Life Conservation Plan		2014				2015				2016				2017				2018			
	Plan																	x	x	x	
Realizacja zadania																		x	x	x	

Kamienie milowe:

Brak kamieni milowych wyznaczonych dla zadania.

5. Modyfikacja działania: bez uwag
6. Korespondencja z KE: brak
7. Problemy, wady, różnice: bez uwag.
8. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
9. Działania uzupełniające poza LIFE: brak
10. Możliwość kontynuowania – brak możliwości kontynuowania zadania

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
F.7.	F7 Raport Laika

1. Podjęte działania:

Personel LTO oraz NATURA przygotował treść oraz materiały graficzne niezbędne do opracowania raportu. Treść została przesłana do tłumaczenia, w ramach umowy obowiązującej z firmą SKRIVANEK. Po otrzymaniu tłumaczenia, polska oraz angielska wersja językowa tekstu, wraz z załącznikami graficznymi została przesłana do wybranego na zasadzie zamówienia z wolnej ręki wydawnictwa w celu dokonania składu i wydruku. Wybór wydawnictwa (Wydawnictwo Lipiec – Marzena Lipiec, ul. Jasna 5/6 22-470 Zwierzyniec) był podyktowany faktem, że wydawnictwo to specjalizuje się w przygotowaniu opracowań o tematyce przyrodniczej i posiada w tym temacie wieloletnie doświadczenie. Przygotowane opracowania zostały odebrane od wykonawcy w dniu 28 sierpnia 2018 r.

2. Realizujący działanie:

opracowanie treści – personel LTO i NATURA

skład i wydruk – Wydawnictwo Lipiec – Marzena Lipiec, ul. Jasna 5/6 22-470 Zwierzyniec

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Raport Laika – 200 szt (załącznik nr F7_1 do raportu końcowego, (http://www.strefowe.lto.org.pl/ images/pliki/raporty/raport_Laika.pdf)

4. Porównanie z planem:

Pierwotnie zakładano wydruk 1000 egzemplarzy raportu, jednakże w związku z faktem, że znaczna część informacji zawartych w raporcie znalazła się w przygotowanym wcześniej w ramach zadania E1 folderze promocyjnym, wydanym w nakładzie 2000 sztuk, ograniczono liczbę egzemplarzy raportu do 200.

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe.

Prace nad realizacją zadania faktycznie rozpoczęto w II kwartale 2018, zamiast w I kwartale 2018. Polegały Ne na zebraniu materiały merytorycznego do treści opracowania. Najbardziej intensywne działania prowadzono w III kwartale 2018 kiedy to przygotowano ostateczną wersję raportu, dokonano jego tłumaczenia na jerzyk angielski oraz zlecono opracowanie graficzne oraz wydruk. Działanie zakończono zgodnie z założeniami w III kwartale 2018

F7 Raport Laika		2014				2015				2016				2017				2018			
	Plan																	x	x	x	
Realizacja zadania																			x	x	

Kamienie milowe:

Brak kamieni milowych wyznaczonych dla zadania.

6. Modyfikacja działania: bez uwag
7. Korespondencja z KE : brak
8. Problemy, wady, różnice:

Zadanie rozpoczęto jeden kwartał później niż planowano.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE - brak
11. Możliwość kontynuowania – po zakończeniu projektu LIFE w dalszym ciągu prowadzona będzie dystrybucja przygotowanych egzemplarzy Raportu, np. na wydarzeniach plenerowych o charakterze dni otwartych czy lokalnych festynów.

5.2 Dissemination actions

5.2.1 Objectives

Do działań mających na celu popularyzację projektu oraz edukację społeczeństwa które zostały zrealizowane zaliczyć należy:
- przygotowanie zaplanowanych w projekcie materiałów promocyjnych (naklejki, plakaty, roll'upy, kalendarze, foldery, diaporama, koszulki, tablice informacyjne, strona internetowa),
- organizacje spotkań edukacyjnych z dziećmi, rolnikami i myśliwymi,
- przekazywanie informacji o postępach projektu z pomocą mediów społecznościowych (Facebook),
- czynny udział w imprezach plenerowych połączony z prezentacją projektu,
- audycje radiowe oraz nagrania telewizyjne,
- materiały prasowe,

5.2.2 Dissemination: overview per activity

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
E.1.	E1 - Promocja projektu.

1. Podjęte działania:

Realizacja tego zadania rozpoczęła się w IV kwartale 2014 r., a nie III kwartale 2014 r. (projekt rozpoczął się 1 września 2014 r.) i dotyczyło to zlecenia wykonania projektu graficznego logotypu przedmiotowego projektu. W tym to celu podpisano umowę 04/LIFE-STREFY/2014 z dnia 6 października 2014 r. Wykonawcą została firma Ekoaviation Michał Skakuj, ul. Piecewska 30B/16, 80-288 Gdańsk. Wybór wykonawcy odbył się z w oparciu o regulamin LTO dla zamówień, których wartość nie przekracza 3000 zł, gdyż kwota zamówienia wyniosła 738 zł brutto (177 Euro).
Drugim działaniem zrealizowanym w ramach tego zadania było opracowanie strony internetowej projektu. W związku z tym w dniu 9 grudnia 2014 r. ogłoszono zapytanie ofertowe 06/LIFE-STREFY/2014 na przygotowanie projektu graficznego strony internetowej, która będzie podstroną istniejącej już strony www.strefowe.lto.org.pl, wdrożenie jej poprzez zintegrowanie jej z istniejącym systemem oraz uruchomienie. Umowę nr 08/LIFE-STREFY/2014 z dnia 17 grudnia 2014 r. podpisano z wykonawcą, tj. z Panem Waldemarem Michalakiem z Leszna. Wykonane prace odebrano protokołem odbiorczym z dnia 23 stycznia 2015 r. Treść merytoryczna strony jest też sukcesywnie przetłumaczana na język angielski w ramach umowy nr 17/LIFE-STREFY/2015 z dnia 12 maja 2015 r. przez firmę Skrivanek Sp.z o.o., z siedzibą w Warszawie, oddział w Lublinie.

W ramach działań promujących projekt dokonano również zakupu 25 szt. profesjonalnych zdjęć fotograficznych. Zapytanie odnośnie zakupu zdjęć zostało ogłoszone dnia 9 lutego 2015 r. W odpowiedzi zgłosiło się dwóch wykonawców. Zdjęcia zostały ostatecznie wybrane spośród tychże dwóch fotografów. Umowy z nimi zostały podpisane 3 marca 2015 r. Zdjęcia te zostały dostarczone dla Zamawiającego 10 marca 2015 r.
W ramach realizacji zadania, zostało wykonanych 1000 sztuk koszulek z nadrukami przedstawiającymi gatunki ptaków objęte projektem. Koszulki wykonała firma Print Makowski i Węgrzyn sp. j., ul. Szczecińska 17-21, 54-517 Wrocław, która została wybrana w postępowaniu prowadzonym w trybie zapytania ofertowego. Z wykonawcą została podpisana

umowa z dnia 29.10.2015 r. nr 22/LIFE-STREFY/2015. Przedmiot zamówienia został odebrany zgodnie z protokołem z dnia 17 listopada 2015 r.

Ponadto, wykonane zostały prace związane z realizacją zadania polegającego na wykonaniu projektów graficznych materiałów promocyjnych w postaci grafik przedstawiających głowy z niepełną piersią samców 6 gatunków objętych projektem, (część z nich zostało wykorzystanych na kalendarzach promocyjnych) oraz 13 prac artystycznych przedstawiających ptaki w środowisku ich występowania lub/i sceny rodzajowe z życia danego gatunku (rysunki zostaną wykorzystane między innymi w kalendarzu na rok 2017). Zadanie zostało na zasadzie zamówienia z wolnej ręki zlecone Panu Marku Kołodziejczykowi i odebrane protokołem z dnia 30 września 2015 roku.

W ramach działania opracowany i wydrukowany został kalendarz ścienny, na rok 2016, w ilości 500 sztuk. Wydanie kalendarza poprzedziło przeprowadzenie procedury w trybie zapytania ofertowego. Zaproszenie do złożenia oferty zostało zamieszczone na stronie internetowej Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego. Najlepszą ofertę złożyło Wydawnictwo Lipiec Marzena Lipiec, ul. Jasna 5/6 22-470 Zwierzyniec, z którym w dniu 19 listopada została zawarta umowa. Kalendarze zostały przygotowane zgodnie z warunkami zamówienia i odebrane protokolarnie w dniu 3 grudnia 2015.

Wykonane zostały 4 sztuki roll-upów (3 rodzaje) przedstawiające sylwetki wybranych gatunków ptaków chronionych w ramach projektu. Roll-upy zostały przygotowane przez Wydawnictwo Lipiec Marzena Lipiec, ul. Jasna 5/6 22-470 Zwierzyniec.

Jeden z roll'upów został wystawiony na stałe w hall'u głównym siedziby dyrekcji przedsiębiorstwa PGE Dystrybucja S.A. w Lublinie.

W dniu 5 lipca 2016 roku, zgodnie z zapisami regulaminu udzielania zamówień publicznych LTO, rozesłano drogą mailową, do trzech potencjalnych wykonawców, zaproszenie do złożenia oferty na opracowanie graficzne, wydruk i dostawę plakatów promocyjnych. Otrzymano 3 odpowiedzi. Jako najkorzystniejszą wybrano ofertę Wykonawcy Agencja Reklamowa ARFA S.C. B. Szczygieł, R. Wachowicz, ul. Wojciechowska 9 20-704 Lublin, z którym w dniu 20 lipca 2016 r. podpisana została umowa 28/LIFE-STREFY/2016. Plakaty zostały dostarczone przez Wykonawcę w dniu 17

października 2016. Wykonano 6 rodzajów plakatów, z czego pięć przedstawiało sylwetki ptaków objętych projektem, a jeden dotyczył tematyki zatruwania bielików. Zestawy plakatów były przekazywane nauczycielom pracującym w szkołach położnych na terenie objętym projektem oraz rozpowszechniane na imprezach promocyjnych i integracyjnych. Dodatkowo, plakat poświęcony problemowi zatruwania ptaków, rozpowszechniany był w okolicach Puszczy Solskiej, poprzez wywieszanie na lokalnych tablicach ogłoszeń, przy okazji wyjazdów prowadzonych na potrzeby innych zadań.

W ramach działania została także przeprowadzona procedura w trybie rozeznania rynku, mająca na celu wyłonienie wykonawcy naklejek promocyjnych. Zapytanie ofertowe na opracowanie, wydruk i dostawę 2000 naklejek zostało w dniu 4 stycznia wysłane do sześciu firm, zajmujących się produkcją naklejek silikonowych. Uzyskano odpowiedzi od 5 firm, z których najkorzystniejsza okazała się oferta firmy GRAFIKS z.s. przy ul. Warszawskiej 46, 26-200 Końskie. Ze wskazaną firmą została zawarta umowa nr 34/LIFE-STREFY/2017 (02.02.2017) Naklejki zostały wykonane i dostarczone zgodnie z umową, a ich odbiór został dokonany na mocy protokołu z dnia 14 lutego 2017 roku.

Przygotowano również kalendarz stojący na rok 2017, w ilości 500 szt. w którym zamieszczone zostały grafiki przedstawiające gatunki ptaków objęte projektem w ich naturalnych siedliskach. W związku z problemami w sprecyzowaniu specyfikacji kalendarza oraz przeciągającymi się ustaleniami na temat jego formy i materiałów, zamówienie na jego realizację zostało udzielone z wolnej ręki agencji reklamowej Arfa S.C. z zastosowaniem

zapisów par. 1 ust. 5 Regulaminu zawierania umów przez Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne

W dniu 29 listopada ogłoszone zostało zapytanie ofertowe na przygotowanie materiałów promocyjnych i edukacyjnych. Zapytanie składało się z III części dotyczących kolejno: I- wydruku oraz dostarczenia do siedziby Zamawiającego 2000 szt. folderów informacyjnych, II – przygotowanie projektów, wykonanie, montaż i posadowienie 5 szt. tablic edukacyjnych, III – przygotowanie projektów graficznych, wykonanie oraz dostarczenie 600 zestawów puzzli wraz z broszurką (materiały edukacyjne realizowane w ramach zadania E2).

W wyznaczonym terminie, w odpowiedzi na zamówienie wpłynęły oferty na realizację części I (wydruk folderów) oraz III (przygotowanie puzzli z broszurką edukacyjną).

Najkorzystniejszą ofertę na wydruk i dostawę 2000 szt. folderów informacyjnych złożyło przedsiębiorstwo Carbo Media Spółka z o.o. 65-364 Zielona Góra, ul. Kożuchowska 15a.

Z przedmiotowym wykonawcą w dniu 29 grudnia 2017, została zawarta umowa nr. 37/LIFE-STREFY/2017. Prace zostały wykonane zgodnie z przedmiotem zamówienia i odebrane protokołem z dnia 26 stycznia 2018 roku. Jeden egzemplarz folderu stanowi załącznik nr E1_1f do niniejszego sprawozdania.

Nie wpłynęła natomiast żadna oferta na realizację części II zapytania dotyczącej przygotowani projektów, wykonania, montażu i posadowienia 5 szt. tablic edukacyjnych. W związku z powyższym, w dniu 6 marca ogłoszone zostało zapytanie ofertowe na

„opracowanie projektu graficznego, przygotowanie oraz posadowienie w terenie 5 tablic informacyjno-edukacyjnych” Informację o zapytaniu, zamieszczono tradycyjnie na stronach WWW LTO oraz projektu LIFE, jak również rozesłano drogą elektroniczną do firm specjalizujących się w produkcji tablic. Skutkiem lepszego rozpowszechnienia informacji o ogłoszonym zamówieniu, oprócz realnego zainteresowania ofertą był szereg pytań i uwag dotyczących kwestii technicznych. Ranga zgłoszonych przez specjalistyczne firmy uwag wskazała na konieczność wprowadzenia istotnych zmian w specyfikacji technicznej tablic, a co za tym idzie – koniecznością unieważnienia postępowania. Wznowienie postępowania, w oparciu o nowo przygotowaną specyfikację nastąpiło w dniu 14 marca 2018 roku.

Na wznowione zapytanie odpowiedzi udzieliły 3 firmy, spośród których jako najkorzystniejsza wybrano ofertę firmy Reklama MiK Tomasz Bielak, Jakubowice Konińskie, ul. Lubelska 50, 21-003 Ciecierzyn. Z przedmiotowym wykonawcą, w dniu 3 kwietnia podpisano umowę nr 39/LIFE-STREFY/2018.

Odbiór przedmiotu zamówienia został dokonany w dniu 30 kwietnia 2018 roku.

Fotografie tablic, wraz z informacją o treściach i lokalizacji znajdują się na stronie internetowej projektu, pod adresem: http://www.strefowe.lto.org.pl/index.php?id=31, oraz w dokumentacji fotograficznej dołączonej do raportu końcowego. Zestawienie miejsc montażu tablic, wraz z uzasadnieniem ich wyboru znajduje się w poniższej tabeli.

nr	tematyka tablicy	lokalizacja			opis miejsca posadowienia tablicy
		miejscowość	gmina	powiat	
1	odtwarzanie żerowisk dla orlika krzykliwego i gadożera	Zamch	Obsza	biłgorajski	tablica została zamontowana przy szlaku rowerowym biegnącym wzdłuż granicy rozległego pastwiska na którym prowadzone były zabiegi odtwarzania użytków zielonych. W chwili obecnej, na odtworzonym w ramach projektu LIFE terenie, w celu podtrzymania efektu ekologicznego prowadzony jest wypas koników polskich, co sprawia że miejsce to stało się atrakcyjne dla turystów i lokalnej społeczności
2	zatruwanie ptaków drapieżnych	Stary Lubliniec	Cieszanów	lubaczowski	tablica została zamontowana w centrum miejscowości, w pobliżu biblioteki i świetlicy wiejskiej skupiających lokalna społeczność. W okolicy miejscowości Stary Lubliniec, niemal co roku znajdywane są martwe bieliki,
3	zabezpieczanie sieci trakcyjnych	Tyszowce	Tyszowce	tomaszowski	tablica zamontowana na terenie posterunku energetycznego w Tyszowcach, w pobliżu drogi wojewódzkiej. W bezpośrednim sąsiedztwie posterunku znajduje się znaczna ilość osłon przeciwporażeniowych, zamontowanych w ramach projektu LIFE.
4	adopcja orlika krzykliwego	Maziarnia Strzelecka	Białopole	chełmski	tablica zamontowana na terenie parkingu leśnego z wiatą dla turystów, na terenie kompleksu lasów strzeleckich, zasiedlanych przez liczną populację orlika krzykliwego
5	montaż platform lęgowych dla puchacza	Makoszka	Dębowa Kłoda	parczewski	tablica zamontowana na ternie polany leśnej, z wiatą turystyczną, położonej w lasach parczewskich, stanowiących główną ostoję puchacza na Lubelszczyźnie.

Ostatnim działaniem zrealizowanym w ramach zadania było przygotowanie zapytania ofertowego na przygotowanie diaporamy projektu LIFE13 NAT/PL/000060**.** W odpowiedzi na zapytanie wpłynęła jedna oferta, Pana Rafała Sieka zam. ul. Radości 10/23, 20-530 Lublin. Oferta spełniała wymagania zamawiającego, w związku z czym w dniu 23 maja została podpisana umowa nr. 41/LIFE-STREFY/2018. Oficjalna premierowa prezentacja diaporamy

miała miejsce na seminarium podsumowującym projekt LIFE. Zapisane na płytach CD egzemplarze diaporamy będą rozpowszechniane po zakończeniu projektu, a sama diaporama będzie prezentowana na zjazdach ornitologicznych i innych tego typu wydarzeniach organizowanych w całym kraju. Diaporama zapisana na nośniku USB stanowi załącznik nr E1_1j do raportu końcowego.

2. Realizujący działanie:

- **przygotowanie logo projektu** – Ekoaviation Michał Skakuj, ul. Piecewska 30B/16, 80-288 Gdańsk,
- **strona internetowa projektu** – Waldemar Michalak, ul. Wojska Polskiego 10/4, 64-100 Leszno,
- **wysokiej jakości zdjęcia** – Rafał Siek zam. ul. Radości 10/23, 20-530 Lublin, Marcin Lenart, zam. ul. Króla Zygmunta 4/30, 22-600 Tomaszów Lubelski,
- **koszulki z nadrukami** - Print Makowski i Węgrzyn sp. j., ul. Szczecińska 17-21, 54-517 Wrocław,
- **grafiki z głowami i sylwetkami ptaków** – Marek Kołodziejczyk, zam. ul. Biskupa Fulmana 5/13, 21-200 Lublin,
- **kalendarz ścienny na 2016 rok** - Wydawnictwo Lipiec Marzena Lipiec, ul. Jasna 5/6 22-470 Zwierzyniec,
- **wolno stojące postery** - Wydawnictwo Lipiec Marzena Lipiec,
- **plakaty promocyjne** - Agencja Reklamowa ARFA S.C. B. Szczygieł, R. Wachowicz, Wojciechowska 9 20-704 Lublin,
- **naklejki promocyjne** – firma GRAFIKS z.s. przy ul. Warszawskiej 46, 26-200 Końskie,
- **kalendarz stojący na 2017 rok** - Agencja Reklamowa ARFA S.C. ,
- **skład folderów** - Wydawnictwo Lipiec Marzena Lipiec,
- **wydruk i dostawa folderów informacyjnych** - Carbo Media Spółka z o.o. 65-364 Zielona Góra, ul. Kożuchowska 15a
- **tablice edukacyjno informacyjne** - Reklama MiK Tomasz Bielak, Jakubowice Konińskie, ul. Lubelska 50, 21-003 Ciecierzyn
- **diaporama projektu** – Rafał Siek zam. ul. Radości 10/23, 20-530 Lublin

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

- **logo projektu** – 1 szt
- **strona internetowa projektu** – 1 szt.
- **wysokiej jakości zdjęcia** – 25 szt.
- **koszulki z nadrukami** – 1000 szt.
- **grafiki z głowami i sylwetkami ptaków** – 19 szt
- **kalendarz ścienny na 2016 rok** – 500 szt.
- **wolno stojące postery –** 4 szt.
- **plakaty promocyjne** – 1000 szt.
- **naklejki promocyjne** – 2000 szt.
- **kalendarz stojący na 2017 rok** – 500 szt.
- **foldery informacyjne** – 2000 szt.
- **tablice edukacyjno-informacyjne** – 5 szt.
- **diaporama projektu** – 1 szt

4. Porównanie z planem:

W zakresie ilościowym wszelkie materiały promocyjne wykonano w liczbie zgodnej z założeniami.

5. Zadane „kamienie milowe” i zaproponowane ramy czasowe

ramy czasowe:

W związku z dużym zróżnicowaniem materiałów promocyjnych zaplanowanych do wykonania w ramach zadania, czas jego realizacji został określony w timetable projektu na okres przypadający od początku III kwartału 2014 roku do końca III kwartału 2018 roku. Przesunięcie o jeden kwartał nastąpiło w odniesieniu do początkowej daty realizacji zadania. Rozpoczęło się ono w IV kwartale 2014 roku. Przesunięcia w realizacji wybranych rodzajów materiałów promocyjnych miały miejsce jedynie w odniesieniu do terminów zapisanych w budżecie i harmonogramie rzeczowo-finansowym projektu.

E1 - Promocja projektu.		2014				2015				2016				2017				2018			
	Plan			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Realizacja zadania					x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	

Kamienie milowe:

Brak kamieni milowych wyznaczonych dla zadania.

6. Modyfikacja działania: poza przesunięciem rozpoczęcia realizacji zadania działanie nie było modyfikowane

7. Korespondencja z KE – brak korespondencji w przedmiotowym temacie

8. Problemy, wady, różnice: bez uwag.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.

10. Działania uzupełniające poza LIFE

Poza przygotowaniem zaplanowanych na początku realizacji projektu, w ramach promocji jego osiągnięć podejmowano szereg działań których potrzeba i możliwość realizacji pojawiały się w trakcie trwania projektu.

Wzmianki bądź całe artykuły pojawiały się w prasie o zasięgu lokalnym („Goniec Łukowej”) jak i branżowej prasie ornitologicznej o zasięgu ogólnopolskim (wydawany przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków kwartalniku „Ptaki” nr. 4’15).

W trakcie montażu osłon zabezpieczających na linie średniego napięcia, zostało wykonane nagranie emitowane w lokalnych programach informacyjnych („Panorama Lubelska”), oraz opisane na portalu Telewizji Polskiej (http://lublin.tvp.pl/24078476/ochronic-drapiezniki-akcja-energetykow-i-ornitologow)

Działania realizowane w ramach projektu stały się przedmiotem jednego z odcinków cyklu serialu przyrodniczego „Tańczący z Naturą”. Odcinek poświęcony projektowi dostępy jest pod adresem: http://www.tanczacyznatura.tvp.pl/27368029/odcinek-22-gniazda-z-polotem

Ponadto, w ramach zadania zorganizowano także wyjazd do Puszczy Solskiej w miejsce odnalezienia zatrutego orła bielika, celem nakręcenia dla głównego programu informacyjnego TVP Lublin tj. „Panoramy Lubelskiej” krótkiego materiału dotyczącego zatruwania ptaków drapieżnych. Promocja działań projektu odbywała się także na zasadzie czynnego udziału w ogólnodostępnych wydarzeniach takich jak: Dni Informacyjne LIFE (14 kwietnia 2015, 26 kwietnia 2016 r. oraz 25 kwietnia 2016), dzień otwarty Roztoczańskiego Parku Narodowego (11 sierpnia 2018 r.) oraz Dni Janowa Lubelskiego (20 czerwca 2017 r.), czy cykl Eko-Plenerów organizowanych w 2018 roku przez Urząd Miasta Lublin (5 imprez plenerowych zorganizowanych w różnych dzielnicach Lublina)

11. Możliwość kontynuowania

Działania związane z promocją projektu z wykorzystaniem wykonanych materiałów będą w dalszym ciągu prowadzone przy okazji wydarzeń, w których Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne bierze udział w ramach swojej działalności statutowej.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
E.2.	E2 - Działania edukacyjne dla rolników i dzieci.

1. Podjęte działania:

Edukacja dzieci i młodzieży

Pomimo, że rozpoczęcie realizacji zadania pierwotnie planowane było na I kwartał 2016 roku, Współbeneficjent projektu zakupił, w dniu 2 października 2014 r. zestaw komputerowy ze zwiększoną mocą operacyjną i dużym ekranem (zapytanie ofertowe z dnia 20 września 2014). Sprzęt został odebrany w oparciu o protokół z dnia 3 października 2014 r. Ponadto, w ramach tego działania NATURA w dniu 18 lutego 2015 r. zakupiła projektor multimedialny Casio XJ-M241, który posłużył do przeprowadzenia szkoleń dla rolników i myśliwych. Projektor został odebrany w oparciu o protokół z dnia 6 lutego 2015 r. Kolejnym działaniem w ramach tego zadania było dokonanie wyboru wykonawcy do przeprowadzenia zajęć edukacyjnych dla dzieci. W tym celu zostało ogłoszone zapytanie ofertowe nr 08/LIFE-STREFY/2015 z dnia 9 stycznia 2015 r. na podstawie którego wyłoniono wykonawcę i podpisano 22 stycznia 2015 r. z nim umowę nr 09/LIFESTREFY/2015. Wykonawcą zostało Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze. W IV kwartale 2015 roku rozpoczęto zajęcia edukacyjne w szkołach zlokalizowanych w sąsiedztwie Puszczy Solskiej. Pierwsze warsztaty przeprowadzono w dniu 10 grudnia 2015 roku w Majdanie Nepryskim. W pierwszej turze, trwającej od 10.12.2015 do 21.01.2016 przeprowadzono 110 warsztatów w których wzięło udział 2133 uczniów. W drugim etapie, realizowanym w okresie 11.01.2017 do 27.04.2017 zorganizowano kolejnych 41 spotkań w których udział wzięło 856 osób. Łącznie w ramach zadania przeprowadzono 151 warsztatów podczas których informacje o biologii, zagrożeniach i potrzebie ochrony gatunków strefowych zostały przekazane 3064 uczniom (wg pierwotnych założeń miało zostać przeprowadzonych 150 warsztatów dla 3000 uczniów).

Zestawienia przeprowadzonych warsztatów stanowiło załącznik nr 19 do Progress Report. Podczas zajęć dzieci otrzymywały materiały promocyjne takie jak plakaty, kalendarze i naklejki.

W ramach zadania nastąpiło opóźnienie z w przygotowaniu materiałów edukacyjnych. Zapytanie ofertowe na ich przygotowanie ogłoszone zostało w dniu 29 listopada 2017 roku. Jego rozstrzygnięcie nastąpiło w dniu 8 grudnia 2018 roku. Najkorzystniejszą ofertę na realizację zadania pn: „Opracowanie graficzne, wykonanie i dostawa puzzli edukacyjnych z broszurką (600 szt.)" złożyła firma Arfa S.C., B. Szczygieł, R. Wachowicz ul. Wojciechowska 9, 20-704 Lublin, z którą podpisano w dniu 20 grudnia umowę nr 38/LIFE-STREFY/2018.

W związku z koniecznością zmiany pierwotnie założonej koncepcji wyglądu materiałów promocyjnych, w trakcie prac nad projektami graficznymi broszurki oraz wieka puzzli,

wystąpiła konieczność pozyskania przez zamawiającego dodatkowych materiałów graficznych, co skutkowało sytuacją, w której za datę ostatecznego przekazania kompletnych materiałów uznano dzień 6 lutego 2018 roku. Zgodnie z zapisami umowy, od tego dnia mierzony był 14 dniowy okres przygotowania i przedłożenia zamawiającemu projektów materiałów edukacyjnych. Akceptacja przedłożonych projektów nastąpiła dnia 20 lutego 2018 roku. Finalny produkt zamówienia, został odebrany protokołem z dnia 19 marca 2018 r. Wizualizacja puzzli oraz elektroniczna wersja broszury, znajduje się na stronie internetowej projektu pod adresem: http://www.strefowe.lto.org.pl/index.php?id=31. Jeden egzemplarz puzzli został załączony do raportu końcowego. Materiały edukacyjne, w związku z opóźnieniami w ich przygotowaniu, były dostarczane do szkół w późniejszym terminie, przy okazji wyjazdów organizowanych na potrzeby realizacji innych zadań. Opóźnienia w przygotowaniu materiałów edukacyjnych nie wpłynęły negatywnie na realizację pozostałych zadań projektu ani na osiągnięcie celu zadania jakim jest propagowanie wiedzy o gatunkach strefowych. Co więcej, ponowny kontakt uczniów z produktami projektu, w naszej ocenie może spowodować postrzeganie prowadzonych w ramach projektu działań nie jako jednorazową kampanię, ale jako długofalowy program na stałe związany lokalnym środowiskiem przyrodniczym i ego ochroną.

Edukacja rolników i myśliwych

Personel Natura w styczniu 2016 r. rozpoczął realizację spotkań z rolnikami i myśliwymi.

W wyniku realizacji zadania do końca lutego 2016 roku zorganizowano 4 spotkania z mieszkańcami obszaru Natura 2000 „Puszcza Solska". W szkoleniach wzięło udział 129 osób z terenu Gminy Łukowa, będącym obszarem, gdzie najczęściej zdarzają się przypadki pośredniego trucia ptaków drapieżnych. Została przygotowana prezentacja, obejmująca tematycznie informacje nt. działań odbywających się w ramach projektu, obszarów Natura 2000, gatunków ptaków strefowych oraz ich ochrony, a także trucia lisów i konsekwencji jakie z tego płyną. Uczestnicy spotkań otrzymali koszulki promujące projekt.

Zgodnie z sygnalizowanymi z Raporcie Środokresowym problemami z zapewnieniem frekwencji na spotkaniach z rolnikami uznano, że jedyną możliwością na zgromadzenie odpowiedniej liczby słuchaczy będzie organizacja warsztatów przy okazji innych lokalnych spotkań organizowanych przez lokalną społeczność. Taka okazją okazały się być tzw. wywiadówki w szkołach. Dzięki kontaktom nawiązanym przy okazji warsztatów dla uczniów, dyrekcje poszczególnych placówek oświatowych z chęcią przychylały się do prośby przeprowadzenia warsztatów dla rodziców. Tym sposobem, w okresie do 6 stycznia 2017 do 27 kwietnia 2017 zorganizowano kolejnych 29 spotkań w których udział wzięło 547 osób.

W połączeniu z czterema warsztatami przeprowadzonymi w styczniu i lutym 2016 roku, w których uczestniczyło 129 osób, na dzień 15 października 2017 przeprowadzono łącznie 33 spotkania w których uczestniczyło niemal 700 osób (697 os.)

Zestawienia przeprowadzonych warsztatów zostały przedstawione jako załącznik nr 22 do Midterm Report oraz załącznik nr 20 do Progress Report.

W styczniu 2018 roku udało się zorganizować 3 spotkania z myśliwymi zrzeszonymi w kołach łowieckich działających na terenie objętym projektem. W spotkaniach wzięło udział łącznie 66 osób.

Listy obecności z przedmiotowych spotkań stanowią załącznik nr E2_6 do Raportu Końcowego

2. Realizujący działanie:

- zajęcia edukacyjne – Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze
- spotkania z rolnikami i myśliwymi – personel NATURA przy nieformalnej pomocy wolontariuszy

- puzzle wraz z broszurką edukacyjną - Agencja Reklamowa ARFA S.C. B. Szczygieł, R. Wachowicz, Wojciechowska 9 20-704 Lublin,

3. Osiągnięte cele (ilościowo):
- 151 warsztatów dla 3064 uczniów
- 33 spotkania z rolnikami (obecnych 697 osób)
- 3 spotkania z myśliwymi (66 osób)
- puzzle wraz z broszurką edukacyjną – 6000 szt.

4. Porównanie z planem: W ramach zadania zaplanowane było:
- przeprowadzenie przeprowadzenie 150 warsztatów dla 3000 uczniów – wykonano 151 warsztatów dla 3064 osób,
- przeprowadzenie 50 warsztatów dla 1000 rolników i myśliwych – wykonano 36 warsztatów dla 742 osób

5. Zadane „kamienie milowe" i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe.

Według pierwotnych założeń, działanie miało być realizowane od pierwszego kwartału 2016 do końca II kwartału 2017 r. W związku z napotkanymi trudnościami w organizacji spotkań dla myśliwych w Progress Report wystosowana została prośba o wydłużenie terminu realizacji zadania do końca II kwartału 2018. Akceptacja przedmiotowej prośby została wyrażona w piśmie Komisji z dnia 06/06/2018 (Ref. Ares.(2018) 1235895).

E2 - Działania edukacyjne dla rolników i dzieci.	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan									x	x			x	x			x	x		
Realizacja zadania								x	x	x			x	x			x			

x – termin po zaakceptowaniu przez Komisję propozycji wydłużenia czasu realizacji zadania

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji *	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
F5	50% spotkań z rolnikami i sesji w szkołach zrealizowane	30-06-2016	28-02-2016	przeprowadzono łącznie 114 spotkań
	100 % spotkań z rolnikami i sesji w szkołach zrealizowane	30-06-2018*	-	nie udało zrealizować się 14 warsztatów

* termin po akceptacji przesunięć przez Komisję

6. Modyfikacja działania: bez uwag

Modyfikacji uległ termin realizacji zadania, zgodnie z informacjami opisanymi w punkcie 5. Zrealizowano 151 spotkań z dziećmi (zamiast 150), 33 spotkania z rolnikami (zamiast 30) oraz 3 spotkania z myśliwymi (zamiast 20)

7. Korespondencja z KE: prośba o wydłużenie terminu realizacji wyrażona w Progress Report.

8. Problemy, wady, różnice: pomimo podjętych wielokrotnych prób i starań, nie udało się namówić do wspólnej organizacji spotkań przedstawicieli kół łowieckich.

9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.

10. Działania uzupełniające poza LIFE

11. Możliwość kontynuowania: Nie przewiduje się kontynuacji zadania w najbliższej przyszłości.

Nr działania	Nazwa działania (zgodnie z wnioskiem LIFE+)
E.3.	E3 - Końcowe seminarium projektu.

1. Podjęte działania:

Przygotowania do realizacji zadania rozpoczęto nie w I a w III kwartale 2018 roku.
Organizacja seminarium w II kwartale 2018 roku, tak jak przewidywały to zapisy wniosku o dofinansowanie projektu, uniemożliwiła by przedstawienie zaproszonym uczestnikom wszystkich efektów realizacji projektu, takich jak chociażby wyniki 4 sezonu inwentaryzacji gniazd, wyniki oceny stopnia zasiedlenia zainstalowanych platform czy wyniki badań wpływu odtwarzania łąk na ich zasobność pokarmową i strukturę fitosocjologiczną. Ponadto II kwartał każdego roku, to okres największej intensywności prac terenowych, co z całą pewnością miało by wpływ na frekwencję zarówno ze strony zaproszonych gości jak i prelegentów.
W związku z powyższym realizację zadania opóźniono o 1 kwartał. W związku z faktem, że najwięcej działań z zakresu ochrony czynnej, których efekty mogłyby zostać zaprezentowane uczestnikom seminarium w trakcie zaplanowanej w ramach jego organizacji sesji plenerowej, realizowanych było w obrębie i bezpośrednim sąsiedztwie Roztocza i Puszczy Solskiej, uznano, że najlepszymi miejscem do organizacji spotkania będzie Zwierzyniec. Miasteczko to ma bogatą bazę noclegową oraz kilka ośrodków szkoleniowo-konferencyjnych.

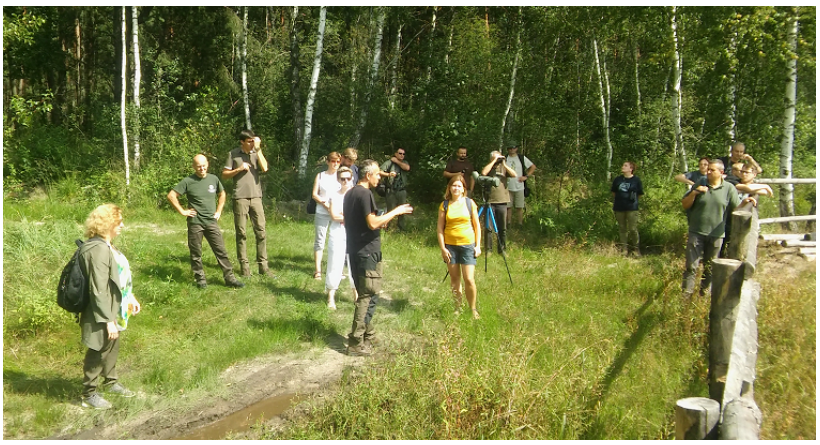

Po wstępnym wyborze miejsca rozpoczęto poszukiwania prelegentów, którzy swoimi wystąpieniami mogli by urozmaicić program spotkania. Po skompletowaniu kompletnego składu prelegentów, i ustaleniu dogodnego dla wszystkich terminu (20-21 sierpnia) powrócono do kwestii wyboru miejsca organizacji spotkania. W wyniki przeprowadzenia rozeznani telefonicznego, okazało się że w zaplanowanym terminie, dogodnym dla wszystkich prelegentów, odpowiednią liczbą miejsc noclegowych i wystarczająco pojemną sala konferencyjną dysponuje jedynie Ośrodek Wypoczynkowo-Szkoleniowy „Zajazd Zacisze”. Po przedstawieniu wymagań w zakresie organizacji spotkania, otrzymano wstępny kosztorys, którego kwota pozwalała na zastosowaniu Par. 1, ust 5 Regulaminu udzielania zamówień publicznych w LTO, dopuszczający udzielenie zamówienia z tzw. „wolnej ręki”. W związku z powyższym, w dniu 7 sierpnia dokonano rezerwacji lokalu i ostatecznego potwierdzenia terminu realizacji seminarium.

Seminarium zorganizowano w dniach 21-22 sierpnia. Do uczestnictwa w spotkaniu zaproszono przedstawicieli następujących instytucji:
-Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska
- RDOŚ w Lublinie i Rzeszowie
- RDLP w Lublinie i Krośnie,
- Poleskiego i Roztoczańskiego Parku Narodowego,
- zewnętrznego zespołu monitorującego projekt,

- Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie,
- nadleśnictw na terenie których realizowany był projekt,
- członków zespołu realizującego projekt LIFE „W zgodzie z Naturą – LIFE dla Lasów Janowskich”
- Zamojskiego Towarzystwa Przyrodniczego,
- PGE Dystrybucja S.A.,
- Muzeum Przyrodniczego w Kazimierzu Dolnym,
- Polskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków,

Szczegółowy program spotkania, lista obecności oraz sprawozdanie z jego przebiegu stanowią załączniki nr E3_1 - E3_3 do raportu.

2. Realizujący działanie:
- personel LTO i NATURA
- ośrodek szkoleniowy „Zajazd Zacisze”, Rudka 5b, 22-470 Zwierzyniec
- wynajem autokaru: EiT Eugeniusz Tetrycz, Majdan 13, 22-400 Zamość

3. Osiągnięte cele (ilościowo):

Dwudniowa konferencja podsumowująca projekt

4. Porównanie z planem:

W odniesieniu do pierwotnych założeń działanie zostało zrealizowane z przesunięciem o jeden kwartał. Powody przesunięcia wyjaśnione zostały w punkcie 1. Pozostałe szczegóły dotyczące wydarzenia, takie jak długość trwania czy liczba uczestników były zgodne z planem.

5. Zadane „kamienie milowe” i zaproponowane ramy czasowe

Ramy czasowe: zadanie zrealizowano z opóźnieniem, zgodnie z informacjami zawartymi w punkcie 1

E3 – końcowe seminarium projektu	2014				2015				2016				2017				2018			
Plan																	x	x		
Realizacja zadania																		x	x	

Kamienie milowe

Nr zadania	Nazwa kamienia milowego	Planowany termin realizacji	Uzyskany termin realizacji	Uwagi
E3	Końcowe seminarium zorganizowane	31.03.2018	22.08.2018	zrealizowano z opóźnieniem

6. Modyfikacja działania: tak jak opisano wyżej, modyfikacja polegała na przesunięciu w czasie zakładanego terminu realizacji zadania
7. Korespondencja z KE - brak
8. Problemy, wady, różnice: brak.
9. Konsekwencja prowadzonego działania dla innych działań: brak.
10. Działania uzupełniające poza LIFE - brak
11. Możliwość kontynuowania – nie dotyczy

5.3 Evaluation of Project Implemention

In this section you should evaluate the following aspects of the project:

−Methodology applied: discuss the success and failures of the methodology applied, results of actions conducted and the cost-efficiency of actions

−Compare the results achieved against the objectives: clearly assess whether the objectives were met and describe the successes and lessons learned. This could be presented in a table, which compares through quantitative and qualitative information the actions implemented in the frame of the project with the objectives in the revised proposal:

Wszystkie cele projektu zostały zrealizowane zgodnie z założeniami, chociaż w przypadku kilku działań koniecznie było przekierunkowanie sposobu realizacji. Te zmiany nie wpłynęły na założone we wniosku efekty ekologiczne, a w wielu przypadkach zostały one rozszerzone. Do najistotniejszych zmian w sposobie i zakresie realizacji działań zaliczyć należy:

- Niezależna od Beneficjentów, niewielka redukcja uzyskanych danych z nadajników GPS w wyniku śmiertelności i zgubienia nadajników przez orliki, lub w przypadku gadożera, przystąpienia tylko jednej pary do lęgów (A1). Tym nie mniej, uzyskane wyniki były wystarczające do opracowania statystycznego.
- Nie wprowadzono zaleceń Strategii do PZO (A3). Wprowadzenie zmian do PZO wymaga wystąpienia istotnych okoliczności istotnych dla zachowania i funkcjonowania obszaru Natura 2000. Informacje zebrane na potrzeby opracowania Strategii nie wskazują konieczności wprowadzenia zmian w istniejących PZO. Tym nie mniej mapy rozmieszenia gniazd i stref newralgicznych zostały zintegrowane z wewnętrznym systemem GIS RDOŚ w Lublinie i są one wykorzystywane przez funkcjonariuszy RDOŚ w codziennej pracy przy ewaluacji planów zagospodarowania i inwestycji.
- Nie przeprowadzono zakładanej liczby spotkań w myśliwymi.

Planowane do zorganizowania szkolenia nie spotykały się z zainteresowaniem przedstawicieli tej grupy odbiorców. Faktyczny brak przedmiotowych spotkań nie oznaczał jednak, braku realizacji celu założonego do realizacji w ramach projektu. Podstawowym założeniem spotkań z myśliwymi było zwrócenie ich szczególnej uwagi na trzy aspekty związane w pewnym sensie z zakresem ich działalności, tj:. wskazanie nadmiernego rozwoju populacji naziemnych drapieżników, jako jednego zagrożeń oddziałujących na gatunki strefowe, zaprezentowanie skali zjawiska zatruwania ptaków drapieżnych w okolicach Puszczy Solskiej będącego ubocznym skutkiem podejmowanych przez społeczność prób redukcji populacji lisów oraz wskazanie sposobów postępowania w przypadku znalezienia podtrutego ptaka bądź wyłożonej padliny. Zagadnienia te omawiane były podczas spotkań z myśliwymi prowadzonymi przy okazji współpracy z kołami łowieckimi realizowanej w ramach projektu „Ochrona rzadkich gatunków zwierząt w Puszczy Solskiej" (POIS.02.04.00-00-0179/16). W ramach tego projektu nawiązano kontakt z kołami łowieckimi skupiającymi ponad 230 członków. Ponadto, zdecydowana większość leśników, z którymi personel Projektu kontaktował się przy okazji realizacji szeregu zadań, jest również myśliwymi.

Szczegółowa ewaluacja znajduje się w poniższej tabeli:

Task	Foreseen in the revised proposal	Achieved	Evaluation
A1	Dane telemetryczne z 18 orlików	Dane telemetryczne z 15 orlików krzykliwych i 2	Odstępstwo od zakładanego planu związane jest z czynnikami niezależnymi od

	krzykliwych i 2 gadożerów.	gadożerów.	realizujących projekt tj. zgubienie nadajników przez 3 orliki oraz postrzelenie jednego orlika w trakcie wędrówki. W celu minimalizacji wielkości powstałej różnicy, podjęto skuteczne próby wyposażenia w jeden z odnalezionych w terenie nadajników, kolejnego osobnika orlika krzykliwego. Działanie pod względem uzyskanych efektów (dane telemetryczne) należy ocenić bardzo dobrze. Działające nadajniki dostarczyły bardzo dużych ilości danych, pozwalających poznać biologię gatunku zarówno w trakcie okresu lęgowego jak i w trakcie migracji i zimowania. Przeprowadzone badania dostarczyły wiedzy na temat: - strategii migracyjnych orlika krzykliwego i gadożera, - wielkości areału żerowiskowego orlika i gadożera (średnie wielkość areału, maksymalne odległości pomiędzy żerowiskami a gniazdem, - dobowego rozkładu czasu przebywania ptaków w pobliżu gniazda i na terenach żerowiskowych, - preferencji siedliskowych ptaków w poszczególnych fazach lęgów.
	Ewaluacja siedliskowa i zasobów pokarmowych w obrębie 18 rewirów łowieckich orlika i 2 rewirów gadożera.	Ewaluacja siedliskowa w obrębie 16 rewirów orlika krzykliwego i jednym rewirze gadożera.	W przypadku gadożera różnica w liczbie opisanych rewirów wynika z faktu, że przez wszystkie lata projektu, na Lubelszczyźnie (jak i w całym kraju) do lęgów przystępowała jedna para gadożerów. Oba ptaki wyposażone w nadajniki należały do jednej pary. W przypadku orlików, z powodu utraty części nadajników, dokonano opisu warunków siedliskowych dla 16 rewirów. Ewaluację zasobów pokarmowych, zgodnie z opracowanymi i przyjętymi na początku realizacji projektu założeniami metodycznymi wykonano dla 4 rewirów orlika krzykliwego i jednego rewiru gadożera. Przeprowadzenie badań zasobów pokarmowych w 18 terytoriach orlika nie przekładałoby się na efektywność finansową, ponieważ obrana metoda zakładała założenie trzech poletek w obrębie obszarów wykorzystywanych przez ptaki i trzech, poza tym obszarami. Każde poletko było badane podczas trzech nocy. Poza tym wątpliwe jest czy dodanie dodatkowych rewirów zmieniłoby wnioski płynące z opracowania. Podstawowym wnioskiem płynącym z analizy raportów z wykonanych w ramach zadania prac jest stwierdzenie, że zarówno w

			przypadku orlika krzykliwego jak i gadożera, czynnikiem determinującym wykorzystanie danego siedliska jako żerowisko, jest dostępność pożywienia, a nie jego ilość. Podstawą ochrony przedmiotowych gatunków, jest więc tworzenie funkcjonalnych obszarów żerowiskowych o mozaikowej strukturze użytkowania, zapewniającej dostępność pożywienia w różnych fazach sezonu lęgowego. W związku z dużą ilością odczytów GPS pochodzących z miejsc w których stwierdzono obecność pojedynczych drzew, można wysnuć wniosek, że istotne dla ochrony ptaków jest funkcjonowanie w środowisku dogodnych czatowni takich, jak pojedyncze drzewa.
A2	Kontrola ok 200 gniazd gatunków strefowych	Kontrole corocznie obejmowały 250-300 rewirów, w których odnajdywano i sprawdzano ok. 150 gniazd.	Duża liczba kontrolowanych rewirów przyniosła wymierne efekty w postaci nowo odkrytych gniazd funkcjonujących w znanych bądź nowych rewirach. Szacuje się, że wykonane w ramach projektu prace przyniosły wiedzę o ok. 95-ciu procentach populacji strefowych gatunków ptaków zasiedlających obszary Natura 2000 objęte projektem.
A3	Kompleksowa strategia ochrony ptaków strefowych na Lubelszczyźnie	Opracowano strategię Ochrony ptaków. Strategię skonsultowano i przekazano do użytkowania do RDOŚ w Lublinie.	W założeniach projektu, zapisy strategii miały jeszcze w trakcie realizacji projektu zostać wcielone do zmienionych/tworzonych PZO. Sformułowanie takiego celu było jednak wynikiem braku wiedzy (na etapie składania wniosku o dofinansowanie projektu) na temat prawnych aspektów i zawiłości wprowadzania takich zmian. Zarządzenie regionalnego dyrektora ochrony środowiska ustanawiające PZO dla danego obszaru Natura 2000, jest aktem prawa miejscowego, którego uchwalenie/zmiana wymaga wielu uzgodnień, w tym przeprowadzenia konsultacji społecznych. W związku z czym wszczęcie stosownej procedury wymaga wystąpienia istotnych okoliczności istotnych dla zachowania i funkcjonowania obszaru Natura 2000. Informacje zebrane na potrzeby opracowania strategii, zarówno te zebrane w trakcie analizy dokumentów planistycznych jak i te uzyskane w ramach realizacji zadań A1 i A2, nie sugerują konieczności wprowadzenia zmian w istniejących PZO. Pomimo faktu, że zapisy strategii w trakcie realizacji projektu LIFE nie zostały w bezpośredni sposób przetransponowane do tworzonych/istniejących PZO, należy jednak zauważyć, że zawarte w niej zalecenia do ochrony poszczególnych gatunków strefowych, w bardzo przystępnej formie (wewnętrzny geoserwis) zostały przekazane

			pracownikom RDOŚ, tj. instytucji odpowiedzialnej za uzgadnianie/opiniowanie praktycznie wszystkich rodzajów inwestycji, których realizacja została wstępnie uznana za zagrożenie dla ptaków.
C1	75 platform lęgowych dla puchacza (40), orlika krzykliwego (20) i bociana czarnego (15)	Zainstalowano 75 platform. W pierwszym i drugim roku monitoringu realizacji efektów działania zajętych zostało odpowiednio 12 (2017) i 16 (2018r.) Poza podsumowanymi wyżej platformami na których ptaki założyły gniazda, wspomnieć należy o kolejnych 13 (w 2017 r) i 8 (w 2018 r) platformach, które były odwiedzane przez ptaki, co daje dużą nadzieję na ich zasiedlenie w bliskiej przyszłości.	Realizacja zadania już w pierwszych latach po jego zakończeniu, a w niektórych przypadkach nawet w trakcie jego trwania przyniosła wymierne efekty. Podkreślić należy, że w przypadku zadań związanych z bezpośrednią ingerencją w środowisko życia dużych i rzadkich ptaków do osiągnięcia założonych efektów często potrzebny jest czas, w którym ptaki przyzwyczajają się do nowych warunków i nowych elementów otoczenia. Tymczasem w przypadku montażu platform lęgowych efekty pojawiły się bardzo szybko. W celu podkreślenia słuszności realizacji zadania warto wspomnieć, że w latach 2017 i 2018, aż 75% zakończonych sukcesem lęgów puchacza spośród wszystkich monitorowanych w obszarach Natura 2000, stanowiły lęgi wyprowadzone na zamontowanych platformach. Ponadto, na 15 wzmacnianych lub odbudowanych gniazd bociana czarnego, przynajmniej w jednym sezonie roku zajętych było 8 gniazd (53%), a dodatkowo zajęte bociany czarne zajęły 3 platformy przeznaczone dla puchacza.
C2	Zwiększenie produktywności od 20 do 40 piskląt w trakcie realizacji projektu	W trakcie realizacji projektu podjęto łącznie 23 próby adopcji, z których powodzeniem zakończyło się 14	Ocena skuteczności w odniesieniu do nakładów pracy testowanej metody jest trudna. W najlepszym sezonie - 2018 przeprowadzenie prób adopcji spowodowało zwiększenie sukcesu lęgowego orlików o 7% - sukces z adopcją 61,4%, bez adopcji 54,3%. Taki wzrost sukcesu jest znaczący. Z drugiej strony takie zwiększenie liczby młodych orlików opuszczających gniazda wiąże się z dużym nakładem pracy. Konieczne było skontrolowanie wielkości zniesienia w 91 gniazdach oraz kontrola kilkudziesięciu gniazd w okresie klucia się piskląt. Zorganizowano również krótkotrwałą opiekę nad pisklętami zabranymi z gniazd na czas poszukiwania gniazd, w których nastąpiła strata lęgu. Skuteczność metody w znaczącym stopniu uzależniona jest od liczebności próby kontrolowanych stanowisk, a także zdolności rozrodczych zależnych od kondycji samic powracających z zimowisk (procent zniesień dwujajowych) W przypadku populacji o liczebności kilkunastu lub nawet

			kilkudziesięciu par metoda ta prawdopodobnie nie przyniesie spodziewanych efektów. W takich sytuacjach prawdopodobnie skuteczniejsza jest metoda stosowana w Niemczech polegająca na wychowywaniu młodych orlików przez człowieka w specjalnym ośrodku hodowli.
C3	Odtworzenie 100 ha łąk	Odtworzono 135,9 ha nieużytkowanych od kilku bądź kilkunastu lat łąk i pastwisk	Zadanie pomimo początkowych trudności okazało się dużym sukcesem. - w trakcie jego realizacji nastąpiło przełamanie niechęci lokalnej społeczności do współpracy z organizacjami przyrodniczymi, - odtworzone żerowiska natychmiast były wykorzystywane przez ptaki – w trakcie koszeń obserwowano sytuacje, kiedy gadożery i orliki krzykliwe polowały bezpośrednio za koszącym łąki traktorem. W kolejnych sezonach wielokrotnie obserwowano orły polujące na niedostępnych wcześniej powierzchniach.
C4	Instalacja 100 izolatorów na liniach średniego napięcia	Udało się zabezpieczyć ponad 300 słupów linii średniego napięcia. Wyeliminowanie do zera śmiertelności ptaków na zabezpieczonych odcinkach.	Zadanie związane z montażem osłon stało się modelowym przykładem działania z zakresu ochrony przyrody, które przynosi korzyści zarówno dzikim ptakom jak i człowiekowi. Przypadki porażenia ptaków często wiążą się z koniecznością wyłączenia danego fragmentu linii, co z kolei powoduje uciążliwe i kosztowne przerwy w dostawach prądu. Korzyści z jego realizacji zostały też dostrzeżone przez podmioty zarządzające sieciami przesyłowymi. W związku z tym, w wytypowanych przez ornitologów lokalizacjach, oprócz osłon zakupionych z funduszy przeznaczonych na realizację projektu, montowane były dodatkowe komplety zabezpieczeń zakupione ze środków przedsiębiorstwa PGE Dystrybucja S.A. Realizacja działania była nagłaśniana w mediach lokalnych i ogólnopolskich.
C5	60 budek i osłon przeciwko drapieżnikom naziemnym dla włochatki	Zainstalowano zgodnie z planem zainstalowano 60 budek, w 30 rewirach. Nie potwierdzono gniazdowania gatunku w zainstalowanych budkach. W 3 budkach stwierdzono obecności ptaków, dodatkowo, w pobliżu kolejnych 4 budek stwierdzono obecność w ich pobliżu śpiewających samców	Pomimo braku dowodów na wyprowadzenie lęgów w żadnej z 60 zainstalowanych budek, podtrzymujemy zasadność ich montażu. Większość ptaków dopiero po upływie pewnego czasu przyzwyczaja się do funkcjonowania nowych elementów w otoczeniu, a budki dla włochatek w kompleksie lasów Roztocza, Lasów Janowskich i Puszczy Solskiej wieszane były po raz pierwszy w historii. Ponadto, w chwili obecnej dostępne dla ptaków są naturalne dziuple wykute przez dzięcioła czarnego. Ich liczba i rozpowszechnienie w lasach gospodarczych jednak stale maleje co w

		bądź par ptaków.	połączeniu z oswojeniem się ptaków z budkami, w nieodległym czasie może zaowocować lęgami włochatek w zainstalowanych sztucznych schronieniach.
C6	Monitoring gniazd i aktualizacja stref gniazdowych. Ok. 30 nowych gniazd rocznie	Zgłoszenie do RDOŚ w Lublinie i Rzeszowie konieczności objęcia ochrona strefową 146 gniazd, - decyzje RDOŚ powołujące strefy dla 100 gniazd	W związku z faktem, że tworzenie stref ochronnych jest najskuteczniejszym sposobem ochrony miejsc gniazdowania objętych tą formą ochrony gatunków, każda utworzona strefa pozytywnie wpływa na stan zachowania ich populacji. Równie istotna jak samo tworzenie stref jest aktualizacja granic ich zasięgu, w przypadku zmiany lokalizacji gniazda. Objęte projektem gatunki należą do nielicznych, bardzo nielicznych lub przypadku gadożera – skrajnie nielicznych gatunków krajowej awifauny. W kontekście zachowania ich populacji we właściwym stanie, istotna jest więc ochrona każdego stanowiska.
D1		Wykonano monitoring ponad 140 gniazd gatunków strefowych (141 gniazd w 2017r. i 142 gniazda w 2018 r. W celu odnalezienia przedstawionej wyżej liczby gniazd skontrolowano 250 rewirów ptaków strefowych w 2017 roku i 272 rewiry w 2018 roku. Przeprowadzono trzy sezony monitoringu wpływu odtwarzania łąk i pastwisk (zad C.3.) na strukturę fitosocjologiczną i zasoby pokarmowe odtwarzanych powierzchni. Przeprowadzono dwa sezony monitoringu zabezpieczonych linii średniego napięcia. Skontrolowano zainstalowane platformy i budki lęgowe.	Monitoring prowadzonych działań jest konieczny w celu oceny ich skuteczności, która może być podstawą do podjęcia ich decyzji o konieczności ich modyfikacji, zaprzestania czy rozszerzenia zasięgu. Przeprowadzone badania zmiany struktury fitosocjologicznej łąk w wyniku przywrócenia ich kośnego użytkowania, utwierdzają nas w przekonaniu o zasadności kontynuacji działania w przyszłości. Już po dwóch sezonach koszeń, na odtworzonych powierzchniach odnotowano korzystne zmiany w: - liczbie i rozpowszechnieniu gatunków inwazyjnych i niepożądanych, - liczbie gatunków charakterystycznych dla prawidłowo wykształconego siedliska, - wysokości średniego pułapu roślinności, Koszenie miało również pozytywny wpływ na zasobność pokarmową łąk, objawiającą się: - większą dostępnością do gryzoni w wyniku obniżenia wysokości runi, - zmniejszenie frekwencji małych gryzoni (mysz zaroślowa, nornica ruda, mysz leśna) na korzyść dużych gryzoni (nornik północny) które są bardzie atrakcyjnym pożywieniem dla ptaków. Przeprowadzony monitoring zabezpieczonych sieci trakcyjnych potwierdził 100% - ową skuteczność zamontowanych osłon, co w pełni potwierdza zasadność realizacji zadania związanego z ich montażem.
D2	Monitoring świadomości i opinii społecznej – 2 badania	Wykonano dwa badania pływu realizacji projektu na lokalną społeczność.	Przeprowadzone badania wykazują pewne trendy w zmianie świadomości ekologicznej lokalnych społeczności, szczególnie w miejscach, gdzie prowadzone były warsztaty z

			rolnikami i praktyczne działania ochroniarskie. Ilościowe wskaźniki, przygotowane na podstawie uzyskanych ankiet wykazują wzrost świadomości społeczeństwa w zakresie zagrożeń (szczególnie zatruwania), występowania gatunków strefowych na badanym terenie, jak również potrzeby i sposobów ich ochrony. Zmianie uległ także sposób postrzegania zasadności obszarów chronionych i funkcjonowania pozarządowych organizacji działających na rzecz ochrony przyrody.
E1	Promocja projektu- strona internetowa, naklejki (2000), foldery (2000) plakaty (1000) wolnostojące postery (4), koszulki (1000), kalendarze (1000) diaporama (1), tablice informacyjne (5)	Wykonano wszystkie materiały promocyjne: strona internetowa, naklejki (2000), foldery (2000) plakaty (1000) wolnostojące postery (4), koszulki (1000), kalendarze (1000) diaporama (1), tablice informacyjne (5). Prowadzono promocję projektu za pomocą artykułów prasowych, nagrań telewizyjnych i radiowych. Uczestniczono w ogólnie dostępnych wydarzeniach plenerowych	Wykonane materiały promocyjne cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem potencjalnych odbiorców. W związku z wysoką jakością wykonania i estetycznym wyglądem, do których przywiązywaliśmy dużą wagę podczas ich przygotowywania, jesteśmy przekonani, że będą one przypominały lokalnym społecznościom o projekcie jeszcze przez szereg lat.
E2	50 spotkań z rolnikami i myśliwymi, 150 sesji w szkołach	Zrealizowano: - 151 warsztatów dla 3064 uczniów - 33 spotkania z rolnikami obecnych 697 osób) - 3 spotkania z myśliwymi (66 osób) - wykonano puzzle wraz z broszurką edukacyjną – 6000 szt.	Założone cele ilościowe osiągnięto w przypadku spotkań dla dzieci. W związku z faktem, że tematyka prezentacji dotyczyła lokalnego środowiska przyrodniczego, propozycja przeprowadzenia zajęć cieszyła się zarówno dużym zainteresowaniem dyrektorów szkół jak i pozytywnym odbiorem dzieci. Edukacja dzieci od najmłodszych pokoleń jest podstawą kształtowania ich świadomości przynoszącą nieocenione skutki w przyszłości. Pod względem ilości przeprowadzonych spotkań zadanie zrealizowano zgodnie z planem również w zakresie spotkań dla rolników. Osiągnięcie takiego rezultatu było jednak możliwe wyłącznie dzięki zmianie założonej strategii. Początkowo, planowano organizację spotkań jako samodzielne wydarzenia. Niestety, po rozmowach z lokalną społecznością zorientowano się, że takie spotkanie nie będą cieszyły się popularnością. Podjęto wiec decyzję o organizacji warsztatów przy okazji innych lokalnych wydarzeń, spośród których najbardziej skutecznymi w

			przyciąganiu odbiorców były wywiadówki w szkołach. Z powodu braku zainteresowania, nie udało się przeprowadzić zakładanej liczby spotkań z myśliwymi. Warto jednak zauważyć, że członkowie kół myśliwskich zrzeszeni w obwodach łowieckich dzierżawiących tereny Puszczy Solskiej i jej szeroko pojętego otoczenia, o istnieniu problemu zatruwania ptaków strefowych, konieczności i sposobach ich ochrony oraz o realizacji projektu LIFE, które to tematy były głównymi przedmiotami szkoleń dowiadywali się dzięki działalności Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego w ramach realizacji projektu „Czynna ochrona rzadkich gatunków zwierząt w Puszczy Solskiej" POIS.02.04.00-00-0179/16. Jednym z zadań tego projektu jest realizacja czynnego odstrzału drapieżników na terenie Puszczy, realizowana właśnie przez lokalne koła łowieckie.
E3	Dwudniowe seminarium dla ok. 40 osób	Zorganizowano dwudniowe seminarium, w który udział wzięło 35 osób	Zorganizowane w miejscowości Zwierzyniec było okazją do zaprezentowania wyników projektu, wymianą doświadczeń pomiędzy osobami zajmującymi się badaniem i ochroną ptaków strefowych, oraz przedstawieniem w terenie wybranych efektów realizacji.
F1	8 spotkań Komitetu Sterującego	Zorganizowano 3 posiedzenia Komitetu Sterującego	Redukcja liczby posiedzeń komitetu Sterującego, wynikała z faktu, że praktycznie wszyscy jego członkowie na bieżąco byli informowani o postępach projektu, szczególnie w zakresie dotyczących ich działań. Do regionalnych dyrekcji ochrony środowiska informacje przekazywane były zarówno w trakcie bezpośrednich spotkań, jak i poprzez składanie sprawozdań z wydanych przez RDOŚ zezwoleń z zakresu ochrony gatunkowej takich jak wstęp i montaż platform w strefach ochronnych, chwytanie ptaków czy wstęp i poruszanie się do rezerwatów przyrody położnych na terenie objętym projektem. Z kolei wszelkie działania realizowane na terenie administrowanym przez Lasy Państwowe, są przed ich podjęciem zgłaszane lub uzgadniane z przedstawicielami właściwych miejscowo Nadleśnictw, a często prowadzone są przy aktywnym udziale pracowników ALP. Analogicznie wygląda sytuacja z pracami realizowanymi na terenie Parków Narodowych – wstęp i poruszanie się po terenie Parków, oraz prowadzenie prac np. związanych z montażem platform, są wcześniej uzgadniane a po ich zakończeniu, do Dyrekcji Parku przekazywane były

			stosowne sprawozdania.
F2	Przeprowadzenia audytu finansowego	Wykonano audyt finansowy projektu	Działanie przeprowadzono nieco później niż zakładał harmonogram. Pozwoliło to jednak na korzystne z punktu widzenia projektu dokonanie oceny prawidłowości realizacji wszystkich zadań.
F5	3 wyjazdy zagraniczne	Zrealizowano trzy wyjazdy zagraniczne	Na zrealizowanych w ramach projektu wyjazdach personel projektu miał okazję zapoznać się z problematyką i sposobami realizacji analogicznych projektów dotyczących ochrony ptaków strefowych w Rumunii, Bułgarii i Białorusi. Oficjalne prezentacje i tzw. Rozmowy kuluarowe, pozwoliły na przedstawienie wyników realizacji poszczególnych działań oraz tzw. dobrych praktyk, pozwalających osiągnąć zaplanowane efekty.
F6	After-Life Conservation Plan	Opracowano After Life Conservation Plan	Przygotowany After Life Conservation Plan, który w przyszłości może zostać wykorzystany jako zarysy nowych projektów ochroniarskich.

– Indicate which project results have been immediately visible and which results will only become apparent after a certain time period.

Spośród działań projektu, które przyniosły niemal natychmiastowy efekt należy wymienić:

- Zadanie A.1. Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu terytorialnego i zagrożeń dla orlika i gadożera – już w pierwszym i drugim roku po jego realizacji uzyskano bardzo obszerne dane GPS, które w połączeniu z monitoringami siedlisk i zasobów pokarmowych pozwoliły lepiej poznać preferencje siedliskowe i wybrane aspekty z biologii orlika krzykliwego i gadożera,

- Zadanie A2. Rozpoznanie stanu populacji, parametrów populacyjnych i zagrożeń gatunków strefowych – dzięki prowadzonemu monitoringowi zapewniono właściwy nadzór nad populacjami gatunków strefowych zasiedlających obszary objęte realizacją projektu,

- Zadanie C.1. Instalacja platform dla puchacza, orlika i bociana czarnego – pierwsze platformy zostały zasiedlone już kilka miesięcy po ich instalacji, W ostatnich dwóch latach realizacji projektu, kiedy zasiedlenie platform było częścią monitoringu prowadzonego w ramach zadania D1, w co najmniej jednym roku zasiedlonych (pary z lęgiem) było 15 platform (20%) , a kolejnych 14 odwiedzanych było przez ptaki (18,6%)

Zakładamy, że odsetek platform na których ptaki wyprowadzą legi będzie w kolejnych latach wzrastał. Ocena stopnia zasiedlenia platform przyniosła bowiem wiele obserwacji pojedynczych ptaków lub par, które odwiedzały platformy, ale nie przystępowały do lęgów.

Zadanie C.2. Przemieszczenie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego – działanie z racji swojego charakteru, przyniosło natychmiastowe efekty.

Zadanie C.3. Przywrócenie prawidłowych warunków żerowiskowych dla orlika poprzez odtworzenie nieużytkowanych łąk i pastwisk – o efektach działania świadczą zarówno wyniki przeprowadzonego monitoringu fitosocjologicznego i monitoringu małych ssaków, ale także, a może przede wszystkim, bezpośrednie, wielokrotne obserwacje orlików krzykliwych i gadożerów żerujących na wykoszonych łąkach.

Zadanie C.4. Instalacja osłon i izolatorów na sieciach trakcyjnych – działanie przyniosło natychmiastowe efekty w postaci całkowitego wyeliminowania przypadków śmiertelności ptaków w wyniku porażenia prądem na zabezpieczonych odcinkach.

Zadanie E.1. Promocja projektu – przygotowane materiały promocyjne, których dystrybucja była prowadzona przez cały okres realizacji projektu dostarczała szerokiej grupie odbiorców informacji na temat celów, działań i efektów projektu.

Działaniami, których efekty będą widoczne dopiero po pewnym czasie od ich zrealizowania, z pewnością są:

Zadanie A.3. Przygotowanie strategii ochrony gatunków strefowych i wytycznych monitoringu do PZO - założeniem strategii było wsparcie organów administracji w ocenie potencjalnego wpływu planowanych przedsięwzięć na środowisko, ze szczególnym uwzględnieniem strefowych gatunków ptaków. Należy zauważyć, że procedury ocen w przypadku w przedsięwzięć mogących wywrzeć realny wpływ na ptaki strefowe, są procedurami długotrwałymi, stąd faktyczne efekty opracowania strategii będą widoczne dopiero po ich zakończeniu.

Zadanie C5 Budowa i instalacja budek oraz osłon przeciwko drapieżnikom dla włochatki – tak jak opisano w powyższej tabeli efekty montażu budek dla włochatek spodziewane są w nieodległej przyszłości.

Istotnym dla nas doświadczeniem wynikającym z realizacji zadania było podważenie skuteczności osłon z kolców pierwotnie mocowanych pod i nad budka jako zabezpieczenia przeciwko kunie. Podczas pierwszej kontroli zasiedlenia zamontowanych skrzynek, okazało się, że zastosowane opaski nie stanowią przeszkody dla kun, w celu eliminacji których były one stosowane. Zmodyfikowano więc metodę zabezpieczenia i druga partia skrzynek, wywieszanych w roku 2016 zabezpieczana była przy pomocy wykonanej z twardego i śliskiego, a jednocześnie elastycznego tworzywa, grubej opaski przytwierdzanej do drzewa. Materiał, z którego wykonane został opaski jest na tyle śliski, że naszym zdaniem uniemożliwi on kunom wspinanie się po pniu, a co równie istotne- jego nieco falista struktura sprawia, że ulega on rozciąganiu wraz ze wzrostem drzewa.

Zadanie C6 Tworzenie i aktualizacja stref gniazdowych – przekazywanie do RDOŚ informacji o lokalizacji koniecznych do objęcia ochroną gniazd w wielu przypadkach niemal natychmiast zaowocowało wydaniem stosownej decyzji administracyjnej, powołującej strefę. W części przypadków, próby utworzenia strefy, spotykały się z protestami właściwych miejscowo nadleśnictw, co w konsekwencji przewlekłych postępowań administracyjnych wydłuża okres pomiędzy odnalezieniem gniazda w terenie a powołaniem strefy ochronnej.

Zadanie E2. Działania edukacyjne dla rolników i dzieci – ocena zmian w świadomości ekologicznej mieszkańców terenu objętego realizacją projektu, jest zadaniem trudnym, a same zmiany są procesem długotrwałym, niemal nie możliwym do osiągnięcia poprzez wyrywkowe działania takie, jak na przykład pojedyncze szkolenie. Dlatego też, LTO w ramach działalności statutowej oraz na drodze innych projektów ochroniarskich, systematyczne buduje swój wizerunek jak organizacji faktycznie skupionej na ochronie przyrody i edukacji przyrodniczej. Dodatkowo poprzez coraz głębsze zakorzenienie w lokalnej społeczności i stały kontakt z coraz większą liczbą jej przedstawicieli nieustannie prezentujemy możliwości realizacji działań korzystnych dla człowieka i przyrody.

– If relevant, clearly indicate how a project amendment led to the results achieved and what would have been different if the amendment had not been agreed upon.

Wnioskowana zmiana znacząca dotyczyła jedynie części administracyjnej projektu i nie wpłynęła ona na techniczną realizację działań.

– Indicate effectiveness of the dissemination and comment on any major drawbacks

W trakcie projektu stosowano różne metody rozpowszechniania informacji o projekcie. Obok standardowych sposobów takich jak strona internetowa czy wydawnictwa przedstawione przy okazji opisu zadania E1, wiedzę o projekcie rozpowszechniano poprzez aktywny udział w imprezach plenerowych, spośród których do największych należały Dni Otwarte Roztoczańskiego Parku Narodowego czy Dni Janowa Lubelskiego. Podczas takich spotkań przeprowadzono wiele rozmów z zainteresowanymi tematyka ochrony ptaków osobami. Najlepszym sposobem na dotarcie do bardzo szerokiego grona odbiorców jest bez wątpienia zastosowanie środków masowego przekazu takich, jak: telewizja, radio, prasa czy serwisy społecznościowe. Wskazane media były wykorzystywane w następujący sposób:

- wzmianki bądź całe artykuły pojawiały się w prasie o zasięgu lokalnym np. Goniec Łukowej (nakład 150 egz.) jak i branżowej prasie ornitologicznej o zasięgu ogólnopolskim takich jak: wydawany przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków kwartalnik PTAKI (nakład ok. 950 egz.), miesięcznik „Środowisko" (nakład 1000 egz.) czy miesięcznik „Echa leśne" (nr (627)2017, nakład 21 000)
- w trakcie montażu osłon zabezpieczających na linie średniego napięcia, zostało wykonane nagranie wyemitowane w najpopularniejszym lokalnym programie informacyjnym, („Panorama Lubelska" – średnia oglądalność 120 tyś. osób), oraz opisane na portalu Telewizji Polskiej (http://lublin.tvp.pl/24078476/ochronic-drapiezniki-akcja-energetykow-i-ornitologow),
- we wspomnianej Panoramie Lubelskiej wyemitowane został również materiał dotyczący zatruwania ptaków drapieżnych, nakręcony w okolicach Puszczy Solskiej po odnalezieniu zatrutego bielika.
- działania realizowane w ramach projektu stały się przedmiotem jednego z odcinków cyklu serialu przyrodniczego „Tańczący z Naturą". Odcinek poświęcony projektowi dostępy jest pod adresem: http://www.tanczacyznatura.tvp.pl/27368029/odcinek-22-gniazda-z-polotem .
- wybrane działania projektu zostały zaprezentowane podczas wyemitowanej na antenie Radia Złote przeboje audycji poświęconej obserwacjom ptaków.

Postępy w realizacji projektu przedstawiane były także na facebookowym profilu Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego, gdzie każdy wpis docierał średnio do co najmniej 2 tys. odbiorców.

Zaletą materiałów promocyjnych w postaci plakatów, kalendarzy, plakatów czy folderów jest bez wątpienia ich dłuższe funkcjonowanie w „obiegu". Z opinii zebranych w trakcie luźnych rozmów wynika, że najbardziej efektywną i efektowną formą promocji projektu są kalendarze. Wykorzystanie wysokiej jakości zdjęć sprawia, że są one atrakcyjne wizualnie a duży format pozwala na zamieszczenie w nich wielu informacji o projekcie i gatunkach nim objętych. Co ważne, kalendarz jest wykorzystywane regularnie przez rok, czyli okres znacznie dłuższy niż w przypadku pozostałych rodzajów wydawnictw.

Z kolei dotarcie do największej grupy odbiorców zapewniają materiały prasowe i telewizyjne, które dodatkowo realizowane są praktycznie bez kosztów. Możliwość ich publikacji w ogólnodostępnych kanałach jest jednak w niewielkim stopniu zależna od osób realizujących projekt, więc ich realizacja powinna być prowadzona jako dodatkowe działanie, a nie jako jeden z elementów promocji wpisane do budżetu projektu.

5.4 Analysis of long-term benefits

In this section please discuss the following:

1. Environmental benefits

a. Direct / quantitative environmental benefits:
    i. LIFE+ Nature and Biodiversity: e.g. conservation benefits for Natura 2000 (SCI/SPA) and species/habitat type targeted. Highlight briefly issues that may have important policy implications on Natura 2000 also in relation to other EC policies if relevant (e.g. new management techniques and procedures, pump priming agri-environment, links with the water framework directive, etc). Please also address incentive/pump priming effects (both in financial and policy terms)

Zrealizowane w ramach projektu zadania mają i w przyszłości będą miały bezpośredni wpływ zarówno na populacje ptaków strefowych, jak również i dla gatunków i siedlisk, które są chronione „przy okazji" realizacji konkretnych zadań (np. gatunki roślin, ptaków i owadów wymagających kośnie użytkowanych łąk, oraz gatunki zwierząt wymagających do przeżycia dojrzałych drzewostanów, których funkcjonowanie w lasach gospodarczych, często jest możliwe jedynie w przypadku utworzenia strefy ochronnej). Dzięki zamontowaniu określonej liczby platform i budek lęgowych wzrośnie sukces lęgowy populacji wybranych gatunków (bocian czarny, orlik krzykliwy i puchacz a w dłuższej perspektywie prawdopodobnie także włochatka) występującej na obszarze objętym projektem. Korzyści dla wielu gatunków przyniesie także realizacja zadania związanego z montażem osłon na liniach średniego napięcia, którego efektem będzie spadek liczby przypadków śmiertelnego porażenia prądem ptaków drapieżnych i bocianów. Wspomnieć w tym miejscu należy, że wśród ofiar porażenia w 2015 roku stwierdzono 25 gatunków ptaków, a w 2018 roku, pod zabezpieczonymi odcinkami ofiar porażenia nie stwierdzono w ogóle. .

Wyznaczanie nowych i aktualizacja zasięgu starych stref ochrony miejsc rozrodu znacznie zminimalizuje zagrożenia związane z przypadkowym płoszeniem ptaków na lęgowiskach podczas prowadzenia prac leśnych. Poza gatunkami objętymi bezpośrednio działaniami realizowanymi w ramach projektu, korzyści z wdrażanych zadań mogą odnieść także inne gatunki wymienione w dyrektywach i strategiach UE. Koszenie łąk w ramach zadania C3, które w głównej mierze było, i w dalszym ciągu będzie, realizowane w granicach obszarów Natura 2000 Puszcza Solska PLB060008 i Uroczyska Puszczy Solskiej PLH060034 z pewnością pozytywnie wpłyną na zachowanie lokalnych populacji takich gatunków jak: czerwończyk nieparek *Lycaena dispar,* przeplatka aurinia *Euphydrayas aurnia,* zalotka większa *Leucorrhinia pectoralis*.. Naoczne obserwacje dowodzą, że wykoszone łąki w okolicy miejscowości Zamch, stały się chętnie siedliskiem lęgowym lub żerowiskowym dla ptaków siewkowych, takich jak, kszyk *Gallinago gallinago*, czajka *Vanellus vanellus* czy migrujących, jak łęczak *Tringa glareola czy* bekasik *Lymnocryptes minimus*. Objęty koszeniem został także płat siedliska 6410 Zmiennowilgotne łaki trzęślicowe

Prowadzone w terenie obserwacje dowodzą, że długo funkcjonujące strefy ochronne stanowią wśród otaczających je lasów gospodarczych swoiste ostoje przyrody, wyróżniające się zdecydowanie większą bioróżnorodnością. Brak prowadzenia prac leśnych w strefach, często funkcjonujących w danym miejsce przez wiele lat, przyczynia się do wzrostu udziału dojrzałych wiekowo siedlisk, będących z kolei głównym miejscem występowania wielu gatunków ptaków w tym z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, takich jak dzięcioł czarny *Dryocopus maritius,* dzięcioł średni *Dendrocopos medius,* dzięcioł białogrzbiety *Dendrocopos leucotos,* muchołówka białoszyja *Ficedula albicollis* i muchołówka mała *Ficedula parva* oraz bezkręgowców takich jak np. występującego w obszarze Uroczyska Lasów Strzeleckich zagłębka bruzdkowanego *Rhysodes ulcatus.*

ii. LIFE+ Environment Policy and Governance: e.g. reductions of emissions, energy or resource savings.
iii. LIFE+ Information and Communication: e.g. reductions of the use of pesticides within a group of targeted stakeholders, measured changes of attitude of important stakeholders.

b. Relevance for environmentally significant issues or policy areas (e.g. industries/sectors with significant environmental impact, consistency with 6th or 7th (as applicable) EU Environment Action Programme and/or important environmental principles, relevance to the EU legislative framework (directives, policy development, etc.)

2. Long-term benefits and sustainability
   a. Long-term / qualitative environmental benefits
      i. LIFE+ Nature and Biodiversity: What is the outlook for the targeted habitat type and/or species? How do you plan to continue and to develop the actions that were initiated in the LIFE project in the years that follow the end of the project and how will the longer term management of the site(s) be assured? What are the remaining threats? Details should be given regarding what actions should be carried out, when, by whom and using what source of finance. (For LIFE-Nature projects, you must also annex the After-LIFE conservation plan which shall be delivered in the language(s) of the beneficiary/ies and preferably also in English.)

Stan zachowania populacji gatunków będących celem realizowanych w ramach projektu działań ochronnych jest zależny od bardzo wielu czynników, również takich na które nie mamy wpływu. Tak więc nawet wzorcowa realizacja szeregu działań ochronnych nie daje gwarancji wzrostu liczebności populacji. Należy jednak z całą stanowczością stwierdzić, że zrealizowane działania pozytywnie wpłyną na gatunki objęte projektem.

W przypadku bielików, udało się objąć ochroną strefową co najmniej 90% istniejących w obszarach Natura 2000 gniazd. Ponadto, warto zauważyć, że w okolicach Puszczy Solskiej, gdzie w poprzednich latach notowane były przypadki zatruwania ptaków i gdzie skumulowane zostały działanie związane z edukacją rolników, zimą 2017/2018 po raz pierwszy od wielu lat nie stwierdzono przypadków zatrucia bielików. Brak odnalezionych martwych ptaków cieszy tym bardziej, że we wskazanym okresie miała miejsce wzmożona penetracja terenu nastawiona na wyszukiwanie zatrutej padliny, prowadzona w ramach realizacji projektu „Ochrona rzadkich gatunków zwierząt w Puszczy Solskiej" (POIS.02.04.00-00-0179/16). Wierzymy, że przedstawiona sytuacja jest efektem spotkań w szkołach, montażu tablicy edukacyjnej poświęconej zatruwaniu ptaków oraz zainteresowaniu sprawą lokalnych i ogólnokrajowych mediów oraz policji.

Konkretnymi działaniami została też objęta znaczna część populacji puchacza. W większości odnalezionych rewirów tego gatunku zostały zainstalowane platformy lęgowe, które zapewniają dogodne miejsca gniazdowania nie narażone na penetrację drapieżników naziemnych, która to jest jedną z głównych przyczyn strat w lęgach.

W związku ze skrajnie niską liczebnością gatunku, najbardziej ukierunkowane działania realizowane były w odniesieniu do jedynej zasiedlającej Lubelszczyznę pary gadożerów. Poza ochroną samego gniazda, ptakom w bezpośrednim jego sąsiedztwie zapewnione zostały dogodne warunki żerowiskowe. Na podstawie obserwacji ptaków polujących na odtworzonych w ramach projektu łąkach sąsiadujących z rewirem lęgowym, możemy z pewnym prawdopodobieństwem założyć, że skrócony został czas przebywania ptaków w znacznej odległości od gniazda, co z kolei może przyczynić się do zwiększenia

możliwości obrony lęgu przed zniszczeniem przed drapieżniki. W roku 2018 po raz pierwszy od kilku lat ptaki szczęśliwie wychowały pisklę.

W przypadku orlika krzykliwego, poza bezpośrednim zwiększeniem produktywności dzięki przeprowadzonym zabiegom adopcji pozytywny wpływ na zachowanie stanu populacji gatunku będzie miała głównie ochrona strefowa. W trakcie trwania projektu, tą formą ochrony objętych zostało 63 gniazda orlika. Ponadto, odtworzone łąki są wykorzystywane przez kilka par orlików oraz gadożery gniazdujące na południowym skraju Puszczy Solskiej.

Istotnym elementem projektu, który w przyszłości może zaowocować utrzymaniem na właściwym poziomie stanu populacji gatunku jest opracowanie strategii ochrony gatunków strefowych. W jej zapisach wielokrotnie zwracano uwagę na zagrożenia, jakie dla orlików niosą za sobą inwestycje związane chociażby z budową farm wiatrowych czy przedsięwzięcia związane ze scalaniem gruntów i tworzeniem wielkoobszarowych monokultur rolniczych.

Pozytywny wpływ na populację bociana czarnego, z całą pewnością będzie miało natomiast zadanie związane z montażem konstrukcji wzmacniających uszkodzone lub zbyt ciężkie gniazda. Z naszych doświadczeni wynika, że zniszczenia gniazda w okresie lęgowym jest często występującą przyczyną strat w lęgach.

Trudno jest natomiast ocenić wpływ działań projektu na rozwój populacji włochatki. Gatunek ten w warunkach Lubelszczyzny wykazuje silne fluktuacje liczebności w kolejnych sezonach lęgowych. Zatem ocena skuteczności prowadzonych działań prowadzona na podstawie analizy liczebności populacji w danym sezonie nie koniecznie musi odzwierciedlać stan faktyczny.

Wiele zadań zrealizowanych w ramach projektu LIFE będzie kontynuowanych w przyszłości. Ich zestawienie wraz z uzasadnieniem potrzeby dalszej realizacji oraz wstępnym wskazaniem podmiotu odpowiedzialnego za realizację znajduje się w poniższej tabeli.

Działanie	Konieczność kontynuacji TAK/NIE	Uzasadnienie potrzeby kontynuacji	Podmiot odpowiedzialny
A1 Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu terytorialnego i zagrożeń dla orlika i gadożera	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
A2 Rozpoznanie stanu populacji, parametrów populacyjnych i zagrożeń gatunków strefowych	TAK	Dalsze prowadzenie monitoringu populacji gatunków strefowych jest konieczne w celu aktualizacji strefo ochronnych i identyfikacji miejsc w których niezbędne jest podjęcie zabiegów z zakresu ochrony czynnej	LTO, NGOS
A3 Przygotowanie strategii ochrony gatunków strefowych i wytycznych monitoringu do PZO	TAK	Kontynuacja zadania polegać będzie na rozpowszechnianiu Strategii oraz aktualizacji danych z zakresu lokalizacji stanowisk gatunków strefowych	LTO, Natura International
C1 Instalacja platform dla puchacza, orlika i bociana czarnego	TAK	W przypadku stwierdzenia nowych rewirów puchacza lub gniazd bociana czarnego i orlika krzykliwego narażonych na zniszczenia – konieczne jest podjęcie działań związanych z montażem podstaw.	LTO, NGOS, Poleski Park Narodowy na obszarze Parku
C2 Przemieszczanie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu.	NIE	Przedmiotowe działanie realizowane w ramach projektu LIFE miało charakter poznawczy i naukowy. Nie stwierdzono	-

		konieczności jego kontynuacji w przyszłości.	
C3 Przywrócenie prawidłowych warunków żerowiskowych dla orlika krzykliwego poprzez odtworzenie nieużytkowanych łąk i pastwisk	TAK	Podtrzymanie użytkowania na odtworzonych łąkach jest niezbędne do ich dalszego wykorzystywania przez ptaki.	LTO, lokalni rolnicy
C4 Instalacja osłon i izolatorów na sieciach trakcyjnych dla orlika krzykliwego	TAK	Skuteczność realizacji zadania sugeruje konieczność jego kontynuacji i rozszerzenie zasięgu.	LTO, PGE Dystrybucja S.A.
C5 Budowa i instalacja budek i osłon przeciwko drapieżnikom dla włochatki	NIE	Na chwilę obecną nie stwierdza się konieczności dalszego montażu dodatkowych budek. Montażu dokonano praktycznie we wszystkich znanych rewirach gatunku.	-
C6 Aktualizacja i tworzenie nowych stref gniazdowych.	TAK	Aktualizacja i tworzenie nowych stref ochronnych, jako jedno z najskuteczniejszych spośród funkcjonujących obecnie działań chroniących miejsca gniazdowania ptaków, musi być kontynuowane w przyszłości.	RDOŚ Lublin, RDOŚ Rzeszów
D1 Ocena wpływu realizacji projektu na ptaki	TAK	Kontynuacja zadania wskazana jest w zakresie monitoringu stopnia zasiedlenia zamontowanych platform i budek lęgowych.	LTO
D2 Ocena wpływu projektu na lokalne społeczności	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
E1 – Promocja projektu.	TAK	Promocja projektu będzie kontynuowana poprzez dalsze funkcjonowanie strony internetowej (co najmniej 5 lat) oraz dystrybucję materiałów promocyjnych na imprezach plenerowych w których udział biorą członkowie LTO	LTO
E2 Działania edukacyjne dla rolników i dzieci	NIE	Zadanie zakończone – nie wymaga kontynuacji.	-
E3 Końcowe seminarium projektu.	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
F1 Koordynacja i monitoring realizacji projektu	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
F2 Audyt projektu	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
F3 Zarządzenie projektu – LTO	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
F4 Zarządzanie projektu – NATURA	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
F5 Tworzenie sieci z innymi projektami LIFE.	TAK	Planowane jest podtrzymywanie kontaktów LTO z beneficjentami innych projektów poprzez udziału w konferencjach, sympozjach i seminariach, na których prezentowane będą wyniki realizacji projektu LIFE_ZONE	LTO
F6 After-LIFE Conservation Plan	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-
F7 Layman report	NIE	Zadanie nie wymaga kontynuacji.	-

b. Long-term / qualitative economic benefits (e.g. long-term cost savings and/or business opportunities with new technology etc., regional development, cost reductions or revenues in other sectors)

W związku z tym, że większość działań realizowanych w ramach projektu prowadzona była na terenach o ograniczonym wpływie działalności człowieka (istniejące lub konieczne do utworzenia strefy ochronne) trudno jest wskazać wiele przykładów na korzystny wpływ projektu na czynniki ekonomiczne. Z całą pewnością należą do nich jednak:

- wyeliminowanie na zabezpieczonych odcinkach linii energetycznych przypadków porażeń ptaków skutkujących często mniej lub bardziej długotrwałymi przerwami w dostawach prądu do odbiorców prywatnych, ale także instytucji i przedsiębiorstw;
- opracowanie strategii ochrony ptaków strefowych, która docelowo pozwalać będzie na zweryfikowanie możliwości realizacji planowych inwestycji jeszcze przed poniesieniem znacznych kosztów,
- wbrew podejściu niektórych leśników, tworzenie i funkcjonowanie stałych stref ochronnych wokół gniazd ptaków, w dłuższej perspektywie pozwoli na lepsze planowanie prac gospodarczych i ograniczy częstotliwość występowania przypadków, w których konieczna jest niekorzystna z powodów ekonomicznych, rewizja przyjętych założeń na przykład w wyniku zmiany lokalizacji gniazda gatunku strefowego.

c. Long-term / qualitative social benefits (e.g. positive effects on employment, health, ethnic integration, equality and other socio-economic impact etc.)

Zaplanowane w projekcie zadania nie były nastawione na osiąganie korzyści socjalnych czy ekonomicznych. Do takich możemy jednakże zaliczyć:

- zasilenie budżetów domowych osób, od których dzierżawione czy zakupione zostały łąki;
- zaangażowanie do prac związanych z koszeniem łąk miejscowych rolników – stworzenie dodatkowych możliwości zarobkowych (w roku 2018 łączna wartość koszeń wykonanych na rzecz LTO przez miejscowych rolników wyniosła blisko 80 000 zł)

d. Continuation of the project actions by the beneficiary or by other stakeholders.

Plany dotyczące kontynuowania wybranych działań opisane są w znajdującej w punkcie 5.4.2.

3. Replicability, demonstration, transferability, cooperation: Potential for technical and commercial application (transferability reproducibility, economic feasibility, limiting factors) including cost-effectiveness compared to other solutions, benefits for stakeholders, drivers and obstacles for transfer, if relevant: market conditions, pressure from the public, potential degree of geographical dispersion, specific target group information, high project visibility (eye-catchers), possibility in same and other sectors on local and EU level, etc.

Spośród wykorzystywanych w projekcie techniki i technologie, które mogą być stosowane w przyszłości, między innymi na potrzeby realizacji programów badawczych wymienić należy:

- zastosowanie metod telemetrycznych do badania biologii lęgowej ptaków we wszystkich etapach ich życia. Wykorzystanie technologii GPS, która ciągle jest udoskonalana, pozwala w krótkim czasie, i przy stosunkowo niewielkim nakładzie

pracy zebrać olbrzymie ilości danych, które mogą być analizowane na wiele sposobów, lub stać się podstawą to realizacji bardziej szczegółowych zadań badawczych czy ochroniarskich,

- do powielania i rozszerzenia zasięgu oddziaływania, skłaniają też wyniki realizacji zadania związanego z montażem osłon na liniach energetycznych. Uzgodnienie szczegółów współpracy z zaangażowanym w projekt przedsiębiorstwem energetycznym, polegające na montażu osłon przy okazji zaplanowanych prac remontowych istniejących linii przesyłowych, a nie tak jak początkowo planowano, jako dodatkowe zadanie wykonywane przez energetyków, ogranicza koszty realizacji działania praktycznie do zakupu osłon.
- za skuteczne i warte powielania wydaje się być także zadanie związane z montażem platform lęgowych, szczególnie tych instalowanych z myślą o ochronie puchacza, jako gatunku szczególnie zagrożonego niekorzystnym oddziaływaniem rosnącej populacji drapieżników naziemnych.

4. Best Practice lessons: briefly describe the best practice measures used and if any changes in the followed strategy could lead to possible adjustment of the best practices

Projekt wykorzystuje dobre praktyki w kilku realizowanych elementach. Do grupy działań, których efektywność została udowodniona przy okazji wdrażania innych projektów zaliczyć należy.

- Wykorzystanie nadajników GPS do rozpoznania zarówno dziennej jak i krótko i długo okresowej aktywności ptaków,
- opracowanie przy aktywnym udziale przedstawicieli administracji dokumentów strategicznych,
- poprawa warunków gniazdowania gatunków ptaków, które w naturze osiągają mały stopień efektywności lęgów
- wskazanie mieszkańcom terenów, na których realizowany jest projekt możliwości pozyskiwania dofinansowania do prowadzonej działalności rolniczej.
- prowadzenie monitoringu gniazd rzadkich ptaków drapieżnych, sów oraz bociana czarnego.

5. Innovation and demonstration value: Describe the level of innovation, demonstration value added by EU funding at national and international level (including technology, processes, methods & tools, organisational & co-operational aspects);

Z zastosowaniem innowacyjnych rozwiązań najbardziej związane jest działanie dotyczące rozpoznania wybiórczości siedliskowej, pokarmowej i zasięgu terytorialnego orlika krzykliwego, gadożera i puchacza. Zastosowanie nadajników GPS pozwala na precyzyjne i co ważne – nieinwazyjne śledzenie zachowań ptaków drapieżnych w kontekście areału osobniczego poszczególnych par. Bardzo cennych informacji z zakresu preferencji pokarmowych, jak i z zakresu całej biologii lęgowej dostarczają zamontowane w pobliżu gniazd puchacza i orlika krzykliwego fotopułapki. Wartym wspomnienia jest również sposób zbierania danych o preferowanych przez ptaki typach agrocenoz wykorzystywanych jako żerowiska, przy użyciu zakupionych tabletów terenowych, na rzecz rezygnacji z papierowych map i formularzy. Swoistą innowacją wprowadzoną pod koniec działania projektu jest wykonywanie kontrola i gniazd ptaków strefowych przy użyciu drona. Na podstawie

pierwszych doświadczeń nabytych przy okazji kontroli efektów realizacji zadania związanego z adopcją piskląt orlika krzykliwego, szczególnie obiecujące wydaje się być zastosowanie urządzenia do kontroli gniazd bielików i gadożerów zlokalizowanych zazwyczaj w trudno dostępnych dla człowieka, a łatwo dostępnych dla drona szczytowych partiach drzew.

Skuteczność i efektywność czasowa i finansowa samego zadania związanego z adopcją piskląt, jest w bardzo dużym stopniu uzależniona od czynników biotycznych, tj. liczby gniazd ze zniesieniami dwujajowymi oraz liczby gniazd w których złożone zostały niezalężone jaja lub nastąpiła strata lęgu na wczesnym jego etapie. W przypadku niewielkiej liczby lęgów dwujajowych, zadanie może okazać się nieefektywne ekonomicznie (duża liczba koniecznych do sprawdzenia gniazd przy jednoczesnym niewielkim wzroście populacji). Natomiast w przypadku niewielkiej liczby gniazd ze stratą, oprócz czynników ekonomicznych, istotna jest możliwość zaistnienia sytuacji, w której nie będzie możliwe umieszczenie wszystkich pobranych słabszych piskląt w gniazdach zastępczych z powodu braku takowych miejsc. Bardzo istotnym w takim przypadku jest zapewnienie przed podjęciem działań w terenie spółpracy z funkcjonującymi w Europie ośrodkami specjalizującymi się w wychowywaniu ptaków szponiastych.

Na przykładzie działań LTO (wyniki z 2018 r. wskazują na 7-o procentowy wzrost) można stwierdzić, że metoda ta może znacząco wpłynąć na produktywność ptaków, jednakże jej efektywność zależy od wielkości populacji i liczby skontrolowanych gniazd. Wydaje się być ona bardziej efektowna w przypadku małych populacji.

6. Long term indicators of the project success: describe the quantifiable indicators to be used in future assessments of the project success, e.g. the conservation status of the habitats / species.

Teoretycznie, najbardziej efektywnym wskaźnikiem pokazującym efekty realizacji projektu w odniesieniu do populacji gatunków ptaków strefowych byłby wzrost liczby par ptaków zasiedlających obszary Natura 2000 objęte jego realizacją. Takie podejście jest jednak bardzo ryzykowne i obarczone dużym błędem merytorycznym.

Liczebność gatunku na danym obszarze, szczególnie w przypadku ptaków jest zależna od bardzo wielu czynników oddziałujących bezpośrednio na poszczególne osobniki jak i środowisko ich życia w tym tereny lęgowe, miejsca żerowania i zimowania.

Istnieją jednak wskaźniki, które bez odnoszenia się do ogólnego stanu zachowania populacji mogą obrazować efekty realizacji projektu. Wśród takich wymienić możemy na przykład:

- <u>stosunek udanych lęgów puchacza na platformach w porównaniu do lęgów naziemnych</u>,

W latach 2017 i 2018, aż 75% zakończonych sukcesem lęgów puchacza spośród wszystkich monitorowanych w obszarach Natura 2000, stanowiły lęgi wyprowadzone na zamontowanych platformach – pozostałe wyprowadzone zostały w starych gniazdach ptaków drapieżnych lub bociana czarnego. W okresie realizacji projektu, tj. przez cztery sezony monitoringowe nie stwierdzono przypadków wychowania młodych puchaczy w lęgach naziemnych. Od czasu rozpoczęcia zadania związanego z montażem platform, lęgi na podstawach zakończyły się sukcesem w 4 przypadkach.

- <u>roczna liczba lęgów zniszczonych w wyniku upadku gniazda bociana czarnego,</u>

przed rozpoczęciem działania związanego ze wzmacnianiem gniazd bociana czarnego, w sezonie 2015 i 2016 stwierdzono 4 przypadki straty lęgu w wyniku upadku gniazda. Po zabezpieczeniu najbardziej narażónych na upadek konstrukcji, w latach 2017 i 2018 – takich przypadków nie odnotowano.

liczba przypadków stwierdzenia zatruć ptaków drapieżnych w rejonie Puszczy Solskiej.W ostatnim roku prowadzenia projektu, po zakończeniu działań związanych z promocją i edukacją, w rejonie Puszczy Solskiej, poraz pierwszy od wielu lat nie stwierdzono przypadków zatruwania ptaków. Dotychczas, niemal każdej zimy odnajdywano zatrute ptaki,

- zwiększenie sukcesu lęgowego u orlików krzykliwych w wyniku adopcji

W sezonie lęgowym 2018r. w którym liczba lęgów dwujajowych była zbliżona do średniej wieloletniej, przeprowadzenie adopcji spowodowało zwiększenie sukcesu lęgowego orlików o 7% - sukces z adopcją 61,4%, bez adopcji 54,3%.

Część zmian świadomości i wiedzy, które niewątpliwie dokonały się w części mieszkańców trudno udokumentować czy udowodnić w sposób empiryczny. Nie zmienia to jednak faktu, że do takich zmian doszło. Obserwujemy to zwłaszcza w tych rejonach projektu, gdzie zostało zrealizowano wiele działań a część z nich nadal jest kontynuowana. Takim miejscem są okolice obszaru Natura 2000 Puszcza Solska, gdzie realizowane były działania związane z odtwarzaniem łąk, działania edukacyjne i informacyjne. Początkowo poszukując działek do dzierżawy, odbierani byliśmy przez miejscowych jako nie do końca uczciwi biznesmeni, którzy prawdopodobnie szukają ziemi na działalność o charakterze komercyjnym. Z czasem, po latach, kiedy ludzie na własne oczy zobaczyli efekty naszych działań, w tym otrzymali w terminie czynsze dzierżawne, należności za sprzedaż ziemi czy wynagrodzenia za wykoszenie łąk, ich świadomość i przychylność stopniowo zaczęły wzrastać. Duże znaczenie miały zajęcia edukacyjne dla dzieci. Widać to było podczas rozmów z rolnikami, którzy niejako z zaskoczeniem, uświadamiali sobie, że ich dziecko dostało kalendarz czy puzzle od ornitologa, który teraz z nim rozmawia na temat łąk czy trucia bielików. W efekcie bardzo wiele osób w okolicy wie, że ornitolodzy mogą być potencjalnie zainteresowani zakupem łąk, że gdy uciekną konie to trzeba dzwonić do ornitologów itp. Często zdarza się, że niewielka grupa miejscowych pomaga nam nieodpłatnie przy drobnych pracach jak transport beli siana czy pomoc w zagonieniu koników na pastwisko.

6. Comments on the financial report

Sprawozdania finansowe w postaci tabel na wzorze z zakładki 'toolkit' ze strony internetowej programu finansowania LIFE zostały wypełnione dla każdego z beneficjentów projektu osobno. Dodatkowo zgodnie z wytycznymi wypełniona została zakładka "Consolidated Cost Statement for the Project" obrazująca łączne wydatki poniesione w projekcie.

Dzięki podpisaniu Zmiany nr 1 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE13 NAT/PL/000060, z dnia 29-08-2018 roku, ustalone zostały wartości poszczególnych kategorii kosztów, zgodnie z obowiązującymi zasadami księgowymi. Uregulowano tym samym błędne przyporządkowanie do kategorii niektórych pozycji budżetowych, które miało miejsce na etapie pisania projektu. Zmiany usystematyzowały i uzgodniły koszty zgodnie z obowiązującym prawem księgowym oraz Postanowieniami Wspólnymi nie wpływając w żaden sposób na merytorykę projektu oraz jego rezultaty. Końcowy audyt projektu potwierdził prawidłowe przyporządkowanie wydatków do kategorii budżetowych. Zmiany jakie wprowadzono w stosunku do pierwotnego budżetu projektu zestawiono dla klarowności niniejszego raportu poniżej.

Pozycje budżetowe w kategoriach:

- *Infrastruktura* takie jak:

o Budowa i materiały na platformy 22 500 € - LTO

o Izolatory 12 500 € - LTO
o Budowa i materiały na budki i osłony 12 000 € - LTO

nie kwalifikujące się jako środki trwałe, zostały przeniesione do kategorii *Materiały zużywalne*.

- Pozycje w kategorii *Sprzęt* takie jak:

o Sieci ornitologiczne, drobny sprzęt obrączkarski 2 500 € - LTO
o Zestaw do wchodzenia na drzewa 2 sztuki 2 000 € - LTO

również nie kwalifikujące się jako środki trwałe, zostały przeniesione do kategorii *Materiały zużywalne*.

W trakcie realizacji projektu, za zgodą przedstawiciela Komisji (e-mail z dnia 21 czerwca 2017 roku) dokonano ponadto wydatku 6000 €, celem zwiększenia powierzchni odtworzonych łąk. Pierwotnie fundusze przeznaczone na realizację dodatkowych koszeń miały pochodzić z kategorii infrastruktura (oszczędności z zakupu budek, platform oraz osłon) jednakże wspomniane wyżej oszczędności, w obecnym kształcie budżetu ujęte są w kategorii *Materiały zużywalne*.

Tabele finansowe przedstawione poniżej podsumowujące wydatki projektu w kategoriach obrazują całość budżetu. W trakcie realizacji projektu żadna z kategorii kosztów nie została przekroczona. Koszty projektu mieszczą się w całości w przewidzianym budżecie stanowiąc 85,20% pierwotnego budżetu projektu. Wszystkie koszty zostały potwierdzone przez przeprowadzony audyt finansowy, który potwierdził iż wydatki projektu odzwierciedlają w sposób prawdziwy i rzetelny przychody oraz koszty poniesione przez Beneficjenta Koordynującego (Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne) oraz Współbeneficjenta (fundację Natura International Polska) w związku projektem w terminie określonym przez Komisję, zgodnie z programem LIFE +, postanowieniami wspólnymi, zasadami rachunkowości i przepisami krajowymi.

Rezygnacja z zakupu pozycji w budżecie

W trakcie realizacji projektu zrezygnowano z zakupu dwóch pozycji budżetowych w kategorii *Sprzęt*. Były to pozycje:

- Oprogramowania ARC GIS – LTO – A1
- Oprogramowanie ADOBE CREATIVE SUITE – Natura – E2

Było to podyktowane względami praktycznymi, jednak wszystkie konieczne zadania związane z posiadaniem takiego oprogramowania zostały wykonane w całości, bez konieczności ich zakupu. Na etapie pisania projektu takie oprogramowanie wydawało się niezbędne jednak w trakcie jego realizacji pojawiły się możliwości skorzystania z bezpłatnych programów, zapewniających takie same możliwości. Zatem zakup tych dwóch pozycji wydał się nieuzasadniony ekonomicznie i z niego zrezygnowano. Zwracamy się z prośbą o zaakceptowanie niewykonania rzeczowego w postaci zakupu tych dwóch pozycji zwłaszcza, że fakt ten nie wpłynął w żaden sposób na merytoryczne wykonanie projektu.

Utrata 10 z 20 szt. nadajników GPS

Sygnał z zakupionych, założonych oraz uruchomionych 20 nadajników GPS zaplanowanych w projekcie dla ptaków odbierany jest obecnie z 10 urządzeń. Wynika z tego, że 10 szt. nadajników GPS zostało utraconych. Częściowo jest to efektem wadliwości nadajników, częściowo ze śmiertelności ptaków. Jeden z oznakowanych ptaków został zastrzelony w Turcji w kwietniu 2016 roku. Nadajniki te znajdują się w kategorii *Sprzęt* w pozycji budżetowej LTO A1 Precyzyjne nadajniki GPS dla orlików i gadożerów.

Niestety naturalnym następstwem stosowanej techniki jest prawdopodobieństwo utraty komunikacji z pewną liczbą nadajników. Nadajniki GPS stosowane w projekcie mają wysoką wartość jednostkową, dlatego zostały wciągnięte na stan. Beneficjent jest też w stanie określić datę utraty nadajnika spowodowaną jego uszkodzeniem bądź śmiercią ptaka. Istnieje więc możliwość wskazania konkretnego terminu zdjęcia nadajników z ewidencji środków trwałych.

Ze względów ekonomicznych, technicznych i merytorycznych nie możliwe jest natomiast utrzymanie przez pełen okres realizacji projektu jak i w okresie jego trwałości takiej samej, początkowej liczby działających sztuk nadajników. Utrzymanie 20 działających nadajników generowało by bardzo wysokie koszty ich bieżącego utrzymania a zebrane w trakcie projektu dane, uzupełniane o informacje zbierane przez działające do tej pory urządzenia są wystarczające do analizy zagadnień badawczych sprecyzowanych przed przystąpieniem do realizacji projektu. Stałe utrzymywanie działającej liczby nadajników, wiązało by się również z koniecznością ponownego chwytania ptaków, co mimo opracowania skutecznej i mało inwazyjnej metodyki prowadzenia takich czynności, wiązało by się z niepotrzebną ingerencją w cykl życiowy dorosłych ptaków. Przedstawiając powyższe **Beneficjenci zwracają się z prośbą zaakceptowania utraty nadajników i nie wymagania utrzymania stałej ich liczby na ptakach również po zakończeniu projektu.**

Kwalifikowalność VAT

Fundacja Natura International Polska otrzymała interpretację indywidualną dnia 04-11-2015 roku, (interpretacja stanowi załącznik nr FIN-1 do Final Report), w której Dyrektor Izby Skarbowej w Bydgoszczy informuje, iż stanowisko przedstawione we wniosku fundacji Natura International Polska o wydanie interpretacji przepisów prawa podatkowego dotyczącego podatku od towarów i usług w zakresie braku prawa do odliczenia podatku naliczonego w związku z realizacją projektu LIFE13 NAT/PL/000060 jest prawidłowe.

Mimo wielu starań Beneficjenta Koordynującego i wypełnieniu dokładnie w ten sam sposób dokumentów wnoszących o interpretacje, nie udało się w trakcie realizacji projektu uzyskać Interpretacji Izby Skarbowej dotyczącej możliwości odzyskiwania przez Beneficjenta kosztów VAT. Kilkukrotne złożenie dokumentów do odpowiedniej jednostki spotkało się albo z brakiem odpowiedzi albo z odrzuceniem wniosku. W związku z taką sytuacją Beneficjent Koordynujący zadbał o dokument zastępczy potwierdzający ponad wszelką wątpliwość, iż Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne nie jest w stanie odzyskać jakiejkolwiek wartości podatku VAT ze względu na to, iż nie figuruje jako czynny płatnik VAT a tylko takie podmioty mają prawną możliwość odzyskiwania zapłaconego VAT-u. W zawiązku z tym bez względu na to czy mowa o wydatkach poniesionych w ramach niniejszego projektu czy jakichkolwiek innych wydatkach, Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne nie ma możliwości prawnej odzyskania jakiejkolwiek wartości podatku VAT. Podatek ten jest zatem kosztem kwalifikowalnym projektu ponieważ Beneficjent

nie jest formalnie uprawniony do jego odzyskania w jakiejkolwiek wysokości. Oba dokumenty są zamieszczone w niniejszym sprawozdaniu jako załącznik nr FIN-2

Metoda obliczania kosztów osobowych oraz rocznego produktywnego czasu pracy w projekcie

Sposób obliczania kosztów osobowych w projekcie oparty jest prawo obowiązujące w Polsce, składki odprowadzane od wynagrodzenia otrzymywanego z tytułu umowy o pracę są zawsze obowiązkowe. Każdy pracownik otrzymuje wynagrodzenie w wysokości określonej jako podstawę wynagrodzenia znajdującą się na liście płac. Do podstawy wynagrodzenia każdego pracownika doliczane są obowiązkowe składki, które musi ponieść pracodawca w związku z zatrudnieniem pracownika w danym projekcie w jego imieniu (w imieniu pracownika). Całość tych kwot stanowi pełne wynagrodzenie pracownika w projekcie. W skład obowiązkowych składek pracodawcy jakie w imieniu pracownika musi ponieść wchodzą:

- składka emerytalna – w wysokości 9,76% podstawy wynagrodzenia
- składka rentowa – w wysokości 6,5 % podstawy wynagrodzenia
- składka wypadkowa – w wysokości 1,8% podstawy wynagrodzenia
- Fundusz Pracy (FP) – w wysokości 2,45% podstawy wynagrodzenia
- Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych (FGŚP) – w wysokości 0,10% podstawy wynagrodzenia.

Ubezpieczenia społeczne służą zabezpieczeniu podstawowych potrzeb materialnych ubezpieczonego pracownika w razie sytuacji mogących spowodować jego niezdolność do pracy:

- ubezpieczenie emerytalne - opłacane jest po to, by zapewnić pracownikowi w dochód w momencie zaprzestania pracy zawodowej po osiągnięciu wieku emerytalnego;
- ubezpieczenie rentowe - jest to ubezpieczenie gwarantujące świadczenia pieniężne, w przypadku utraty dochodów pieniężnych wiążącej się z wystąpieniem ryzyka inwalidztwa.
- ubezpieczenie chorobowe - dzięki temu ubezpieczeniu niezdolność do pracy spowodowana chorobą, pobytem w szpitalu czy macierzyństwem nie powoduje całkowitej utraty środków za czas przebywania na zwolnieniu lekarskim.
- ubezpieczenie wypadkowe - zapewnia świadczenia wypłacane przez ZUS w razie wypadku lub innego nieszczęśliwego zdarzenia, które miało miejsce bez woli pracownika. Bezpośrednim skutkiem takiego wypadku jest przeważnie wystąpienie uszczerbku na zdrowiu.

Załącznikami do niniejszego raportu są pliki Excel, w których przedstawiono obliczenia wynagrodzeń wszystkich pracowników zatrudnionych w trakcie trwania projektu we wszystkich latach projektu, osobno dla Beneficjenta Koordynującego złącznik nr FIN-3, oraz dla Współbeneficjenta załącznik nr FIN-4

Wynagrodzenie podstawowe w umowie o pracę określone jest w kwocie brutto. Jest to również wynagrodzenie podstawowe podawane na liście płac. Jednakże kwota, którą pracownik otrzymuje jest w rzeczywistości niższa. Wynagrodzenie pracownika ulega pomniejszeniu o składki na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne oraz podatek dochodowy. Poniżej przedstawiamy niestety skomplikowany ale obowiązujący w Polsce sposób obliczania księgowego wypłaty przekazywanej na konto pracownika na przykładzie Pana Tomka Bajdaka – koordynatora projektu za miesiąc grudzień 2015 roku.

Krok 1. Ustalenie wynagrodzenia brutto uwzględniającego wszelkie dodatki i zasiłki
Wynagrodzenie brutto (podstawa wynagrodzenia) na przykładzie Pana Tomasza Bajdaka za miesiąc grudzień 2015 roku to : 4 970,00 zł

Krok 2. Obliczenie składek na ubezpieczenia społeczne finansowane przez pracownika
Obliczenie składek na ubezpieczenia społeczne finansowane przez pracownika oraz odjęcie ich od wynagrodzenia brutto:
składka emerytalna: 9,76% * 4 970,00 = 485,07 zł
składka rentowa: 1,5% * 4 970,00 = 74,55 zł
składka chorobowa: 2,45% * 4 970,00 = 121,77 zł
Suma składek na ubezpieczenia społeczne: 681,39 zł

Krok 3. Obliczanie składki zdrowotnej
Po odjęciu od wynagrodzenia składek na ubezpieczenia społeczne otrzymuje się podstawę do obliczenia składki na ubezpieczenie zdrowotne. Następnym krokiem jest obliczenie tej składki - jej stawka wynosi 9%, z czego tylko 7,75% podlega odliczeniu.
Podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie zdrowotne: 4 970,00 zł – 681,39 zł = 4 288,61 zł
Składka zdrowotna w całości: 4 288,61 zł * 9% = 385,97 zł
Składka zdrowotna podlegająca odliczeniu: 4 288,61 zł * 7,75% = 332,37 zł

Krok 4. Zaliczka na podatek dochodowy
Obliczenie zaliczki na podatek dochodowy:

- obliczenie podstawy opodatkowania poprzez odjęcie od wynagrodzenia brutto składek na ubezpieczenia społeczne oraz kosztów uzyskania przychodu - przyjęta kwota kosztów uzyskania przychodów to 111,25 zł.

Wynagrodzenie brutto: 4 970,00 zł
Kwota składek na ubezpieczenia społeczne: 681,39 zł
Koszty uzyskania przychodów: 111,25 zł
Podstawa opodatkowania: 4 970,00 zł - 681,39 zł - 111,25 zł = 4 117,36 zł, należy zaokrąglić do pełnych złotych: 4 177 zł

- obliczenie podatku wg określonej stawki - stawka podatku wynosi 18% - dochód poniżej 85 528 zł

Podatek należny: 4 177 zł * 18% = 751,86 zł

- odjęcie od otrzymanego podatku kwoty wolnej od podatku, kwota ta jest ustanowiona ustawowo i jej miesięczna wysokość wynosi 46,33 zł (556,02 zł / 12 miesięcy)

Podatek należny pomniejszony o kwotę wolną od podatku: 751,86 zł - 46,33 zł = 705,53 zł

- odliczenie od podatku kwoty składki zdrowotnej. Należy pamiętać, iż odliczyć można składkę wyłącznie wg stawki 7,75%. Kwotę zaliczki na podatek dochodowy należy zaokrąglić do pełnej liczby.

Podatek należny - 705,53 zł
Składka na ubezpieczenie zdrowotne podlegająca odliczeniu - 4 288,61 zł * 7,75% = 332,37 zł
Zaliczka na podatek dochodowy – 705,53 zł – 332,37 zł = 373,16 zł = 373 zł (po zaokrągleniu)

Krok 5. Ustalanie wynagrodzenia netto (wypłata dla pracownika):

Ustalenie wynagrodzenia netto poprzez odjęcie od przychodu kwoty składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne oraz podatku.

Wynagrodzenie brutto (podstawa wynagrodzenia) – 4 970,00 zł

Składki na ubezpieczenia społeczne - 681,39 zł
Składka na ubezpieczenie zdrowotne - 385,97 zł
Zaliczka na podatek - 373 zł
Wynagrodzenie netto (wypłata dla pracownika): 4970,00 zł – 681,39 zł – 385,97 zł - 373 zł = **3 529,64 zł**

Zasady określania rocznego produktywnego czasu pracownika określają przepisy Kodeksu Pracy. Dla każdego miesiąca pracy mnożona jest liczba dni roboczych w danym miesiącu (od poniedziałku do piątku) przez 8 godzin czasu pracy na dzień. Następnie odejmowane jest po 8 godzin za każde święto ustawowo wolne od pracy przypadające w dniu innym niż niedziela. Tak otrzymany wynik stanowi liczbę godzin do przepracowania w danym miesiącu dla pracownika zatrudnionego na pełnym etacie. W przypadku gdy pracownik zatrudniony jest na część etatu liczbę tą mnoży się przez część etatu jaką dany pracownik wykonuje. Od rocznego produktywnego czasu pracownika w roku odejmuje się przysługujący mu wymiar godzinowy urlopu wypoczynkowego na dany rok. Ponieważ wg. Kodeksu Pracy urlop taki przysługuje każdemu pracownikowi i pomniejsza on roczny produktywny czas pracy.

Sprawozdanie finansowe

Część dotycząca sprawozdania finansowego Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego – Beneficjenta Koordynującego – plik Excel stanowi załącznik nr FIN-5
Część dotycząca sprawozdania finansowego fundacji Natura International Polska – Współbeneficjenta - plik Excel stanowi załącznik nr FIN-6

Zakładka *Personnel*

W sprawozdaniu finansowym, w zestawieniu kosztów dla obu beneficjentów w zakładce „Personel", kolumna D3 nie została wypełniona, ponieważ ani Beneficjent Koordynujący ani Współbeneficjent nie są jednostkami sektora finansów publicznych, więc wg wytycznych zawartych w „Guidance for Financial Management and Reporting" pole to nie jest wymagane.
Zakładka „Consolidated Cost Statement for the Project" została wypełniona w pliku Beneficjenta Koordynującego – Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego.

W zakładce *Personnel* pliku przedstawiającego koszty Współbeneficjenta przedstawiono koszty personelu zatrudnionego przez fundację Natura International Polska. W kolumnie I2 „Daily rate foreseen in the budget in €", dzienna stawka w przypadku osoby zatrudnionej na stanowisku asystenta merytorycznego została uśredniona do 52,50 €, co wynika z tego, że asystent merytoryczny łączy także stanowisko asystenta ds. edukacji (w budżecie została odpowiednio przewidziana stawka dla asystenta merytorycznego - 60€ oraz dla asystenta ds. edukacji - 45€). W przypadku zatrudnienia menadżera projektu w latach 2016 i 2017 stawka jaka została obliczona przez

formuły w komórkach kolumny „The hourly rate of column H converted to a daily rate in €" przewyższa stawkę przewidzianą w projekcie na to stanowisko gdyż w okresie tym pracownik ten przejął pełne obowiązki przypadające na realizację zadań projektu przez fundację Natura International Polska.

Zakładka *External assistance*

W tych zakładkach w plikach Beneficjenta Koordynującego i Współbeneficjenta znajdują się poza przewidzianymi w budżecie pozycjami, pozycje dodatkowe, które wynikły w trakcie realizacji projektu. Nowe pozycje, które zostały zaakceptowane wcześniejszymi zgodami Komisji Europejskiej to:

- Transport i montaż 75 szt. platform lęgowych dla puchacza, orlika i bociana czarnego, zadanie C1 – pozycja odpowiadająca za wynagrodzenie dla pomocnika przy transporcie i montażu platform lęgowych w sezonach 2016 i 2017, pozycja budżetowa Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego,
- Transport i montaż 60 szt. budek lęgowych dla włochatki, zadanie C5 – pozycja odpowiadająca za wynagrodzenie dla pomocnika przy transporcie i montażu budek lęgowych w sezonach 2016 i 2017, pozycja budżetowa Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego.

Pozycje, które będą podlegać Państwa ocenie na etapie tego sprawozdania to:

- Opracowanie merytoryczne wyszczególnionych rozdziałów Strategii Ochrony Gatunków Strefowych na Lubelszczyźnie, zadanie A3, pozycja budżetowa fundacji Natura International Polska,
- Analiza statystyczna danych przestrzennych (uzyskanych z telemetrii) i siedliskowych zebranych dla 16 rewirów orlika krzykliwego i 1 rewiru gadożera w roku 2016 na Lubelszczyźnie, zadanie A1, pozycja budżetowa fundacji Natura International Polska.

Konieczność poniesienia tych kosztów została szczegółowo wyjaśniona w opisie poszczególnych zadań w części Technical Part

Zakładka *Travel*

W zakładkach tych w przypadku obu beneficjentów umieszczone są koszty wyjazdów pracowników projektu realizujących jego zadania. Koszty te to albo koszty delegacji albo koszty zakupu paliwa do samochodu służbowego. W zadaniu E3 ujęto jednak zgodnie z zapisami budżetu zwroty kosztów dla prelegentów konferencji kończącej projekt LIFE13 NAT/PL/000060 oraz nocleg dla uczestników tejże konferencji w pozycji budżetowej LTO – E3 – Przejazdy i kwaterunek uczestników zewnętrznych.

Zakładka *Equipment*

W zakładkach tych umieszczono koszty sprzętu jaki zakupiono do realizacji projektu. W zestawieniu tym umieszczono 2 pozycje nie przewidziane w pierwotnym budżecie projektu, a są to:

- Zakup 2 szt. tabletów terenowych Panasonic ToughPad FZ-G1 w zadaniu A1oraz
- Zakup 1 sztuki drona do realizacji i utrzymania efektów zadania C2.

Obie te pozycję dostały wcześniejszą zgodę Komisji na ich zakup.

6.1. Summary of Costs Incurred

PROJECT COSTS INCURRED				
	Cost category	Budget according to the grant agreement*	Costs incurred within the project duration	%**
1.	Personnel	206 480,00 €	186 399,30 €	90,27%
2.	Travel	44 560,00 €	18 140,11 €	40,71%
3.	External assistance	213 550,00 €	197 399,55 €	92,44%
4.	Durables: total non-depreciated cost			
	- *Infrastructure sub-tot.*	4 750,00 €	2 954,39 €	62,20%
	- *Equipment sub-tot.*	92 450,00 €	88 955,71 €	96,22%
	- *Prototypes sub-tot.*	0,00	0,00	0%
5.	Consumables	56 500 €	41 558,02 €	73,55%
6.	Other costs	39 330 €	24 913,64 €	63,35%
7.	Overheads	**46 033 €**	**39 222,45 €**	85,21%
	TOTAL	**703 653 €**	**599 543,17 €**	85,20%

6.2. Accounting system

System księgowe i procedury kontroli zarówno u Beneficjenta Koordynującego jak i Współbeneficjenta pozwalają na uzgodnienie kosztów i przychodów zadeklarowanych w ramach projektu. Zarówno beneficjent główny, jak i partner posiadają oddzielne konta bankowe służące jedynie obsłudze projektu. Zapewnia to przejrzystość w wydatkowaniu środków przekazywanych przez Komisję Europejską. W związku z rozliczeniem projektu utworzono nowe konta księgowe. Wyodrębniono konta przychodowe i kosztowe, na których ujmowane są koszty i przychody tylko projektowe.

Beneficjent Koordynujący – Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne:

W jednostce obowiązuje uchwała nr 6/2014 Zarządu Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego podjęta w dniu 01.09.2014 w sprawie przyjęcia polityki rachunkowości oraz regulaminu zawierania umów. Ewidencja operacji gospodarczych jest prowadzona z wykorzystaniem programu informatycznego Rewizor GT firmy InsERT S.A. z Wrocławia. Wyodrębnienie ewidencji księgowej polega na utworzeniu wyróżnika

LIFE13 NAT/PL/000060. Operacje gospodarcze w ramach projektu księgowane są na kontach zespołu 4 oraz koncie 501 (koszty) oraz na koncie 731 (przychody).

Współbeneficjent – fundacja Natura International Polska:

W jednostce obowiązuje polityka Rachunkowości Fundacji Natura International Polska. Ewidencja operacji gospodarczych jest prowadzona z wykorzystaniem programu informatycznego WAPRO Fakir. Wyodrębnienie ewidencji księgowej polega na utworzeniu wyróżnika (kodu) LIFE 13 NAT/PL/00060 LUBLIN. Koszty projektu księgowane są na koncie 502 specyficznym dla tego projektu.

Plan kont Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego, zawierający konta utworzone na potrzeby realizacji projektu, oraz plan kont Fundacji Natura International Polska z takimi samymi kontami stanowią załączniki nr. FIN-7 i FIN-8

Stosowane tabele rozliczeniowe, w tym m. in. karty czasu pracy, są zgodne ze wzorami znajdującymi się na oficjalnej stronie programu LIFE+. Karty czasu pracy są sporządzane i podpisywane po zakończeniu każdego miesiąca. Z tą samą częstotliwością wypełniane są tabele rozliczeniowe, co pozwala kontrolować płynność finansową projektu i zgodność wydatków z harmonogramem. Ponadto na bieżąco prowadzona jest ewidencja przebiegu pojazdu zakupionego na rzecz realizacji projektu.

Współfinansującym projekt jest Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, z którym LTO podpisało stosowną umowę.

Faktury oraz rachunki, które są rozliczane w projekcie mają wprowadzony niepowtarzalny nr projektu LIFE13 NAT/PL/000060, co gwarantuje ich rozliczenie tylko i wyłącznie w tym projekcie niwelując do zera ryzyko podwójnego finansowania.

Obieg dokumentów w projekcie

Wśród dokumentów operacyjnych wyróżnia się dokumenty księgowe (finansowe), dokumenty kadrowe i dokumenty o charakterze organizacyjno-sprawozdawczym. Każdy dokument księgowy jest przypisany konkretnej pozycji budżetu.

Obieg i opis dokumentów operacyjnych w projekcie przedstawia Tabela nr 1.

Tabela 1. ***Przebieg procesu: obieg dokumentów w projekcie.***

Lp.	Czynność	Osoba/osoby odpowiedzialna/e za wykonanie	
		NATURA	LTO
DOKUMENTY KSIĘGOWE			
1.	Weryfikacja za zgodność z umową lub ofertą	Pracownik fundacji NATURA oddelegowany	Administrator

		do realizacji projektu, Administrator	
2.	Zaklasyfikowanie wydatku zgodnie z budżetem oraz opis merytoryczny dokumentu (*patrz Tabela 2*)	Pracownik fundacji NATURA oddelegowany do realizacji projektu, Administrator	Administrator
3.	Opisanie dokumentu księgowego wraz z wpisaniem dekretu księgowego i numeru konta, z którego dokonana zostanie płatność	Księgowa	Księgowa
4.	Akceptacja dokumentu pod względem merytorycznym	Menadżer projektu	Koordynator projektu
5.	Akceptacja dokumentu pod względem formalnym i rachunkowym	Księgowa	Księgowa
6.	Przygotowanie dyspozycji przelewu	*Opracowany przez* Księgową, *a następnie przekazany do podpisu* Menadżerowi projektu	*Opracowany przez* Księgową, *a następnie przekazany do podpisu* Koordynatorowi projektu
7.	Przekazanie opisanego dokumentu do archiwizacji	Pracownik fundacji NATURA oddelegowany do realizacji projektu, Administrator	Administrator
WNIOSKI O PŁATNOŚĆ			
1.	Przygotowanie kompletu dokumentów księgowych (dokumenty potwierdzające poniesione wydatki wraz z wyciągami bankowymi potwierdzającymi dokonanie zapłaty)	Księgowa, Pracownik fundacji NATURA oddelegowany do realizacji projektu oraz Administrator	Księgowa oraz Administrator projektu
2.	Sporządzenie wniosku o płatność, w tym:		
2.1	- część finansowa wniosku o płatność	Księgowa, Administrator	Księgowa, Administrator
2.2	- część sprawozdawcza wniosku o płatność	Pracownik	Koordynator

		fundacji NATURA oddelegowany do realizacji projektu	projektu
3.	Potwierdzenie za zgodność z oryginałem dokumentów księgowych	Pracownik fundacji NATURA oddelegowany do realizacji projektu (upoważnienie)	Pracownik LTO oddelegowany do realizacji projektu (upoważnienie)
4.	Akceptacja dokumentów księgowych	Menadżer projektu	Przedstawiciel Zarządu LTO
5.	Przygotowanie wniosku o płatność wraz z dowodami księgowymi, załączonymi do wniosku o płatność[1]	Pracownik fundacji NATURA oddelegowany do realizacji projektu, Administrator	Koordynator projektu, Administrator
6.	Parafowanie wniosku o płatność[2]	Przedstawiciel Zarządu fundacji NATURA	Przedstawiciel Zarządu LTO
7.	Przekazanie wniosku o płatność (wraz z wymaganymi załącznikami) do Instytucji finansującej[3-5]	Pracownik fundacji NATURA oddelegowany do realizacji projektu	Koordynator projektu

[1] Do wniosku o płatność dołączone są w zależności od wymogów Instytucji finansującej:
W przypadku NFOŚiGW:

- wykaz dokumentów stanowiących dowody księgowe;
- inne dokumenty wymagane zgodnie z zapisami umowy o dofinansowanie;
- kserokopie oryginałów dokumentów stanowiących dowody księgowe powinny być dostarczone jedynie na żądanie instytucji finansującej;
- W przypadku Komisji Europejskiej LTO wnioskuje o płatność w ramach sprawozdania śródokresowego i końcowego. Do sprawozdania tego dołączony jest wykaz dokumentów stanowiących dowody księgowe oraz inne dokumenty wymagane zgodnie z zapisami umowy o dofinansowanie (kserokopie oryginałów dokumentów stanowiących dowody księgowe powinny być dostarczone jedynie na żądanie KE). Ww. dokumenty nie są wymagane w przypadku pierwszego wniosku o płatność do KE, który jest składany po podpisaniu umowy o udzielenie dotacji przez obydwie strony.

[2] Wniosek parafowany i podpisany stanowi egzemplarz Beneficjenta realizującego projekt.

[3] Terminy przekazywania wniosków o płatność do Instytucji finansującej regulują: Umowa o dofinansowanie z NFOŚiGW oraz Umowa o dotację z KE.
[4] Wniosek o płatność zawiera nazwę i adres beneficjenta koordynującego, nazwę i adres banku, dane dot. rachunku bankowego oraz numer referencyjny projektu.
[5] NATURA przekazuje wnioski o płatność za poniesione w ramach projektu koszty do LTO.

Tabela 2. ***Opis dokumentów księgowych w projekcie***

Lp.	Faktury potwierdzające wydatki finansowane przez NFOŚiGW	Faktury potwierdzające wydatki finansowane przez Komisję Europejską
1.	Opis merytoryczny dokumentu księgowego[1]	Opis merytoryczny dokumentu księgowego[1]
2.	Numer projektu: LIFE13 NAT/PL/000060 LIFEZONE Beneficjent/Współbeneficjent Data:……. Zadanie:…….... Kategoria wydatku:…… Kwota w EUR:…….	Numer projektu: LIFE13 NAT/PL/000060 LIFEZONE Beneficjent/Współbeneficjent Data:……. Zadanie:…….... Kategoria wydatku:…… Kwota w EUR:…….
3.	Stwierdzenie: *„Sfinansowano ze środków NFOŚiGW na podstawie umowy nr 591/2014/Wn-03-OP-WK-LF/D w kwocie ogółem […..] kosztów kwalifikowanych, w tym:* *wysokość środków na realizację inwestycji i zakupów inwestycyjnych w kwocie […..],* *wysokość środków na realizację zadań bieżących w kwocie […..].”*[2]	-
4.	Zatwierdzenie do wypłaty[3]	Zatwierdzenie do wypłaty[3]
5.	Stwierdzenie sprawdzenia formalnego	Stwierdzenie sprawdzenia formalnego
6.	Stwierdzenie sprawdzenia rachunkowego	Stwierdzenie sprawdzenia rachunkowego
7.	Stwierdzenie sprawdzenia merytorycznego	Stwierdzenie sprawdzenia merytorycznego
8.	Zakwalifikowanie dowodu do ujęcia w księgach rachunkowych poprzez wskazanie miesiąca i sposobu ujęcia dowodu w księgach rachunkowych (dekretacja)[4]	Zakwalifikowanie dowodu do ujęcia w księgach rachunkowych poprzez wskazanie miesiąca i sposobu ujęcia dowodu w księgach rachunkowych (dekretacja)[4]

[1] Wszystkie dokumenty księgowe zawierają w opisie:

- wyraźne odniesienie do realizowanego projektu w postaci nr projektu (LIFE13 NAT/PL/000060),
- informację czy dany wydatek dotyczy Beneficjenta koordynującego czy Współbeneficjenta,
- Kwalifikację wydatku do zadania, zgodnie z Wnioskiem o dotację,
- Kwotę w Euro wg aktualnego przelicznika ogłaszanego przez Europejski Bank Centralny na 1 dzień roboczy nowego roku

[2] W przypadku, gdy wydatki dotyczą w całości kosztów kwalifikowanych, opisy zawierają informacje określające wysokość kosztów realizacji inwestycji i zakupów inwestycyjnych oraz wysokość kosztów realizacji zadań bieżących; w przypadku, gdy faktury i inne równoważne dokumenty księgowe dotyczą również kosztów niekwalifikowanych, opisy zawierają informacje określające wysokość kosztów kwalifikowanych, z uwzględnieniem informacji, o których mowa w zdaniu poprzednim.

[3] Oryginały faktur i innych równoważnych dowodów księgowych, potwierdzających poniesione przez Beneficjenta koszty na realizację Przedsięwzięcia są zatwierdzone do wypłaty zgodnie z reprezentacją podmiotu ponoszącego koszty

[4] Podpisane przez osobę odpowiedzialną za te wskazania

6.3. Partnership arrangements (if relevant)

Kwestie współpracy pomiędzy beneficjentami regulują zapisy Umowy-Porozumienia w sprawie wykonania przedsięwzięcia „Ochrona rzadkich ptaków strefowych w wybranych obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie" LIFEZONE LIFE13 NAT/PL/000060 zawartej w dn. 25 września 2014 r. Tabele finansowe z części przypadającej na Współbeneficjenta były wypełniane przez pracownika Współbeneficjenta przydzielonego do projektu. Następnie były weryfikowane przez Administratora projektu z ramienia Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego. Miało to na celu jak najrzetelniejsze wypełnianie tabel finansowych będących podstawą do końcowego sprawozdania finansowego z realizacji projektu, które były również weryfikowane przez audyt finansowy.

Transze finansowe środków z Komisji Europejskiej były przelewane na konto Współbeneficjenta w wysokości przypadającej na Współbeneficjenta po otrzymaniu ich na konto Beneficjenta Koordynującego. Transze dofinansowania z NFOŚiGW przypadające na Współbeneficjenta były przelewane z konta Beneficjenta Koordynującego na podstawie not księgowych wystawianych przez Współbeneficjenta. Dzięki temu całość środków przypadających na Natura International Polska zarówno z dofinansowania Komisji Europejskiej jak i dofinansowania Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska zostało przelanych na konto Współbeneficjenta.

6.4. Auditor's report/declaration

Zewnętrznym audytorem, który wykonał audyt finansowy Projektu jest firma:
Audit Lab Sp. z o. o.
Adres siedziby:
ul. Armii Krajowej 15/7
45-071 Opole

Deklaracje audytorów znajdują się w Raporcie z Audytu stanowiącym załącznik nr F1_6.2 do niniejszego sprawozdania.

6.5 Summary of costs per action

Tabela umieszczona poniżej została załączona w wersji Excel jako Załącznik nr FIN-9 do niniejszego sprawozdania. Koszt zatrudnienia personelu projektu został wprowadzony odpowiednio do zadania F3 – zarządzanie projektem LTO dla personelu zatrudnionego do realizacji projektu przez Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne oraz do zadania F4 – zarządzanie projektem Natura dla personelu zatrudnionego przez fundację Natura International Polska. Jest to podyktowane tym, iż rozdział czasu pracowników w formularzach timsheet's na zadania nie był obligatoryjny a wzory dające taką możliwość zostały wprowadzone dopiero w dalszej fazie trwania projektu. Personel więc był księgowany do kategorii *Personnel* bez podziału czasu pracy na poszczególne zadania.

Action no.	Short name of action	1. Personnel	2.Travel and subsistence	3. External assistance	4.a Infrastructure	4.b Equipment	6. Consumables	7. Other costs	TOTAL
Zadanie A1	Rozpoznanie wybiórczości siedliskowej, zasięgu terytorialnego i zagrożeń dla orlika i gadożera	0,00	1 317,40	28 259,91	0,00	45 345,13	9 998,98	0,00	84 921,42
Zadanie A2	Rozpoznanie stanu populacji, parametrów populacyjnych i zagrożeń gatunków strefowych	0,00	1 220,90	41 949,78	0,00	11 560,69	0,00	0,00	54 731,37
Zadanie A3	Przygotowanie strategii ochrony gatunków strefowych i wytycznych monitoringu do PZO	0,00	1 391,77	3 278,93	0,00	0,00	0,00	1 382,65	6 053,35
Zadanie C1	Instalacja platform dla puchacza, orlika i bociana czarnego	0,00	582,30	4 134,97	0,00	21 601,28	16 723,57	0,00	43 042,12
Zadanie C2	Przemieszczenie młodszego pisklęcia orlika krzykliwego do gniazd ze stratą lęgu	0,00	1 512,53	16 774,32	0,00	3 600,51	2 078,83	0,00	23 966,19
Zadanie C3	Przywrócenie prawidłowych warunków żerowiskowych dla orlika poprzez odtworzenie nieużytkowanych łąk i pastwisk	0,00	1 499,27	21 791,20	0,00	0,00	43,56	1 100,19	24 434,22
Zadanie C4	Instalacja osłon i izolatorów na sieciach trakcyjnych	0,00	289,29	0,00	0,00	0,00	4 287,99	0,00	4 577,28
Zadanie C5	Budowa i instalacja budek oraz osłon przeciwko drapieżnikom dla włochatki	0,00	359,96	1 378,32	0,00	0,00	5 574,52	0,00	7 312,80
Zadanie C6	Tworzenie i aktualizacja stref gniazdowych	0,00	886,95	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	886,95
Zadanie D1	Ocena wpływu realizacji projektu na ptaki	0,00	2 639,57	38 399,51	0,00	1 431,26	0,00	0,00	42 470,34
Zadanie D2	Ocena wpływu projektu na lokalne społeczności	0,00	409,19	1 306,81	0,00	0,00	0,00	0,00	1 716,00
Zadanie E1	Promocja projektu	0,00	375,67	3 085,83	2 954,39	0,00	2 322,72	18 227,40	26 966,01
Zadanie	Działania	0,00	112,91	4 958,29	0,00	2 974,05	0,00	3 194,58	11 239,83

E2	edukacyjne dla rolników i dzieci								
Zadanie E3	Końcowe seminarium projektu	0,00	945,85	1 753,42	0,00	0,00	527,85	0,00	3 227,12
Zadanie F1	Koordynacja i monitoring realizacji projektu	0,00	756,89	271,76	0,00	0,00	0,00	0,00	1 028,65
Zadanie F2	Audyt projektu	0,00	0,00	4 402,04	0,00	0,00	0,00	0,00	4 402,04
Zadanie F3	Zarządzanie projektem LTO	145 988,90	0,00	21 533,88	0,00	1 500,00	0,00	0,00	169 022,78
Zadanie F4	Zarządzanie projektem NATURA	40 410,40	0,00	4 120,58	0,00	942,79	0,00	0,00	45 473,77
Zadanie F5	Tworzenie sieci z innymi projektami	0,00	3 839,66	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3 839,66
Zadanie F6	After Life Conservation Plan	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Zadanie F7	Raport Laika	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1 008,82	1 008,82
Overheads									39 222,45
	TOTAL	186 399,30	18 140,11	197 399,55	2 954,39	88 955,71	41 558,02	24 913,64	599 543,17

W związku z tym, iż koszt personelu wprowadzono do 2 zadań, dla porównania kosztów zadań wykorzystanych w projekcie w stosunku do budżetu jaki został zaakceptowany zmianą projektu nr 1 z dnia 29-08-2018 porównano wartość wydatków dla tych zadań bez kosztów personelu. Tak zestawione wydatki pokazały, że jedynie w 2 zadaniach koszt ich realizacji został przekroczony. Są to zadania A1 oraz C2. W zadaniu A1 jest to wynikiem przekroczenia kosztów w kategoriach: *External assistance* oraz *Consumables*. Przekroczenie kosztów w tym zadaniu w kategorii *Consumables* jest wynikiem wysokich kosztów zakupu rocznego abonamentu GSM na usługi SMS do nadajników GPS-GSM-UHF typu SKUA-H. Koszt ten został uzasadniony w piśmie przekazującym Final Report do Komisji. Przekroczenie kosztów w tym zadaniu w kategorii *External assistance* jest głównie wynikiem wprowadzenia dodatkowych pozycji w budżecie dotyczących „Analizy statystycznej danych przestrzennych (uzyskanych z telemetrii) i siedliskowych zebranych dla 16 rewirów orlika krzykliwego i 1 rewiru gadożera w roku 2016 na Lubelszczyźnie" przez Współbeneficjenta fundację Natura International Polska. Zasadność i konieczność wprowadzenia tych pozycji zostało omówione w Technical Part raportu końcowego. Przekroczenie kosztów zadania C2 jest głównie wynikiem przekroczenia kosztów w kategorii *Equipment* tego zadania. Jest to efekt wprowadzenia nowej pozycji budżetowej jaką było zakupienie drona do realizacji zadań projektu oraz do utrzymania efektów projektu w dalszych latach. Zasadność tego kosztu została opisana w piśmie przekazującym Final Report.

7. Annexes